

ตลาดมันสำปะหลัง มันสำปะหลังถือเป็นพืชไส้ที่ลุ่มน้ำ ลำพระเพลิงสามารถสร้างผลผลิตได้ปริมาณมากที่สุด เมื่อถึงหน้ามันจะมีพ่อค้าเข้ามาซื้อมันแบบเหมาไว้เพื่อนำไปขายให้กับโรงงานมันระดับ稼เงอ มันสำปะหลังสดหวานใหญ่ (ร้อยละ 85) จะถูกแปรรูปเป็นมันเส้น และ มันอัดเม็ด ศูนย์กลางของตลาดรับซื้อมันจากชุมชนลุ่มน้ำนี้มักจะอยู่ในเขต稼เงอ ได้แก่ 稼เงอเมือง ปักคงชัย สีคิว โชคชัย บัวใหญ่ สำหรับ稼เงอปักคงชัยจะมีโรงงานแปรรูปมันสดเป็นมันเส้นอยู่ที่ตำบลสะแกราช 6 โวง ตำบลนกออก 7 โวง และตำบลจิ้ง 10 โวง ผลผลิตจากโรงงานมันเส้นจะถูกส่งต่อไปยังโรงงานมันอัดเม็ดทั้งในจังหวัดนครราชสีมาและฉะเชิงเทรา และมันเส้นบางส่วนจะถูกส่งไปขายให้แก่โรงงานในต่างจังหวัด เช่น อุบลราชธานี ขอนแก่น สมุทรปราการ เป็นต้น ผลผลิตมันสดบางส่วน (ประมาณร้อยละ 15) จะถูกส่งตรงเข้าสู่โรงงานแปรรูป

ตลาดข้าวโพดอาหารสัตว์ ศูนย์กลางตลาดรับซื้อข้าวโพดกระเจ้ายอยู่ที่โนนไทย ได้แก่ อำเภอปากช่อง ด่านขุนทด สีคิ้ว ปักธงชัย ครบุรี และสูงเนิน แต่แหล่งซื้อขายที่สำคัญจะอยู่ในเขตอำเภอปากช่อง ด่านขุนทด ปักธงชัย และสีคิ้ว ซึ่งมีพ่อค้ารายใหญ่หลายรายเข้าไปทำการรับซื้อจากชาวไร่โดยตรง

ส่วนหนึ่งจะถูกทราบส่งไปยังไซโลที่จังหวัดอยุธยา และสมุทรปราการ เพื่อส่งไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ข้าวโพดอีกส่วนหนึ่งจะถูกส่งไปยังโรงงานอาหารสัตว์ในจังหวัดนครราชสีมาและจะเชิงเทราเพื่อทำการแปรรูป นอกจากร้านนี้ยังมีแหล่งรับซื้อที่สำคัญอีกแหล่ง คือ โรงงานอาหารสัตว์ของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งนอกจากจะซื้อข้าวโพดในจังหวัดแล้ว ยังรับซื้อจากจังหวัดเลย อุดรธานี และขอนแก่นด้วย

ตลาดอ้อยโรงงาน ผลผลิตอ้อยทั้งหมดจะถูกส่งเข้าโรงงานน้ำตาล ซึ่งมีอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ โรงงานท้องถิ่น เช่น โรงงานน้ำตาลปลายดาว ต.ตูม โรงงานน้ำตาลหัวยแก้ว ต.ล้านางแก้ว และโรงงานน้ำตาลสุขเกษตร ต.สุขเกษตร เป็นโรงงานขนาดเล็ก นอกจากร้านนี้ยังมีโรงหีบขนาดเล็กของชาวบ้านเองที่ทำเป็นน้ำตาลก้อนหรือน้ำตาลปึกเพื่อนำออกไปขาย ยังตลาดในเขตอำเภอปักธงชัยและอำเภอไกลแล็ค เสียรับรอง สำหรับโรงงานขนาดใหญ่เป็นโรงงานระดับอำเภอ เช่น โรงงานหนองไผ่ ที่ตำบลนกออก โรงงานน้ำตาลหนองปล่อง ที่ตำบลจิว และมีโรงงานระดับอำเภอ ซึ่งตั้งอยู่ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแก้งสนามนาง พิมาย และ ครบุรี ซึ่งมีทั้งการส่งแบบเป็นสมาชิกโรงงานและแบบอิสระ และมีโรงงานน้ำตาลระดับจังหวัด ได้แก่ โรงงานน้ำตาลพิมาย และโรงงานน้ำตาลท่าหลวงที่จังหวัดลบบุรี น้ำตาลที่ได้จะนำไปทำเป็นน้ำตาลทรายแดงและน้ำตาลทรายขาวสีเหลือง ในกรุงเทพ และจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นส่วนใหญ่

ตลาดปอฟอก ตลาดที่รับซื้อปอ คือ โรงงานทอกระสอบ ซึ่งมีอยู่ที่อำเภอเมือง สีคิว สูงเนิน และปากช่อง แต่เกษตรกรไม่นิยมนำปอไปขายที่โรงงาน เพราะมีปริมาณน้อย ไม่คุ้มค่าขนส่ง ชาวบ้านจึง

มักจะขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่เอารถไปรับซื้อจากไร่ แล้วรวบรวมมาขายให้กับโรงงานอีกทอดหนึ่ง ตลาดปอดสำหรับชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิง มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก เพราะผลผลิตน้อย อีกทั้งยังลดความนิยมปลูกลงไปมากจากอดีต เพราะการฟอกปอจะทำให้เกิดมลภาวะทางน้ำ และยังมีตลาดรับซื้อจำกัดกว่าผลผลิตเกษตรอื่น ๆ

บทที่ 3

วิถีการดำเนินชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติและหมู่บ้าน

ในอดีตซึ่งนับย้อนหลังไปไม่เกินชั้วชีวิตของคนรุ่นก่อนซึ่งบัดนี้ยังคงมีชีวิตอยู่ในวัย 60-70 ปี สภาพรวมชาติของสูงนำลำพระเพลิง เริ่มจากต้นนำซึ่งมีลักษณะเป็นภูเขา เนินเขา และที่สูง ลงมาจนถึงตอนกลางลำนำซึ่งเป็นพื้นที่ดอนสลับกับที่ราบ และทางตอนปลายของลำนำซึ่งเป็นที่ราบและที่ราบนำท่วมถึง ยังคุณสมบูรณ์ด้วยสภาพรวมชาติที่คนได้อาศัยเป็นแหล่งอาหาร และแหล่งหาวสุดสิ้นของมาใช้เพื่อสร้างบ้านและเครื่องมือทำมาหากิน การเก็บหาของป่า การจับปลาในลำนำ หรือการจับกบเขียวดในทุ่งนา เป็นวิถีชีวิตที่คนเม่าคนแก่ในหมู่บ้านคนแล้วคนเล่า สามารถรำลึกและพูดถึงได้ราวกับเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาได้เม่นานนี้ นอกจากการทำกับอาหารตามธรรมชาติ คนในพื้นที่ต่าง ๆ ยังมีการทำนาทำไร่ ปลูกไม้ผล ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ลักษณะการทำมาหากินของคนมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพรวมชาติ โดยคนในแต่ละพื้นที่ได้พยายามพลิกผืนดิน หาพันธุ์พืชที่เหมาะสมมาปลูก ปรับปรุงพืชพันธุ์และหันบ้ำรุ่งดินให้เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด จนเกิดเป็นความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ เช่นความรู้ในการเลือกพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับความสูงต่างของพื้นที่ ความรู้ในการปลูกไม้ผลยืนต้นหลากหลายชนิดเพื่อให้ต้นไม้สามารถฟื้งฟ้าอาศัยร่มเงา กันได้ โดยเหตุที่ความรู้เป็นสิ่งที่คนได้สร้างขึ้นมาเพื่อการดำเนินชีวิต ความรู้เหล่านี้จึงมีส่วนสำคัญในการกำหนดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และ

ระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ก็มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงด้วย การศึกษาพลวัตเศรษฐกิจของลุ่มน้ำลำพระเพลิง เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจกับการก่อตัวขึ้นของชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ระบบการทำมาหากิน ระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชน

ประวัติการสร้างบ้านเรือนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงไม่มีการเขียนบันทึกไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังสามารถสืบทอดได้ แต่คนเฒ่าคนแก่ได้ย้อนระลึกถึงความหลังในช่วงที่ยังจำความได้ชัดอยู่ในช่วงประมาณ 60-70 ปีมาแล้ว รวมกับเรื่องราวที่เคยได้รับฟังจากพ่อแม่ โดยรวมแล้วเป็นชีวิตความเป็นอยู่และการก่อร่างสร้างตัว พลิกฟื้นผืนดินหาอยู่หากินและเพาะปลูกพืชต่าง ๆ และกว่าจะมาเป็นชุมชนหมู่บ้านอย่างทุกวันนี้ ผู้คนในยุคหนึ้นได้ต่อสู้กับความยากลำบาก โดยได้สร้างความรู้ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และได้จัดระบบการอยู่ร่วมกันที่ทำให้เกิดความมั่นคง ปลอดภัยในการบริโภคและความมั่นคงปลอดภัยในด้านอื่น ๆ ของชีวิต โดยอาศัยระบบความสัมพันธ์ที่มีการพึ่งพาอาศัยในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือแบ่งปันเมื่อมีความจำเป็น การแลกเปลี่ยนแรงงาน ของที่เก็บหาได้จากการรวมชาติ และผลผลิต เพื่อให้สามารถได้มาซึ่งสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต

การจับจองที่ดินและการกางป่าทางดง

ย้อนหลังไปประมาณไม่เกินหนึ่งชั่วอายุคน พื้นที่ต้องการความหลากหลายของลุ่มน้ำลำพระเพลิงปักคลุมไปด้วยป่าทึบ โดยเริ่มจากตอนต้นน้ำซึ่งเป็นเขาใหญ่ พื้นที่ปักคลุมไปด้วยป่าไม้มีลำต้นสูงใหญ่ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า

ป้าดงดิบ ซึ่งมีต้นไม้เนื้อแข็งอย่างไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ตะเคียน และป่าที่เรียกว่า ปานาม ป่าตะคาน ป่าแฟก ป่าตันไทร บริเวณตอนกลางและตอนปลาย ลุ่มน้ำกีบคลุมไปด้วยป่าไม้ เช่นเดียวกัน แต่ไม่ใช่ป้าดงดิบเหมือนทางตอน ต้นน้ำ คนเรียกป่าในบริเวณนี้ว่า ป้าดอน ซึ่งจะมีป่าໄผ่ ป่าสาบเสือ ขึ้นสลับ กับไม้ยืนต้นอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่หลากหลายชนิด เช่น ไม้เต็ง ไม้ยาง มะม่วงป่า ต้นสะเดา นอกจากนี้ยังมีต้นไม้เรียกว่าต้นกาด ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง คนเอา ยางจากต้นกาดมาซึ่หาน้ำมันยาง มีไม้ตะคุ ซึ่งเป็นไม้มีลำต้นคล้าย ๆ อ้ออย มีใบยาว สามารถนำไปมาทำฝาบ้านได้ ส่วนหญ้าคาด่านามาใช้มุงหลังคา บ้าน คนเฒ่าคนแก่ที่อายุ 60-70 ปีขึ้นไป ไม่ว่าจะอยู่ในส่วนไหนของลุ่มน้ำ ลำพระเพลิง จะเล่าถึงสภาพธรรมชาติในช่วงเวลาที่ยังเป็นเด็กว่า พื้นที่ ปักคลุมไปด้วยป่าไม้ มีสัตว์ป่ามากมาย ไม่ว่าจะเป็น ช้าง เสือ หมี เก้ง กวาง หนูป่า ลิง ค่าง ชานี กระรอก กระแต ไก่ป่า และนกหลากหลายชนิด แม้คน ที่อยู่ทางตอนปลายน้ำกีบจะเล่าว่าเคยเห็นสัตว์ใหญ่อย่างช้าง เสือ ซึ่งลงมา จากป่าใหญ่ทางต้นน้ำ ลงมาหาอาหารในพื้นที่ตอนล่างของลุ่มน้ำ มี ชาวบ้านกล่าวถึงความหนาทึบของป่าในยุคหนึ่งว่า “ถ้าเป็นสมัยนั้นนะ เช้า ปีกนองขึ้นช้างบนนี้ ไม่เห็นตะวันหรือ กันจะมีดีไปเลย”

การถากถางพื้นที่ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ถางป่าถางดง” ในยุคแรก ของการตั้งถิ่นฐานบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงทำได้ด้วยความยากลำบาก เพราะไม่มีเครื่องทุนแรง ต้องใช้เหลือยและขวนพันตันไม้ใหญ่ให้ล้มไว้ก่อน รอให้แห้งแล้วจึงเผาทิ้ง และถากถางต้นไม้อื่น ๆ ที่ปักคลุมอยู่เพื่อให้ สามารถใช้พื้นที่ดินเพาะปลูกได้ การถางป่าจึงทำได้วันละนิดละหน่อย โดย ทำไปพักไป พอกเลยช่วงบ่ายไปได้ไม่นานก็เริ่มมีด เพราจะอยู่กางป่า ต้อง กลับบ้านอนที่กระตืوب คนที่เคยถางป่าถางดงในยุคหนึ่งเล่าว่า “ถางที่แค่

ยี่สิบสามสิบໄร์ก็ยากลำบาก ใช้เลือยตัด และต้องใช้ขวนช่วย ตัดโค่นไป/เรือยา ขอให้มันแห้งแล้วเผา เมื่อก่อนถางสามสิบໄร์ นีก 2 ปีนะ ถึงจะหมด”

ดังนั้นขนาดของที่ดินที่คนจะถางถางเพื่อเป็นที่ดินทำกินจึงมีเท่าที่แรงงานในครอบครัวที่มีอยู่จะทำได้ และเพียงพอต่อการที่จะได้ผลผลิตมาบริโภคหรือแลกเปลี่ยนเพื่อการดำรงชีวิต ไม่มีการจับจองหรือถางถางที่ดินไว้เป็นจำนวนมาก ๆ เพื่อเป็นการสะสมทรัพย์สิน หลักการในการครอบครองที่ดินเพื่อการทำนาหากินของคนในยุคนี้อยู่ที่การมีที่ดินเพื่อให้สามารถทำกินได้พอเพียง ไม่อดอย่าง โดยไม่มุ่งสะสมที่ดินไว้เกินกว่าความจำเป็น ดังคำพูดที่กล่าวว่า “เราไม่คิดจะถางถางหรือเอาไว้มาก ๆ เราคิดแบบชาวบ้าน แบบเรามีໄร์หนึ่ง กินได้ทั้งปี จะเอาอะไรมาก สมัยก่อนทำข้าวได้สิบกระสอบยี่สิบกระสอบ ก็เอาแค่นั้น ไม่ได้เป็นหนี้เป็นสินชาวบ้าน”

เรื่องราวที่คนเม่าคนแก่ได้ยินมาจากพ่อแม่ และลิงที่ยังจำความได้แสดงให้เห็นว่า คนเริ่มตั้งถิ่นฐานในบริเวณตอนกลางลุ่มน้ำมาเป็นเวลานานกว่าร้อยปี โดยมีคนกรະจัดกระจายอยู่และมีที่ดินทำกินโดยอาศัยลำห้วยเป็นแนวบอกเขตของครอบครองเป็นเจ้าของ และมีการซักชวนผู้ที่ถูกนิสัยกันหรือชอบพอกันเข้ามาอยู่ด้วย โดยแบ่งที่ดินปลูกบ้านให้อยู่ใกล้ ๆ กัน ผู้ที่มาใหม่ก็สามารถออกໄปจับจองที่ดินเพื่อถางป่าทางดงได้ดังนั้นคนตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันจึงมีความผูกพันกันแบบเครือญาติ

การสร้างบ้านเรือนในยุคแรกของการตั้งถิ่นฐานทำโดยใช้ไม้ที่ไม่ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ใช้ไม้ไผ่เป็นฝาและพื้นบ้าน ส่วนหลังคามุงด้วยหญ้าแห้งหรือหญ้าคา ซึ่งเรียกว่ากระตืบ หรือกระท้อมโดยการปลูกบ้านจะปลูกกัน

อยู่เป็นกลุ่ม ๆ ประมาณห้าหกหลังหรือสิบหลัง ดังเช่นคุณลุงอายุ 64 ปีเล่า ถึงเรื่องนี้ในสมัยที่ยังเด็กกว่า “ตอนนั้นคนไม่มาก มีกันอยู่สามกลุ่ม อยู่ต่าง ในนิสมบูรณ์หนึ่งกลุ่ม และอยู่ต่างบ้างกลับนีสองกลุ่ม มีการปลูกกระตืบ กันหากเจ็ดหลัง ตรงที่เป็นน้ำ” ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับความหวังใหญ่ ของกลุ่มน้ำลำพระเพลิงแล้ว คนที่อยู่กันบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงในช่วงนี้ นับว่ามีจำนวนน้อยมากจนสามารถใช้แรงงานและความสามารถที่มีอยู่ ตากถางที่ดินและหักรากถางพงเพื่อเพาะปลูกพืชผลเพื่อตอบสนองต่อ ความต้องการจำเป็นได้ โดยสมควรใจ ไม่มีการซื้อขายที่ดินในยุคนี้ ดังนั้นจึง มีการใช้คำว่า “จับจองที่ดิน” ซึ่งใช้วิธีการทำเครื่องหมายไว้ตามต้นไม้ และ บอกกล่าวกันไว้ว่าได้จับจองที่ดินในบริเวณนี้ไว้แล้ว แต่การจับจองก็จะยัง ไม่สามารถทำให้ที่ดินซึ่งอยู่ตามธรรมชาติมีนัยยะถึงการเป็น “ที่ทำกิน” ได้ หากผู้จับจองยังไม่ได้ลงแรงถากถางที่ดินเพื่อใช้เพาะปลูก บางคนจับจอง ที่ดินไว้แล้ว แต่ไม่อยากถากถางก็ยกให้ผู้อื่นโดยแยกกับเหล้า หรืออาหาร เล็ก ๆ น้อย ๆ ได้

เมื่อถางป่าถางคงเสร็จ ชาวบ้านจะเรียกพื้นที่นี้ว่า “บุ” โดยคนจะใช้พื้นที่ในการปลูกพืชต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่ ในส่วนซึ่งเป็นที่สูงและที่โคล จะมีการปลูกข้ออยและข้าวโพดเป็นหลัก โดยมี คำเรียกพื้นที่ที่ปลูกข้ออยว่า บุข้ออย และถ้าปลูกข้าวโพดก็จะเรียกว่า บุข้าวโพด ในพื้นที่สูงและที่โคลนี้ ผู้ที่เมียนารือมีพื้นที่นาจำนวนน้อย จะ มีการปลูกข้าวไว้ หรือชาวบ้านเรียกว่าข้าวหยอด ซึ่งเป็นข้าวที่ปลูกในพื้นที่ ดอน น้ำท่วมไม่ถึง การปลูกใช้ไม้แทงลงไปในดินให้เป็นหลุมเล็ก ๆ และ หยอดเม็ดข้าวซึ่งใส่ไว้ในกระบังไม้แผ่นไปในหลุมหลุมละ 5-6 เม็ด

กลบดิน และรอให้ฝนตก ข้าวจะงอกและเติบโตโดยอาศัยน้ำฝนข้าวไว้จะเริ่มปลูกในราวเดือนพฤษภาคม และไปเก็บเกี่ยวในเดือนพฤษจิกายน

นอกจากการทำข้าวไว้ ปลูกอ้อย ปลูกข้าวโพดแล้ว ยังมีการปลูกพืชอื่น ๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่ด้วย เช่น ละหุ่ง ถั่ว พ稷 ในเขตที่สูงทางตอนต้นน้ำ การปลูกพืชไว้ในบุ ทำได้เม่านห្ស้าวคา ก็จะชื่น เมื่อห្ស้าวคาชื่นราก คนจะย้ายไปตากถางที่เพื่อการเพาะปลูกใหม่ เพราะถางห្ស้าวไม่ไหว การทำไว้ในลักษณะนี้ชาวบ้านเรียกว่า การทำไว้เลื่อนลอย ซึ่งทำให้พื้นที่ทำกินต้องห่างบ้านออกไปไกลๆ ในกรอบก่อไปทำไว้คนอาจต้องไปพักแรมไกลบ้าน มีการหอบเสบียงอาหารไป โดยเฉพาะข้าว ส่วนอาหารอื่นก็สามารถเก็บหาจากในป่าได้

ส่วนในพื้นที่บริเวณตอนกลางและตอนปลายลุ่มน้ำ มีที่ราบน้ำท่วมถึงเหมาะสมกับการทำนา คนจะพยายามผลิตพื้นดินให้ลายเป็นนาข้าว โดยจะต้องมีการทำป่าที่ปักคลุมพื้นที่อยู่ออกให้มากที่สุด หากมีต้นไม้ใหญ่ก็จะต้องขุดออก พื้นที่ทำนาในระยะแรก ๆ จึงยังคงมีรากไม้ ตอไม้ ที่ไม่สามารถขุดออกได้ทั้งหมด นอกจากนี้พื้นที่น้ำยังมีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ เนื่องจากการปรับระดับพื้นมากทำได้ยาก เพราะต้องอาศัยแรงคนและเครื่องมือประเทจรูปเสียม การทำนาในช่วงนี้จึงเป็นการทำด้ำ คือใช้การปักด้าข้าวไปตามพื้นที่ที่สามารถปลูกได้ โดยจะต้องเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ด้วย เช่น ถ้าเป็นพื้นที่ลึกจะต้องปลูกข้าวหนักซึ่งเป็นข้าวตันสูง เก็บเกี่ยวช้า ส่วนพื้นที่ตื้น จะปลูกข้าวเบาซึ่งเก็บเกี่ยวเร็วกว่า

การเปลี่ยนแปลงการครอบครองที่ดินเกิดขึ้นในช่วงประมาณ 50 ปีที่แล้วมา หรือในราว 30 ปี หลังจากยุคการจับจองที่ดินเพียงแค่พอมีพอกินจำนวนคนในลุ่มน้ำลำพระเพลิงเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะจากการอพยพเข้า

มากของคนจากที่อื่น ๆ จำนวนบ้านจากไม่กี่หลัง เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงนี้ เริ่มมีผู้ซึ่งมีบารมีเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น เช่น คนที่ได้รับการแต่งตั้งเป็น กำนันเริ่มใช้วิธีการจับจองที่ดินในรูปแบบใหม่ เช่น มีการถากถางที่ดินໄว้ ส้มุนเพื่อบอกอาณาบริเวณที่แสดงความเป็นเจ้าของ โดยส่วนที่อยู่ตรงกลางยังคงปล่อยไว้เป็นป่าตามสภาพธรรมชาติ แต่ก็จะถือว่ากำนัน ได้จับจองเป็นเจ้าของแล้ว ไม่มีใครกล้าเข้าไปจับจองที่ดินในส่วนนี้ ส่วนผู้ที่ไม่ได้จับจองเป็นเจ้าของแล้ว ก็จะติดตามกำนันออกไปจับจองพื้นที่ส่วนที่ ไม่ได้จับจอง โดยปฏิบัติเช่นเดียวกัน กำนันคนหนึ่งเล่าว่า พ่อของตนเองซึ่งเป็นกำนันใช้วิธีการจับจองที่ด้วยการยิงปืนแก็บ เสียงปืนถึงไหน ตรงนั้นคือเขตพื้นที่ครอบครองของกำนัน ส่วนญาติ ๆ กำนัน ก็จับจอง ที่ส่วนอื่นต่อไปอีก ไม่จองทับพื้นที่กัน หรือในบางกรณีก็ใช้วิธีเขียนตัวอักษร ว่า ก.น. ไว้ที่ต้นไม้ ซึ่งมีความหมายว่า “กำนันจองแล้ว” นอกจากนี้ยังมีคน ประเททที่ชาวบ้านเรียกว่านักลงทุนใช้วิธีจับจองที่ดินในแบบเดียวกัน ชาวบ้านจึงมีโอกาสในการจับจองที่ดินน้อยกว่าผู้มีอำนาจ ดังนั้นชาวบ้าน ทั่วไปที่อพยพเข้ามาในช่วงนี้จึงเริ่มมีความยากลำบากในการหาที่ดินทำกิน กว่าที่เคยเป็นมา โดยต้องออกไปหาที่ดินทำกินในพื้นที่ที่ไกลแหล่งน้ำ หรือ พื้นที่ดินที่ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก ทำให้ที่ดินทำกินเริ่มเป็นสิ่งหายาก โดยเริ่มมีการซื้อขายที่ดินกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่ดินจึงกลายเป็นทรัพย์สินที่ บอกถึงฐานะและความกินดือดูดของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง

เมื่อเวลาผ่านไปเพียงประมาณ 40-50 ปี นับจากการเริ่มตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนเมื่อร้อยปีก่อน ผู้คนได้อพยพเข้ามาอยู่ในลุ่มน้ำลำพระเพลิง มากขึ้น จำนวนครัวเรือนที่ปลูกรวมกันอยู่ในแต่ละกลุ่มเริ่มขยายจากเพียง ไม่ถึง 10 หลังคาเรือน ไปถึงหลักร้อย การจับจองที่ดินแบบเหลือเพื่อ

จะสมเป็นทรัพย์สินเกิดขึ้นในกลุ่มของผู้มีอำนาจ ทั้งที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้มีอิทธิพล และนักลง ทำให้ชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงเริ่มมีความเหลื่อมล้ำในการได้ครอบครองทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือที่ดิน อย่างไรก็ตามการดำรงชีวิตของชาวลุ่มน้ำลำพระเพลิงในหลาย ๆ ด้าน ก็ยังคงดำเนินไปบนฐานคิดแบบพออยู่พอกิน จนเมื่อชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้เข้าสู่ยุคของการผลิตเพื่อการค้าอันเป็นช่วงเดียว กับที่มีการสร้างเขื่อนลำพระเพลิงและมีการสร้างระบบชลประทาน การสร้างถนนเลียบคลองชลประทานซึ่งเชื่อมหมู่บ้านเข้ากับตัวอำเภอปักธงชัยและตัวเมืองโคราช รวมทั้งการเข้ามาของไฟฟ้า อันมีผลทำให้วิถีชีวิตของชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วโดยมีการผลิตเพื่อขายมากขึ้น มีการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคมากขึ้น แต่คนส่วนใหญ่บนลุ่มน้ำลำพระเพลิงยังคงดำรงชีวิตที่พึ่งพิงฐานทรัพยากรของลุ่มน้ำพึ่งพิงฐานความรู้ที่ได้สะสมและสืบสานกันมา รวมทั้งได้พึ่งพิงฐานชุมชนอันเป็นระบบของการอยู่ร่วมกันที่ได้สร้างขึ้นมาเป็นเวลานาน แม้ในปัจจุบัน ชุมชนส่วนใหญ่บนลุ่มน้ำลำพระเพลิงยังคงดำรงชีวิตโดยอาศัยการผลิตที่มีความหลากหลายเท่าที่สภาพธรรมชาติจะเอื้ออำนวย รวมทั้งยังคงบริโภคสิ่งที่ผลิตหรือเก็บหาได้เองอยู่หลายอย่าง เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ หรือปลาที่จับจากลำน้ำ ร่วมไปกับการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคและบริการที่มีอยู่ในท้องตลาด ทั้งหมดนี้ได้ก่ออุปปั้นมาจนเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นเฉพาะตัวของวิถีชีวิตบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ที่มาจากการคิดของการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกิน ซึ่งได้สืบสานผ่านการจัดระบบการทำการทำนาหากินและแลกเปลี่ยนผลผลิต รวมทั้งระบบการจัดสรรและแบ่งปันน้ำ ก่อให้เกิด

ระบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงให้ผู้คนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็น
ชุมชนได้

การทำมาหากินบนฐานคิดแบบพอ มีพอกิน

ย้อนหลังไปประมาณ 60-70 ปี การดำเนินชีวิตของคนที่อยู่ทางตอน
ต้นน้ำอันเป็นที่สูง เรื่อยลงมาทางตอนกลางน้ำซึ่งเป็นที่ราบลับที่ดอน
และทางตอนปลายลุ่มน้ำซึ่งเป็นที่ราบลับที่ราบน้ำท่วมถึง มีความ
แตกต่างกันไม่มากนัก โดยคนมีชีวิตที่ยังคงต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ
ไม่ว่าจะเป็นป่า ที่ดิน และลำน้ำ เพื่อเป็นแหล่งอาหารและสิ่งใช้สอยและ
เป็นที่ทำงาน ปลูกข้าว และเริ่มทดลองเพาะปลูกพืชนานาชนิด การทำมา
หากินของคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณต่าง ๆ ของลุ่มน้ำลำพระเพลิง เริ่มต้น
จากการเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอยู่กับสภาพธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์
โดยค่อยๆ สร้างเครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ ที่จะช่วยให้สามารถนำ
ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้เพื่อการดำเนินชีวิต การลองผิดลองถูกใน
การปลูกข้าว ทำนา และเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ เกิดเป็นความรู้ที่สอดคล้อง
กับสภาพแวดล้อม และสามารถตอบสนองต่อความต้องการจำเป็น
รวมทั้งการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนรุ่นใหม่สามารถสืบทอดการ
ดำเนินชีวิต ภายใต้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของลุ่มน้ำลำพระเพลิง

การทำมาหากินบนฐานคิดแบบพอ มีพอกิน ต้องอาศัยยุทธศาสตร์
ที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่แบบพอ มี
พอกิน และต้องอาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติที่คนสามารถพึ่งพิงได้
รวมทั้งต้องอาศัยระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ช่วยเกื้อหนุนให้คนมี
ความมั่นคงปลอดภัยและมีความสุขในการดำเนินชีวิตแบบพอ มีพอกินด้วย

การทำอาหารกินบนฐานคิดของความพอยู่พอกินของชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ได้เชิงวิเคราะห์ของการอาศัยพึ่งพิงแหล่งอาหารจากธรรมชาติและ การสร้างความหลากหลายในการทำงานและเพาะปลูก

การพึ่งพิงแหล่งอาหารจากธรรมชาติ การมีสุข
 ทรัพยากรธรรมชาติที่คนสามารถพึ่งพิงได้ ความอุดมสมบูรณ์ของ ธรรมชาติมีส่วนสำคัญที่ทำให้การบริโภคของคนบนลุ่มน้ำผูกพันอยู่กับการ หาของตามธรรมชาติมาบริโภค เช่น คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าให้ถึงความอุดม สมบูรณ์ในอดีตว่า “สมัยก่อน ที่ดินอุดมสมบูรณ์มาก นาข้าวยาวสองเส้น สามเส้น ได้ข้าวยยอด ไม่ต้องใส่ปุ๋ย ไม่มีแมลงรบกวน ให้พังข้าวจะมีกบ เขี้ยด นอนอยู่ในนั้น ตอนกลางวันแಡดร้อน ไปเลิกฟางข้าวขึ้น จะเห็นตัว กบเขี้ยด นอนอยู่ในนั้น ก็จับมาเป็นอาหาร” โดยเฉพาะในช่วงเดือน 11-12 ซึ่งเป็นช่วงน้ำมาก ในหัวยลำพระเพลิงมีปลาชุกชุมมากหลายชนิด ตอนกลางคืนคนจะนำเบ็ดไปปักไว้ตรงขอบนา ตอนเข้าจะได้ปลามา หรือ บางทีก็จะมีการทำlob ไว้ หรือ มอง ไว้จับปลาตามหัวย หนอง หากได้ ปลามากกินไม่หมด ก็จะทำปลาร้า ปลาจอม กีบไว้ หรือในหนองแล้ว ก็จะมี หนองตามห้องนา ชาวบ้านเรียกว่าหนองกลางวัน นำมาทำเป็นอาหารได้ มี ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “ผมจำได้ว่า วิถีชีวิตของพวากชนสมัยนั้น พอน้ำแล้ง เกี่ยวข้าวเสร็จ มันจะมีหนองตามห้องนา หนองกลางวัน เข้าจะนำมาประกอบ เป็นอาหาร ไม่มีเชื้อโรคอะไร สมัยนั้นเรากินหนองได้สบาย กินอร่อยครับ”
 นอกจากนี้แมลงต่าง ๆ ก็สามารถนำมาเป็นอาหารได้ โดยคนจะเรียนรู้ที่จะ เลือกแมลงที่กินอร่อย ไม่มีอันตราย โดยสังเกตว่า ถ้าแมลงกินดันไม่ที่ คนกินได้ คนก็จะกินแมลงนั้นได้ โดยมักจะนำมาคั่ว ใส่เกลือ ถือเป็น อาหารกินเล่นที่อร่อยมาก

ป้าอันอุดมสมบูรณ์เป็นเสมือนแหล่งอาหารที่สำคัญตลอดปี ในแต่ละฤดูกาลป้าจะมีอาหารหลากหลายหลายสำหรับคนได้เข้าไปเก็บหา เช่น ผักต่าง ๆ เห็ดนานาชนิด ซึ่งคนจะเรียนรู้การสังเกตเห็ดที่สามารถนำมากินได้สะสมเป็นความรู้บอกต่อ ๆ กันไป พ่อแม่จะสอนให้ลูกสังเกตว่าเห็ดชนิดใดกินได้ ชนิดใดเป็นพิษ ถ้าเห็ดชนิดใดมีหนอนกินหากเห็ดแสดงว่าคนกินได้บางทีก็ให้สังเกตสีและลักษณะของเห็ดควบคู่ไปด้วย เห็ดที่เมื่อเก็บขึ้นมา มีความเนียวย จะเป็นเห็ดที่กินได้ นอกจากเห็ดแล้ว หน่อไม้ก็เป็นสิ่งที่คนเก็บนำมาทำเป็นอาหารหลากหลายชนิด มีการใส่เกลือเพื่อคงหรือหมักเก็บไว้กินได้นาน ๆ หรือในยามที่มีข้าวไม่พอ กิน จะจะเก็บหากลอยมาหันเป็นชิ้นบาง ๆ แข่น้ำ คลุกเกลือ ขยำจนหมดเชือ莫 แล้วนำมานึ่งเมื่อข้าวเหนียว กินแทนข้าวในยามขาดแคลนได้

นอกจากนี้บางคนอาจหาอาหารประเภทเนื้อสัตว์จากกราดอกไปจับสัตว์ป่า ประเภท ก้าง กวาง หมูป่า มาเป็นอาหาร การกราดอกไปล่าสัตว์มักจะไม่ไปคนเดียว แต่จะจับกลุ่มกันไปประมาณ 4-5 คน เพื่อเข้าไปไปด้วยกัน เมื่อได้สัตว์ป่ามาหนึ่งตัวก็จะมักจะพอ ไม่ล่าสัตว์ครั้งละมาก ๆ เมื่อกลับกราดอกมาก็นำเนื้อสัตว์ที่ได้มาแบ่งกันในหมู่ที่ไปด้วยกัน บางทีก็แบ่งให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงด้วย หรือบางทีก็แบ่งเนื้อสัตว์ที่ได้ไปแลกอย่างอื่น เช่น แลกข้าว การแบ่งปันอาหารกันและการแลกเปลี่ยนจึงมีส่วนทำให้เกิดความเพียงพอในการบริโภคด้วย เช่น คุณยายคนหนึ่งกล่าวว่า “สมัยโบราณก็หาวันกินวันไป ไม่ต้องมีเงินเก็บ ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินใคร ถ้ามีพรวิกามาหาบหนึ่ง ก็แบ่งกันกิน ได้หมูป่ามาตัวหนึ่ง ก็แบ่งกันไป แลกกัน” หรือคุณลุงอีกคนหนึ่งเล่าว่า “สมัยที่ผมยังเด็ก ๆ แทบจะไม่มีเลยของที่ซื้อมากินนี่ อย่างปลาร้ากหมักไว้กินเป็นปี ปลาร้ากหากันได้ตลอดปี”

การสร้างความหลากหลายในการทำงานและการเพาะปลูก

การทำงาน ทำไร่ และการเพาะปลูกพืชผลนานาชนิดของผู้คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ก่อนหน้าที่จะมีระบบชลประทานต้องพึ่งพา自然 เป็นหลัก ซึ่งชาวบ้านได้เรียนรู้จากประสบการณ์ว่า ฝนมิได้ตกตามฤดูกาลเสมอไป บางปีมีฝนมาก บางปีแห้งแล้ง จึงต้องหาวิธีในการดำรงชีวิตอยู่กับภาวะทางธรรมชาติที่ไม่แน่นอน ใน การทำงานเพื่อจะให้ได้ข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก คนจะปลูกข้าวหลากหลายชนิด บนพื้นที่ที่เป็นหังหอง ที่ดอน และในปีที่ฝนแล้ง มีน้ำไม่เพียงพอ กับการทำการทำนา ทำ ก็จะมีภารหาที่ร้าวนี้ถึงสองไว่ เพื่อหยุดข้าวไว้ ซึ่งเมื่อพอมีฝนตกลงมาบ้าง ก็จะได้ข้าวไว้กิน แม้จะไม่เพียงพอ ก็มีส่วนช่วยบรรเทาภารชาด แคลนข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักไปได้บ้าง หรือในบางกรณีที่ไม่มีพื้นที่ปลูกข้าวไว้ ก็จะมีการปลูกข้าวในนาที่ไม่มีน้ำซึ่ง เรียกว่าการหว่านแห้ง ซึ่งเป็นการหว่านข้าวในพื้นที่แห้ง และรอให้มีน้ำฝนมาช่วยให้ข้าวเติบโต ชาวนาได้เล่าถึงการเลือกปลูกข้าวให้มีความหลากหลาย หมายความว่า สมกับพื้นที่ที่ปลูกว่า

ก็อยู่ที่ข้าว ว่าข้าวหนัก ข้าวเบา ข้าวกลาง คือข้าวหนักใส่น้ำลุ่ม ข้าวกลางก็ใส่น้ำกลาง ๆ ข้าวเบาก็ใส่น้ำสูง คือ ข้าวนี้เข้าจะไม่หว่านพร้อมกันหรอก คือน้ำลุ่มนี่เข้าจะใส่ข้าวหนัก เพราะว่าเดือน พฤษภาคม เตรียมทำได้แล้ว เดือนมิถุนายน ก็หว่านได้ ข้าวกลางก็ตัดไปอีกเดือนหนึ่ง ก็หว่านได้ ถ้าข้าวเบาก็หว่านเดือน 8 คือ ข้าวเบา หว่านไว้ก็ออกเร็ว ถ้าข้าวหนักหว่านช้าก็ไม่มีผลออก

ที่ดินตามหัวไร่ปลายนา ซึ่งในยุคที่ยังไม่มีรถแทรกเตอร์สำหรับไถ จะมีขนาดกว้างใหญ่ คนจะปลูกต้นไม้หลากหลายชนิด เช่น กลวย มะม่วง มะพร้าว มะปราง มะกรูด มะไฟ ต้นจิ้ง ต้นไผ่ ต้นมะขาม โดยปลูกปะปน

กันไป เมื่อเมล็ดจากต้นเดิมร่วงก็จะปล่อยให้ต้นงอกขึ้นมาเอง จนกลายเป็นคงหนาแน่น ไม่ต้องดูแลมาก นอกจากนี้ก็จะมีการปลูกต่อ และ ผักต่าง ๆ ไว้กินด้วย ผู้ที่มีที่ดินอยู่ในที่สูง ก็จะปลูกฝ่าย เพื่อนำปุยฝ่ายมาทำเป็นผ้าห่มนอน นอกจากนี้ในปีที่มีฝนตกน้อย คนจะหาทางปลูกพืชอื่น ๆ ที่สามารถทนต่อความแห้งแล้งได้ เช่น ต้นยาสูบ เพื่อจะได้เก็บใบยาฯ ทำเป็นเส้นยา เพื่อนำไปขายให้ได้เงินมาซื้อข้าว ดังเช่นคุณลุงซึ่งอยู่ที่ตำบลตะขบเล่าว่า “คนทำแต่นานน้ำฝน ปีไหนฝนตกน้อย ปลูกข้าวไม่พอกิน ต้องปลูกยาไปแลกข้าว คนในตะขบนี้จะปลูกยาขายกันในหน้าแล้ง เป็นยาบุหรี่สูบ ปลูกแล้วต้องเอามาอบ แล้วก็ขาย และนำไปตาก ขายได้”

นอกจากข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักแล้ว คนจะพยายามหาทางปลูกพืชอื่น ๆ ตามแต่สภาพพื้นที่จะอำนวย ในบริเวณตอนกลางลุ่มน้ำ ซึ่งพื้นที่โคลคนจะปลูกพืชไร่นานาชนิด เช่น อ้อย ข้าวโพดซึ่งเรียกว่าข้าวโพดข้าวเหนียวมีราก ละหุ่ง ลูกเดือย ส่วนในที่ที่ดินมีความชื้นจากลำน้ำที่ไหลผ่านพื้นที่ต่าง ๆ คนจะปลูกผลไม้หลากหลายชนิด เช่น กล้วย มะพร้าว มะไฟ มะปราง มะม่วง ขนุน ละมุด และพืชผักต่าง ๆ สามารถเก็บกินได้ในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงนับจากอดีตยังมีพืชจำพวกฟัก ซึ่งมีลูกใหญ่ ซึ่งเมื่อเก็บมาแล้วจะนำมาทำปูนแดงเพื่อกันความชื้น วางกองรวมไว้ในที่โปรด สามารถเก็บไว้กินได้ข้ามปี อดีตผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งในตำบลตูมเล่าว่า

เมื่อก่อนที่ยังไม่ได้สร้างเขื่อนชลประทาน นาก็ทำได้ไม่เต็มที่หrophok ไม่มีที่กักเก็บน้ำทำงานบ้างปีก็ไม่ได้ปลูก ฝนทึ้งช่วงก็ไม่ได้ทำ ก็ยึดอ้อยเป็นหลัก ถ้าไม่มีที่โคลกต้องไปขอที่โคลเข้าทำไม่ต้องเช่านะ เพราะแต่ก่อนมันเป็นป่า โดยมากเขาจะถาง

ป้าดงดิบให้เลียนเตียนเพราะป้าดงดิบนี่อ้อยจะทนไปตั้ง 5-6 ปี
และบุญยานี่ไม่เคยใส่เลย แต่ก่อนใช้แต่โรง และจะปลูกของเสริม
หลายๆ อย่าง เช่น พักทอง พักเขียวใหญ่ ๆ และก็เดือย ฝ่าย เข้า
จะปลูกตามหัวไหล่ เสริมตามข้าง ๆ มันก็คล้าย ๆ เราเมืองกิน
ทุกอย่างทุกแนวอย่างนี้ อย่างพักทองหรือแตงพักมันเก็บได้ง่าย
และนานกว่าจะแก่ลงก็เก็บไว้ที่บ้านมันก็เก็บได้นานเป็นปี มันก็ยัง
เหมือนเดิมนะ มันทนจริง ๆ เลย ลูกมันโต เก็บกองไว้ ให้อาหาร
มันถ่ายเทได้ และก็จะมีปุ่น ปุ่นแดงที่คนแก่เข้าหากินกับหมาก
เข้าหากินมาหากเพื่อกันลม หรือจะไว้ไม่ทราบจะครับ พักทองก็คือ
พักเขียว ก็เข้าจะหากันน้ำ กันไม่ให้มันเน่าเร็ว

บางคนมีที่ดินน้อยหรือมีแต่ที่นาอย่างเดียว ก็จะพยายามสร้าง
ความหลากหลายในการผลิตด้วยการไปขอรื้มที่ดินของญาติพี่น้องที่ไม่ได้
ใช้มาทำการเพาะปลูก บางครอบครัวซึ่งอยู่ทางตอนกลางส่วนมาก ต้อง^๔
เดินทางไปไกลถึงทางตอนต้นน้ำนับเป็นระยะทาง 20-30 กิโลเมตร เพื่อไป
หาที่ทำไร่ คุณลุงคนหนึ่งเล่าว่า “ต้องเดินไปทำไร่ที่ตะขบ เดินไปประมาณ
ยี่สิบกว่ากิโล ไปกับกับพ่อแม่ เดินไปเป็นทีมเลย คือในกลุ่มของเรา เราจะ
ชวนกันว่าไปทำไร่ตะขบ จะเริ่มการทางป้าดงดิบ ปลูกกระท่อมอยู่กันเป็น
วงกลม กระท่อมโครงการท่อมมัน วังตะขบเป็นดินคงดิบ มีกล้วยป้าชื่นเอง”
การไปทำไร่ในที่ไกล ๆ คนจะต้องไปสร้างกระท่อมเพื่อพักแรมเป็นเวลา
นานเพื่อปลูกพืช ดูแล และอาชารอเก็บเกี่ยวเลย นอกจากนี้บางคนจะไปหา
ที่ทำสวนทึ่งไว้ในป่า และหาเวลาไปดูแล เพื่อให้มีโอกาสเก็บพืชผลมา
บริโภค หรือนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนในยามจำเป็นได้

ด้วยสภาพธรรมชาติของลุ่มน้ำลำพระเพลิงที่มีพื้นที่สำหรับการทำนา ทำสวน หรือทำไร่ปะปนกันไป สุานการดำรงชีวิตของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงจึงเป็นฐานที่กว้าง ประกอบไปด้วยแหล่งที่มาของอาหารและผลผลิตที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่การเก็บหาของจากธรรมชาติโดยเฉพาะการจับปลาจากห้วยลำพระเพลิง หรือการไปหาของป่าพากหน่อไม้ เห็ด การเก็บหาผักที่มีอยู่ตามทุ่งนา เช่น ผักมะรุม ผักไส้ปูนถึง การทำนาปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค การทำไร่เพื่อให้ได้เงินสดเป็นครั้งคราว การทำสวนผลไม้และการปลูกผัก ซึ่งเป็นสมือนน้ำบ่อทรายทำให้มีอาหารบริโภคที่มีความหลากหลาย และยังสามารถนำไปแลกเปลี่ยนหรือขายได้รายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้เกิดชีวิตของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีความเป็นอิสระในเชิงเศรษฐกิจค่อนข้างสูง คือมีการนำเข้าหรือซื้ออาหารหรือปัจจัยการผลิตค่อนข้างน้อย สิ่งเหล่านี้จะห้อนออกมากในคำพูดที่ได้กล่าวถึงชีวิตในอดีตว่า “อาหารส่วนใหญ่เราจะหาหรือปลูกเองมากกว่า เราจะกินของที่เรามีอยู่ เรามีก้าวไป เราไม่มีอย ก็ทำเป็นน้ำอ้อยน้ำตาล เก็บใส่กระบอกหรือเขียงหรือชัลломไว้ พอกเราปลูกพักทอง เราก็สามารถทำของหวานเรียกว่า ‘ต้มหวาน’”

การติดตามการเปลี่ยนแปลงของลุ่มน้ำลำพระเพลิงซึ่งจะเสนอในตอนต่อไป จะเห็นว่า เมื่อเวลาต่อมาจวบจนถึงปัจจุบัน สภาพธรรมชาติของลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะเปลี่ยนแปลงไปจากกระแสการพัฒนาที่หลังให้เข้ามายังทุกพื้นที่ แต่ด้วยการมีสุานอันมั่นคงในการดำรงชีวิตที่ผูกพันอยู่กับลุ่มน้ำ ทำให้คนไม่ละทิ้งสุานชีวิตเดิม แต่ได้พยายามนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ รวมทั้งพยายามนำการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มาช่วยขยายสุานการดำรงชีวิตให้สามารถดำรงอยู่

ในสังคมสมัยใหม่ได้ แต่ชีวิตแบบพ่ออยู่พอกิน และการดำรงชีวิตแบบพ่อเพียงก็ยังคงเป็นฐานคิดที่สำคัญของชีวิตบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงแม่น้ำในช่วงปัจจุบันนี้

การแบ่งปันน้ำ: ฐานรากของระบบความสัมพันธ์บนลุ่มน้ำลำพระเพลิง

บันพืนที่ของลุ่มน้ำลำพระเพลิง มีหมู่บ้านต่างๆ ตั้งอยู่มากมายกว่า 150 หมู่บ้าน หมู่บ้านเหล่านี้ล้วนได้อาศัยน้ำจากลำน้ำลำพระเพลิงซึ่งไหลผ่านหมู่บ้านทั้งในการอุปโภค บริโภค และการเพาะปลูก ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำไร่ ทำสวน โดยเฉพาะในการทำนาซึ่งแต่เดิมมา คนเกื้อบังหมดในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค หากมีเหลือก็จะนำไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อสินค้าที่จำเป็น ความอยู่รอดของคนจึงขึ้นอยู่กับผลผลิตที่ได้จากการทำนา โดยที่เป้าหมายหลักของครอบครัวจะอยู่ที่การผลิตข้าวได้เพียงพอ กับความต้องการของสมาชิกในครัวเรือน ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะเรียกตัวเองว่าเป็นชาวนา แม้ว่าจะหนีออกจาก การทำนาแล้ว เกื้อบุกครอบครัวจะมีการเพาะปลูกพืชอย่างอื่นด้วยก็ตาม ในการทำนา นอกเหนือจากการอาศัยน้ำฝนแล้ว ชาวนาจะอาศัยน้ำจากลำพระเพลิงซึ่งในการทำน้ำด้วย

ในการนำน้ำจากลำน้ำลำพระเพลิงมาใช้ในการทำนา ชาวนาจะใช้วิธีสร้างทำนบให้สูงกว่าระดับพื้นที่นาเป็นตัวกันลำน้ำไว้ เพื่อให้น้ำไหลเข้าไปยังที่นา ในแต่ละตำบลจะมีทำนบอย่างน้อย 3-4 ทำนบ บางตำบลมีถึง 7 ทำนบ ขึ้นอยู่กับพื้นที่นาที่ต้องใช้น้ำจากลำน้ำ ในช่วงที่ชาวนาที่อยู่ในพื้นที่ขึ้นไปทางเหนือของลำน้ำกันทำนบให้สูงเพื่อให้น้ำเข้ามา จะทำให้ผู้ที่

อยู่ในพื้นที่ต่อนกลางหรือปลายลำน้ำไม่ได้รับน้ำเต็มที่ ดังนั้นชาวนาทั้งหมดที่ใช้น้ำจากลำพระเพลิงจึงต้องมารวมมือกันจัดระบบการหดน้ำเข้าพื้นที่นา ให้ชาวนาทุกพื้นที่ซึ่งอยู่ตลอดลำน้ำ ได้ใช้น้ำเพื่อการทำนาอย่างเป็นธรรม เพราะทุกคนต่างรู้ว่า ข้าวเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของทุกคน หากมีชาวนาที่ไม่ได้รับน้ำในช่วงที่ข้าวต้องการน้ำ ข้าวจะเสียหายและชาวนาจะประสบกับความเดือดร้อน ผู้ที่เคยเป็นหัวหน้าทำนาในอดีตเล่าว่า

การทำนาในสมัยก่อนโดยมากเราจะใช้ระบบเป็นคำพูดมากกว่าทำหลักฐาน เป็นการรวมตัวแบบลักษณะวนกันมากกว่า เรายังคงมีหัวหน้าทำนาของตำบลตุ้ม ที่ตุ้มนี้เรามี 4 ทำนา เป็นทำนาในวัน เรายังมีการทำเหมือนส่งน้ำ ซึ่งจะต้องมีการขุดลอกเหมือนก่อน ตากล้า ดังนั้นทุกปีจะต้องดลอกเหมือนก่อน และจึงมาซ้อมแซมทำนา หัวหน้าทำนาจะนัดชาวนามาประชุมซึ่งจะนัดวันมาลอกเหมือนกันจะใช้ระบบที่มาช่วยกันลอกจนเสร็จโดยไม่ได้แบ่งว่าใครนาน้อยนานา กช่วยกันจนปิดเหมือนเสร็จจึงถือว่างานเสร็จ

ชาวนาในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงจึงมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน ในขณะเดียวกันต่างฝ่ายก็ต้องเคารพในสิทธิในการใช้ทรัพยากรน้ำของชาวนาแต่ละคน ชาวนาจะมีการเลือกหัวหน้าทำนาของแต่ละพื้นที่ขึ้นมา เพื่อเป็นผู้ค่อยดูแลจัดการให้ทุกคนได้รับน้ำจากลำพระเพลิงตามความจำเป็น และขณะเดียวกันหัวหน้าทำนาจะต้องเป็นผู้ไปเจรจา กับหัวหน้าทำนาที่อยู่เหนือลำน้ำ ให้มีการปล่อยน้ำอย่างพื้นที่ที่อยู่ต่อนปลายน้ำลงมา หัวหน้าทำนาจะจึงต้องเป็นคนที่

กล้ามุด กล้าทำ ชาวนาเชื่อถือ ไว้วางใจ รวมทั้งต้องเป็นคนเสียสละเวลาให้กับสวนรวมได้ และเป็นที่รู้จักของคนต่างหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้การเจรจาเรื่องการจัดแบ่งน้ำเป็นไปอย่างราบรื่น และได้ผล หัวหน้าทำงานบจะพยายามไปร่วมงานต่างๆ ของคนต่างพื้นที่ หรือต่างหมู่ เพื่อสร้างความคุ้นเคย ดังนั้นการเจรจาทุกครั้งจะจึงอยู่บนพื้นฐานของการมีอัตลักษณ์ไม่ตรึงต่องัน ดังที่มีหัวหน้าทำงานบของบ้านตุมกล่าวว่า

ตำบลต่างๆจะมีทำงานบอยู่ บางตำบลมี 3-4 ทำงาน บางตำบลมี 5-7 ทำงาน การทำงานสมัยก่อนก็ทำด้วยธรรมชาติพองฟ้า มา น้ำก็มา แค่ฟ้าแลบ 3 วัน น้ำก็มาแล้ว พอน้ำมาก็เตรียมทำงานบ เป็นทำงานบดินใช้พากหญ้าค่า เกี่ยวน้ำคามามัดเป็นรูปแบบ แล้วก็ ทดน้ำ ที่นี่ทำงานบต่อไปเข้าจะค่อยดูของเรา ดูทุ่งนาเราว่าทุ่งนาน้ำ มันเต็ม อุดมสมบูรณ์แล้ว แต่ทุ่งนาของเขาต้องการน้ำ เขากำชื่นมา หาหัวหน้าทำงานบ บอกว่าทางได้ยังไม่ได้กัน ก็ขอเปิดทางน้ำก่อน เพื่อให้คนทางใต้ได้เพาะปลูก เขายะบอกกันด้วยว่าฯ โดยว่าซอกกัน สามวันสี่วัน อย่าเพิ่งทดน้ำ ที่นี่พอน้ำไหลลงไปช้างล่าง พอช้างล่าง ตรงนี้ได้ ช้างล่างในน้ำชื่นมาหาตรงนี้อีก มันก็เหมือนลงบันได จาก ช้างบันลงมาช้างล่าง อะไroy่างนี่ครับ มันลดๆลงไป ที่นี่พอเราเหยุด ทดน้ำไป 4-5 วัน ไม่มีใครชื่นมาหาเรา นั่นแปลว่าเขายอกเราว่าเข้า ได้น้ำแล้ว ไม่ต้องมาพูดกัน แต่ถ้ายังขาด เขาก็จะมาหาเรารอีก

ความสัมพันธ์ของชุมชนหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงในหลายฯ ด้านถูกสร้างและสืบสานผ่านกระบวนการจัดการเกี่ยวกับการแบ่งปันน้ำในการทำงาน และกระบวนการสร้างทำงานบซึ่งจะต้องมีการทำใหม่ทุกปี โดย

เมื่อถึงฤดูเตรียมนา จะมีการนัดชาวนาทุกคนที่ต้องอาศัยทำงานในการทดนา มาช่วยกันลอกเหมืองแบ่งทำงานให้คนรับผิดชอบดูแล ซึ่งการสร้างทำงานจะเริ่มตั้งแต่การไปตัดตอต้นกลวยต้นใหญ่ ๆ จากบนเข้าหรือบนโคลามาทำเป็นเสาเข็ม โดยทำรากไว้ข้างล่างกันไม่ให้พังลงมา จากนั้นก็จะใช้ต้นไผ่มาسانเป็นแผง และนำลูกบวบและหญ้ามาผูกติดไว้เพื่อกันไม่ให้น้ำกัดเซาะพัง ชุดติดกันเป็นก้อน ๆ มาจากนา มาในไส่ทรงกลาง คุณยายที่เคยไปร่วมสร้างทำงานเล่าว่า “เข้าເຂົາໄນ້ມາປັກລົງກລາງຫ້ວຍ ປັກລົງ ພີນອົກໂທໃຫຍ່ໄດ້ນິນລົງປົດນໍາໃນຫ້ວຍ ລາຍວັນວັນມັນຕຶງຈະແລ້ວ ຍາຍຢັງເຄຍໄປເລຍ ໄປກັນເວືອນລະຄນ ແນ່ຍອກຫາເຈີນຫຼື້ອເລັ້ມຫຼື້ອຂອງຫວານກັນກິນ ເລີ່ມກັນຕອນເພລຕອນບ່າຍ” การสร้างทำงานจึงเป็นการทำงานร่วมกันของชาวบ้านที่ทุกคนจะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน และแม้มีเมื่อเริ่มใช้ทำงาน ชาวนา ก็จะช่วยกันดูแลทำงาน คือถ้าฝนมากจนทำงานบรับน้ำไม่ไหว ก็จะมีการเปิดทางน้ำเพื่อให้น้ำไหลผ่าน ในบางปีน้ำมาก ทำงานพังหลายครั้งก็จะต้องมาช่วยกันซ่อมแซม

ทำงานที่ชาวนาสร้างขึ้นจะได้รับการปรับเปลี่ยนระดับความสูงต่ำอยู่ตลอดเวลาตามปริมาณของน้ำตามธรรมชาติ และตามความต้องการน้ำของชาวนาแต่ละพื้นที่ ชาวนาจะรู้วิธีการปรับระดับน้ำให้เจ็ง แรง หรือซ้ำตามความต้องการ แต่ขณะเดียวกันก็มิใช่ความพยายามที่จะควบคุมธรรมชาติแบบเบ็ดเสร็จ แต่เป็นการปรับความต้องการของตนเองให้สอดคล้องกับธรรมชาติด้วย

โดยทั่วไป นอกจากการมีหัวหน้าทำงานแล้ว ชาวบ้านจะเลือกคนที่จะมาเป็นผู้ดูแลทำงานด้วย คนที่จะมาดูแลทำงานมักจะเป็นคนที่ไม่มีที่ดิน

ฐานะลำบาก และเป็นคนขยัน จะมาเป็นคนดูแลทำงานโดยผู้ที่ทำหน้าที่นี้ จะต้องค่อยเดินดูแลตลอดสายน้ำที่มีทำงานที่ตนเองรับผิดชอบ โดยจะมี ชawnataamพื้นที่ต่าง ๆ ที่ยังได้รับน้ำไม่พอขอให้ช่วยเสริมตาน้ำเพื่อทดน้ำ ให้ หรือหากทำงานเสียหายเพียงเล็กน้อยก็จะเป็นคนซ่อมแซมทำงาน หาก ทำงานพังเสียหายมากก็จะไปบอกหัวหน้าทำงานให้ระดมคนมาช่วยกัน ซ่อมแซม ผู้ดูแลทำงานจะได้รับผลตอบแทนจากชawnataamอื่นๆ คือจะได้รับ ส่วนแบ่งปลาที่ถูกกักไว้ในคลองหรือในแม่น้ำตามธรรมชาติ เพราะเมื่อ ชawnataamซึ่งเป็นเจ้าของที่นาวิดปลา ก็จะแบ่งปลาให้คนดูแลทำงานด้วย

อย่างไรก็ตาม การแบ่งปันน้ำเพื่อนำมาใช้ในการทำนา บางครั้งก็ อาจมีปัญหาและข้อขัดแย้งได้ โดยเฉพาะในกรณีที่ชawnataamพื้นที่นาสูง ต้องเสริมทำงานให้สูงมาก น้ำจึงจะเข้านา แต่เมื่อได้รับน้ำเพียงพอแล้วอาจ ไม่รีบร้อนทำงานบลลงเพื่อเปิดทางให้น้ำไหลไปยังพื้นที่ที่ต่ำกว่า เมื่อก่อนนี้ เช่นนี้ หัวหน้าทำงานจะต้องไปพูดจาขอให้มีการปล่อยน้ำลงมาซึ่งใน หลาย ๆ กรณี ผู้ที่มีที่ดินอยู่ทางตอนปลายนา ซึ่งเรียกว่า มีนาปลาย เหมือน และเป็นคนมีบำรุงมีพ่อสมควร จะต้องรับหน้าที่เป็นหัวหน้าทำงานไป โดยปริยาย เพราะเป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน บางทีต้องไปเจรจาเอ่ย ปากอยู่ ๆ เข้า ก็จะได้รับการร้องขอให้เป็นหัวหน้าทำงาน ดังเช่นหัวหน้าทำงาน คนหนึ่งเล่าว่า “นาผมเป็นนาปลายเหมือน ต้องเดินบ่อย ถ้าไม่เดินบ่อยก็ ไม่ได้น้ำ พอน้ำลงมากก็มีคนมาขอแบ่ง ผมก็ต้องเดินบ่อยขึ้น คนเข้าเห็นผม สนใจ พอหัวหน้าคนเก่าเสียชีวิต ก็เลยยกให้ผมดูแลแทน” นอกจากการ เจรจาแก้ไขด้วยการพูดหรือขอร้องแล้ว ในบางกรณีอาจมีการแสดงความไม่ พอดี โดยอาจมาเอาเรื่องทำงานบลลงในตอนกลางคืน ซึ่งเท่ากับเป็นการแสดง การบังคับทางสังคมให้คนที่อาจละเลยการคำนึงถึงสิทธิของผู้อื่นได้ปรับตัว

เอง แต่กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราวไม่บ่อยนัก โดยทั่วไปแล้ว หัวหน้าทำงานบึงช้างชาวนาเป็นผู้เลือกขึ้นมาจะเป็นผู้ดูอยู่ประจำให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ตามความจำเป็น

วิถีชีวิตของชาวนาในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงจังหวัดพันกับลำน้ำเป็นอย่างมาก เพราะน้ำจากลำน้ำมิได้เป็นเพียงปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการทำงาน แต่ระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการสร้างท่าน้ำ และแบ่งปันน้ำได้ถูกลายเป็นลายใหญ่ที่ทำให้คนที่ใช้น้ำและใช้ท่าน้ำหรือฝายร่วมกัน ต้องอาศัยพึ่งพา กัน เนื่องจากเห็นใจกัน ไม่มุ่งเอาแต่ประโยชน์ของตนเอง โดยทุกคนจะตระหนักในสิทธิของตนเอง ขณะเดียวกันก็ควรพินิจสิทธิของผู้อื่นด้วยเช่นกัน สิทธิเหลือทวพยากรณ์น้ำจึงเป็นของทุกคนในชุมชน และมีกระบวนการจัดการที่ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค

การแลกเปลี่ยนเพื่อการดำรงชีวิตไม่ใช่เพื่อกำไร

การแลกเปลี่ยนผลผลิตเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนหมู่บ้านมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ เพราะแม้แต่ในช่วงที่คนมีการผลิตเพื่อบริโภค คนก็ยังมีความต้องการสิ่งจำเป็นอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตหรือเก็บหาได้จากธรรมชาติ ในอดีตผลผลิตที่คนในหมู่บ้านนำไปขายเป็นหลักคือข้าว ซึ่งหากผลิตได้เกินกว่าความต้องการในการบริโภคก็จะนำไปเก็บไว้ขายตามแหล่งที่มีพ่อค้ารับซื้อโดยหลังจากที่มีการตั้งโรงสีแล้วชาวนาก็จะบรรจุข้าวเปลือกไปขายที่โรงสี นอกจากข้าวแล้วชาวนายังขายผลผลิตอื่นๆ ที่สามารถผลิตหรือเก็บหาได้ เช่น หากมีมะพร้าว ก็จะนำไปเก็บไว้ขาย เช่น หมุ เกลือ หรือสิ่งของที่จำเป็นต่างๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เอง หรือแม้

แต่ที่ดิน ก็ยังมีการนำมาแลกเปลี่ยนกับวัสดุได้ เช่น กัน แต่โดยทั่วไป แล้วในยุคปัจจุบันนี้ การซื้อขายจะมีน้อย ส่วนใหญ่จะอาศัยแลกเปลี่ยนสิ่งที่กำลังเป็น กันมากกว่า ดังเช่นชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า

สมัยก่อนนี้ คนจะมีเหมือนกันหมด อย่างผูกทำอ้อยตั้งแต่ เล็ก ๆ ตื่นตั้งแต่ตี 1 เป็นเด็กอายุประมาณ ป. 2 ป. 3 ก็ໄล่ค่วย ไป พ่อแม่ก็ป้อนอ้อยถูกก็ໄล่ค่วย หลับไปบ้างยืนพิงตู้ดความบ้าง อะไรบ้าง แต่ก็ได้อ้อยนี่แหละครับ มาช่วยเสริม เพราะว่าข้าวนี้ไม่ แห่นอนสมัยก่อนข้าวถังหนึ่งก็ประมาณ 10 กิโล ขายได้ถังละ 4 บาท 5 บาท แต่ก็ไม่ค่อยมีการซื้อขายกันตอนแรกก็มี มะพร้าวบ้านโน้นมีข้าวก็เอาข้าวมาแลกมะพร้าว บ้านนี้ขาดน้ำ อ้อยก็เอาน้ำอ้อยไปแลกกัน สมัยก่อนน้ำตาลก็ไม่ค่อยมีมัน ไม่ค่อย มีคนนิยม เช่นนิยมน้ำอ้อย เราจะมีเราเรียกเต้าอย คือทำให้มันขัน เป็นสิ่งน้ำตาล แล้วก็นำมาใส่ภาชนะซึ่งเป็นกระบวนการที่เข้าบ้านจาก ดินเผา เก็บเอาไว้ได้นาน

การแลกข้าวกับเกลือเป็นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่ทำกันจนเป็น ระบบ เพราะเกลือเป็นสิ่งจำเป็นมากในการถนอมอาหาร ผู้ที่นำเกลือมา แลกข้าวจะมาจากการเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิง ซึ่งมีการทำนาเกลือ เช่น ที่ อำเภอขามทะเลสาบ โดยจะบรรทุกเกลือใส่เกวียนมาเป็นขบวน เดินทาง ร้อนแรงไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ และพากอญ្តาตามหมู่บ้าน บ้านละวันหรือ สองวัน แล้วแต่ขนาดของหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ต้องการเกลือจะนำข้าวมา แลกกับเกลือในอัตราข้าว 1 ส่วน เกลือ 2 ส่วน เมื่อตกลงกันได้แล้ว เจ้าของ เกลือจะฝากรข้าวที่แลกไว้ตามบ้านนั้น ๆ ก่อน เมื่อร้อนแรงไปขายเกลือ หมดแล้ว ขากลับจึงมาเก็บรวมข้าวที่ฝากไว้ตามรายทางบรรทุกเกวียน

กลับ ระบบการแลกเปลี่ยนแบบนี้จึงเกิดจากความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพา กันในด้านอาหาร เพราะผู้ที่นำกล่องมาขาย มาจากหมู่บ้านที่ทำงานกล่องไม่มีข้าว ส่วนชาวลำพะเพลิงมีข้าวแต่ต้องการกล่อง และยังต้องอาศัยความไว้เนื้อเชื่อใจกันในระบบการแลกเปลี่ยนด้วย เพราะคนนำกล่องมาแลกไม่สามารถนำข้าวไปได้ทันทีต้องรอจนกล่องดึงจะมีที่ว่างสำหรับ谁都 กข้าวใส่เกรี้ยนกลับไปได้

นอกจากกล่องแล้ว คนยังมีการแลกเปลี่ยนอย่างอื่นตามความต้องการจำเป็น เช่น หากต้องการฝ้ายหรือจิ้ง茅าทอผ้า แต่ไม่ได้ปลูกไว้ ก็ต้องไปหาแลก บางที่ต้องไปแลกกับต่างหมู่บ้าน หรือบางที่ต้องไปไกลถึงต่างตำบล โดยมักจะใช้การหาบของที่มีอยู่เดินทางไปยังหมู่บ้านหรือตำบลซึ่งมีสิ่งที่ต้องการ เช่น หมู่บ้านในที่สูงมีการปลูกฝ้ายกันมากก็จะไปขอแลกซึ่งก็ไม่ต้องมีการเจรจาตกลงกันไว้ก่อน เมื่อไปถึงก็มักจะแลกเปลี่ยนได้เลย

ส่วนการนำผลผลิตไปขายที่ตลาดเมืองปัก ในช่วงที่ยังไม่มีถนน ก็มีการทำบ้างแต่ไม่มากนัก เพราะการไปตลาดเมืองปักต้องหาบของไปไกลแต่หากต้องการเงินคนก็จะนำของไปขายเป็นครั้งคราว เช่น กลัวยหรือบางที่ก็นำน้ำตาลอ้อยที่ทำใส่กระบอกไว้ไปขาย หรือถ้าจำเป็นก็จะนำข้าวไปขายด้วย แต่จะขายในปริมาณที่ไม่มากนัก เช่น คุณยายคนหนึ่งเล่าว่า “ขายหาน้ำอ้อยสี 4 กระบอก หาน้ำข้างละ 2 กระบอก ไปขายที่ตลาดปักขายได้ 2 กระบอก กระบอกละ 50 สถากร์ ได้เงินมา 1 บาท” เนื่องจาก การหาบของไปขายบางที่ก็ขายได้ บางที่ก็ขายไม่ได้ และต้องเดินหาบของไปไกลมาก การไปขายถึงตลาดเมืองปักจึงทำกันยานฯ ครั้ง

การแลกเปลี่ยนผลผลิตเริ่มมีมากขึ้นเมื่อมีทางที่ร่วงได้หมู่บ้านที่อยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอ โดยเฉพาะอำเภอปักธงชัยจะนำของไปขายที่ตลาดปักธงชัย ซึ่งเป็นที่มีคนจากต่างจังหวัดฯ รวมทั้งจากตัวจังหวัดโคราชเข้ามาซื้อผลผลิตที่คนจากชุมชนนำออกไปขาย ชาวบ้านจากหมู่บ้านซึ่งสามารถเดินทางไปตลาดในอำเภอปักธงชัยซึ่งชาวบ้านเรียกว่าตลาดเมืองปักได้ทุกวัน จะมีการปลูกพืชผักต่างๆ เพื่อเก็บไปขายเป็นรายได้ประจำ นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางคนที่เป็นผู้รับซื้อพืชผัก ผลไม้ต่างๆ จากชาวบ้านในหมู่บ้านรวมไปขายที่ตลาดเมืองปัก ดังนั้นถึงแม้ชาวบ้านที่ปลูกพืชผักและผลไม้จะไม่ต้องการนำของไปขายที่ตลาดด้วยตัวเอง ก็จะมีผู้เดินมาตามถึงหน้าบ้านว่าต้องการขายผลผลิตเหล่านี้หรือไม่ ถ้าผู้ขายพอใจกับราคาก็มีผู้มาซื้อก็จะขายของได้เลย แต่ราคาที่ขายได้ที่บ้านจะต่ำกว่าราคาน้ำยาที่ไปขายเองที่ตลาดเล็กน้อย

ผู้ที่จะนำของไปขายที่ตลาดเมืองปักจะต้องตื่นตั้งแต่เวลาประมาณ 1:00 น. เพื่อเตรียมตัวและเดินไปรอรถโดยสารซึ่งจะไปตลาดเมืองปักเวลาประมาณ 2:00 น. เมื่อไปถึง จะมีพ่อค้าแม่ค้าจากตัวจังหวัดนำรถมาเลือกรับซื้อของที่ต้องการ โดยผู้ซื้อจะเป็นผู้ให้ราคาแก่ชาวบ้าน โดยทุกคนก็จะตั้งราคาไม่ต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของของที่นำมาขายด้วยของที่พ่อค้าแม่ค้าที่มารับซื้อไม่ต้องการจะยังเหลืออยู่ ชาวบ้านจะนั่งขายของที่ยังเหลืออยู่ไปเรื่อยๆ จนของหมดจึงเดินทางกลับบ้าน เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จะจัดเตรียมของที่จะนำไปขายในวันรุ่งขึ้น

ในอดีต การขายผลผลิตจำพวกพืชผัก ปลา หรือผลไม้นี้ชาวบ้านไม่สามารถขายในหมู่บ้านได้ เพราะทุกบ้านจะมีผลผลิตคล้ายๆ กันทำให้ไม่มีผู้ซื้อ การจะขายผลผลิตในลักษณะนี้จึงต้องเดินทางไปตลาดในอำเภอซึ่งมี

ทั้งพ่อค้าแม่ค้าจากตัวจังหวัด และมีคนจากพื้นที่อื่นๆ ที่มีผลผลิตต่างกัน รวมทั้งคนในเมืองที่ไม่ได้ทำการผลิตด้วย ตลาดเมืองปักจึงเป็นแหล่งที่รวมของพ่อค้าแม่ค้าจากหลากหลายพื้นที่ทั้งที่มีผู้นำรถมารับซื้อของไปขายต่อ ชาวบ้านซึ่งหาบของจากหมู่บ้านมาขาย และผู้ซื้อทั่วไป ชาวบ้านเรียกตลาดเมืองปักว่าเป็นตลาดที่ได้มาตรฐาน ส่วนตลาดในระดับตำบล ชาวบ้านจะไม่ค่อยนำของไปขายมากนัก นอกจากรถที่อยู่ใกล้ๆ ตลาด หรือผู้ที่ต้องการขายหมู เนื้อ ซึ่งการนำไปขายที่ตลาดเมืองปักจะต้องได้รับอนุญาตซึ่งชาวบ้านเรียกว่า เป็นพ่อค้าคนกลางซึ่งมีเชียงอยู่ในตลาด ชาวบ้านจะนำหมู เนื้อ ไปขายแข่งเชียงอยู่ในตลาดเมืองปักไม่ได้ จึงต้องนำไปขายที่ตลาดของตำบลซึ่งเป็นตลาดเล็กๆ แทน

การที่หมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ตลาดคำเกอเจิงมีส่วนสำคัญในการกำหนด การผลิตของชาวบ้านด้วย เพราะเมื่อชาวบ้านสามารถนำพืชผักที่ปลูกไปขายที่ตลาดได้ทุกวัน ชาวบ้านจำนวนมากจะเริ่มการปลูกพืชผักผลไม้ เช่น มะพร้าว กล้วย มะม่วง ขนุน มะปราง มะไฟ ซึ่งมีอยู่ตามฤดูกาล ที่สามารถเก็บไปขายได้ เช่น กรณีของตำบลตุม ตำบลจิว หรือตำบลสุขเกชม จะมีชาวบ้านปลูกผักโดยอาศัยน้ำจากห้วยลำพระเพลิง หรือแหล่งน้ำที่มีอยู่ในชุมชน เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปขายได้ บางบ้านใช้พื้นที่ที่มีอยู่ข้างๆ บ้านปลูกพืชผักต่างๆ ไว้ ก็สามารถเก็บขายได้ ส่วนชาวบ้านในตำบลที่อยู่ห่างไกล ตลาดคำเกอ เช่น ตำบลตะขบ ไม่สามารถทำเช่นนี้ได้ เพราะการนำพืชผักไปขายที่ตลาด ต้องเสียค่ารถแพงและต้องใช้เวลาในการเดินทางนานทำให้ไม่สะดวก

นอกจากพืชผักแล้ว ชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงยังเลี้ยงหมู จำนวนบ้านละไม่กี่ตัวเพื่อไว้ขาย ซึ่งในอดีตจะมีชาวบ้านที่เป็นผู้ไปตระเวน

รับซื้อหมูเป็นตัวจากชาวบ้านมาร่วมขายให้พ่อค้าในตลาดอีกรังหนึ่ง โดยในการไปตระเวนรับซื้อหมูนี้ จะใช้วิธีการเหมาราคาเป็นตัว โดยผู้ซื้อหมูจะกะประมาณด้วยสายตาว่า หมูมีน้ำหนักเท่าไร และจ่ายราคาน้ำหนักที่กะประมาณได้ ซึ่งชาวบ้านที่เป็นผู้รับซื้อหมูได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ผู้ที่จะเป็นผู้รับซื้อหมูมีความเสี่ยงพอสมควร เพราะหากกะน้ำหนักผิด คือให้ราคาหมูสูงเกินไป เมื่อนำหมูไปขายให้พ่อค้าชำแหละ จะมีการซั่งน้ำหนักหมูด้วยเครื่องชั่ง และคิดราคาตามนั้น ซึ่งชาวบ้านผู้รับซื้อหมูบางคนก็อาจขาดทุนได้ชาวบ้านผู้รับซื้อหมูใช้คำว่า “อย่างเรารับซื้อหมู กะประมาณกิโลเอากล้าว่าตัดได้ ตราด้ายกเสีย” ในระยะเวลาต่อมาเมื่อการเดินทางไปตามหมูบ้านสะตอกขึ้น รถเข้าถึงพ่อค้าชำแหละจะนำรถเข้าไปรับซื้อหมูในหมูบ้านด้วยตนเอง ทำให้ชาวบ้านที่รับซื้อหมูต้องเลิกทำอาชีพนี้ไปโดยปริยาย

ส่วนการขายไก่จะต่างกับหมู ผู้ที่จะขายไก่จะเลี้ยงไก่ไว้เป็นเล้า เมื่อไก่โตก็จะนำไปใส่ไข่หรือชะลอมไปขายให้แม่ค้าในตลาด ซึ่งเมื่อนำไก่ไปถึงตลาดก็จะมีแม่ค้ารับซื้อไว้ทั้งหมด ส่วนการเลี้ยงไก่ไว้เพื่อบริโภคตามบ้านจะเลี้ยงไว้ไม่มาก และไม่มีคนมารับซื้อไปขาย

การเลือกตลาดที่จะไปขายผลผลิตขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าประเภทนั้นๆ ที่มีอยู่ในตลาดด้วย เช่น ในช่วงหน้ามีม่วง ตลาดเมืองปักจะมีคนนำมะม่วงมาขายมาก จนอาจต้องขายแข่งกัน ชาวบ้านบางคนที่เคยนำของไปขายที่ตลาดเมืองปัก อาจเปลี่ยนไปขายที่ตลาดในตัวจังหวัดโคราชแทน ดังนั้นการที่ชาวบ้านมีทางเลือกสำหรับตลาดที่จะขายผลผลิตก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้มีอำนาจต่อรองในการขายได้มากขึ้น

การไปขายของที่ตลาด ชาวบ้านจะผลัดเปลี่ยนกันไป โดยมิได้มีการจัดระบบกันอย่างเป็นทางการ แต่ก็พอจะเป็นที่รู้กัน เพราะเมื่อคราวไปขาย

แล้ววันหนึ่ง ก็จะหยุดไปสองสามวัน เพื่อเก็บหาของไปขายอีก จึงทำให้มีการหมุนเวียนกันไป ส่วนของที่นำไปขายก็มีหลายอย่างปะบันกันแล้วแต่จะหาได้ เช่น ผักต่าง ๆ กล้วย ใบตอง ผลไม้

การขายของที่ตลาด จะมีผู้มาซื้อไปขายต่อ ชาวบ้านจะขายของให้กับผู้ซื้อกลุ่มนี้ก่อน เพราะจะขายได้ครั้งละมาก ๆ เมื่อมีของที่คนรับซื้อไม่ต้องการ จึงนั่งขายต่อในตลาด และจะขายไปจนของหมด จึงขึ้นรถโดยสารกลับ การขายของที่ตลาดทำให้คนที่มาขายของได้มีโอกาสพบปะชาวบ้านจากที่อื่น ๆ ชาวบ้านจะรู้กันว่า หมู่บ้านไหนมีสินค้าอะไรขายของที่ไหนดี หรือไม่ดี ตลาดสด เป็นสถานที่ที่ผู้เข้ามาค้าขายได้พบปะแลกข้อมูลข่าวสารกัน

การแลกเปลี่ยนสิ่งของ จึงเป็นกระบวนการทางสังคม ที่ทำให้คนในลำพระเพลิงได้พึงพาภันในด้านการผลิตและการบริโภค ผู้ที่ผลิตได้เกินความต้องการก็สามารถนำส่วนเกินนั้น ไปแลกผลผลิตอย่างอื่นที่ตนเองยังขาดแคลนได้ นอกจากนี้การนำสิ่งของไปขายที่ตลาด ก็มีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยน ที่อยู่บนหลักการของการนำส่วนเกิน ไปขาย เพื่อนำเงินมาซื้อสิ่งที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับสิ่งของโดยตรง ในหมู่ผู้ที่รู้จักคุ้นเคยซึ่งจะทำกันมากในอดีต หรือการนำของที่เก็บหาได้หรือผลิตได้ไปขายในตลาด ก็อยู่บนฐานคิดเดียวกัน ที่มิได้มุ่งนำของไปขายเพื่อให้เกิดกำไร และนำเงินมาลงทุนต่อเพื่อให้ได้กำไรเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อระบบการค้าในสังคมยุคทันสมัย ชาวลำพระเพลิงมีฐานคิดในการดำรงชีวิตที่มีเป้าหมายของการแลกเปลี่ยนเพื่อการดำรงชีวิตมาแต่อดีต และเป็นฐานคิดที่ทำให้คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงสามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยมิได้ไปตามกระแสของการต้องการผลิตเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด

แม้กระนั้นของการผลิตเพื่อการค้าจะให้บ่าเข้าไปในสังคมหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ของประเทศ แต่สำหรับลำพะเพลิงแล้ว คนจะยังเห็นภาพชาวบ้านยังคงเก็บรักษาสวนผลไม้ที่ปลูกคละปะปน ร่วมครึ่งไปทั้งหมู่บ้าน ภาพของชาวบ้านที่ยังคงหมุนเวียนปลูกพืชผักหลาย ๆ อย่าง ภาพของการนำผลผลิตที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาแปรรูป โดยในแต่ละวัน จะมีชาวบ้านนำผลผลิตต่าง ๆ ออกไปขายที่ตลาด และซื้ออาหารหรือสิ่งของที่ผลิตไม่ได้ในหมู่บ้านกลับมา ทำอย่างนี้เป็นประจำเรื่อยมานับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

การช่วยเหลือกันบนฐานดีดของความเสมอภาค

ลุ่มน้ำลำพะเพลิงจัดเป็นลุ่มน้ำที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน การบอกรักภูมิปัญญาในอดีตมักจะสามารถพูดข้อนหลังไปได้ถึงสามสี่ชั่วอายุคน เรื่องราวอันเกื้อบจะเป็นตำนานที่คนรุ่นพ่อแม่บอกเล่าสู่คนรุ่นหลังรุ่นหลาน ได้สืบทอดอุดมการณ์และสุนัขคิดในการดำรงชีวิตหลายอย่าง หลากหลายมาเป็นวิถีปฏิบัติของลุ่มน้ำลำพะเพลิงแม่น้ำป่าสักปัจจุบันที่ความทันสมัยได้เริ่มแทรกตัวเข้าสู่ลุ่มน้ำลำพะเพลิง

ชุมชนลุ่มน้ำลำพะเพลิงได้สร้างระบบของการช่วยเหลือกันในยามเองในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะในส่วนของการร่วมมือช่วยเหลือกันในยามที่ชุมชนมีผู้เข้ามาระราน เช่น การช่วยเหลือความชื้นที่เป็นทรัพย์สินที่สำคัญในการดำรงชีวิต และในส่วนของการให้โอกาสในการทำมาหากินแก่ผู้ที่ไม่มีปัจจัยการผลิต หรือแหล่งอาหารเพื่อการดำรงชีวิต ระบบการช่วยเหลือกันนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดมาจากอดีต และยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ ระบบนี้เป็นระบบที่แตกต่างจากความคิดในเรื่อง “การสงเคราะห์” ซึ่งมีลักษณะของการหยิบยื่นที่ทำให้ผู้รับรู้สึกว่ากำลังได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่เหนือกว่า แต่ระบบการช่วยเหลือ

เกื้อกูลของลุ่มน้ำลำพระเพลิง เป็นระบบที่สร้างขึ้นบนฐานคิดของความเสมอภาคของทุกฝ่าย คือเป็นการยอมรับกันในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน โดยต่างฝ่ายต่างเกื้อกูลให้ประโยชน์แก่กัน เป็นระบบที่ทำให้ทั้งทุกฝ่ายดำรงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้

การแบ่งปันเพื่อการดำเนินชีวิต ในทางตอนต้นลุ่มน้ำลำพระเพลิง เป็นพื้นที่ป่าเขา มีต้นไม้ใหญ่ ๆ ขึ้นอยู่มากมาย アナบิริเวนส่วนนี้ เป็นส่วนที่มีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานซักกว่าส่วนอื่น ๆ เพราะพื้นที่มีลักษณะสูงต่าไม่เท่ากัน ทำให้การทำนาทำสวนทำได้ยาก ในช่วงแรก ๆ ที่ยังไม่มีการปรับพื้นดิน คนต้องใช้วิธีการปลูกข้าวไว้ ซึ่งเป็นการปลูกข้าวโดยใช้เมล็ดข้าวหยอดลงในหลุม และปล่อยให้ข้าวโต โดยอาศัยน้ำฝน เมื่อมีรถแทรกเตอร์เข้ามาไถผืนที่ จึงสามารถทำนาได้ ในช่วงของการปลูกข้าวไว้ คนต้องปลูกไว้ อ้อย ข้าวโพด ถั่วลิสง เพื่อนำไปขายแลกข้าว นอกจากนี้การเพาะปลูกการดำเนินชีวิตก็อาศัยการเก็บหาของป่า และการจับสัตว์ป่ามาเป็นอาหาร

การดำเนินชีวิตในยุคแรกของคนในเขตนี้ จึงมีความลำบากทั้งในเรื่องการหากินที่ดินเพื่อทำนา กิจกรรมทางการเกษตร เช่น การเพาะปลูกพืช และการเก็บหาอาหารจากธรรมชาติ ใน การปลูกบ้านเรือน เมื่อมีการจับจองที่ดินไว้แล้ว เมื่อมีคนต้องการย้ายเข้ามาอยู่ ก็จะมีความพยายามซักชวนให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กัน โดยผู้อยู่เดิมอาจบอกรักที่ดินในลักษณะเดียวกัน ส่วน เป็นงานหรือเป็นไร่ ให้คนที่มาอยู่ใหม่ได้ใช้ปลูกบ้าน กลายเป็นความผูกพัน นับถือกันเป็นญาติพี่น้อง เจ็บป่วยกันแลกัน มีอาหารก็แบ่งปันกัน

นอกจากการแบ่งปันที่ดินเพื่อปลูกบ้าน ซึ่งกระทำการในพื้นที่ทางตอนเหนือของลุ่มน้ำแล้ว ตลอดลุ่มน้ำลำพระเพลิงในอดีต จะมีการแบ่งปัน

อาหาร และสิ่งอื่น ๆ เพื่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะพันธุ์ข้าว พันธุ์พืชผัก ผลไม้ ไม่มีการหงอกนั้น ขออภัยได้ รวมทั้งยังการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันอยู่เสมอ หรือแม้แต่การอาศัยที่ดินกันปลูกไม่ผลไว้เพื่อจะนำมาใช้บริโภค ก็มีทำกันโดยทั่วไป เช่น คนสามารถเอาต้นมะพร้าวไปฝากรากกันบนที่ดินของคนอื่นได้ แม้กระทั้งต่างตำบลกัน โดยมีการสั่งเสียว่า มะพร้าวต้นนี้ ให้ลูกหลานขึ้นกันไปจนกว่ามะพร้าวต้นนี้จะตาย เจ้าของที่ดินก็รักษาสัญญา กัน ปลูกในที่ใดไม่ได้ คนที่เป็นลูกหลานของคนปลูกก็มาเก็บมะพร้าวไปจนกระทั้งมะพร้าวตาย

ภาพโดยทั่วไปของลุ่มน้ำลำพระเพลิงจึงมีลักษณะเฉพาะตัวที่ชัดเจน คือ มีการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค พันธุ์ข้าวที่ใช้หลายชนิด มีความคล้ายคลึงกัน กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ของลำพระเพลิง หากแต่ลักษณะพื้นที่จะเป็นตัวกำกับว่าพืชพันธุ์ใดปลูกได้หรือปลูกไม่ได้ในที่ใด แม้แต่การทำบเพื่อทดน้ำเข้านา ก็เริ่มทำในบางพื้นที่ก่อน และเมื่อคนในพื้นที่อื่นเห็นตัวอย่าง ก็มาศึกษาหาความรู้ และนำไปทำตาม จนเกิดเป็นการทำบมากมาย กระจายอยู่ตามลั่น้ำ และก่อเกิดเป็นระบบความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะของลุ่มน้ำลำพระเพลิง

การซ่วยเหลือกันเมื่อมีภัยจากภายนอก แม้ในภาพรวมวิถีชีวิต
ของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะมีความสงบ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่ไม่ได้หมายความว่า ชุมชนจะมิได้เผชิญกับปัญหาในเรื่องความมั่นคง ปลอดภัย ในอดีตการระวนจากภายนอกที่เป็นปัญหาสำคัญคือการที่มีคนเข้ามาลักขโมยวัสดุ ของคนในหมู่บ้าน การสูญเสียทรัพย์นับเป็นวิกฤติในชีวิตของผู้ที่สูญเสีย เพราะวัสดุคือผู้ร่วมงานสำคัญที่จะทำให้

การทำงานสำเร็จลงได้ และโดยเหตุคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ดำรงชีวิตอยู่ด้วยข้าวที่ตนเองเป็นผู้ผลิตขึ้น การมีข้าวในยุ่งชาวเพียงพอที่จะกินได้ตลอดปี จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิต หากขาดวัสดุอาหารจะประสบความยากลำบาก ถึงขั้นอดอย่าง การมีคนเข้ามาลักขโมยวัสดุอาหารแม้จะไม่เกิดขึ้นบ่อย แต่เมื่อมีข่าวคราวว่าความหายเกิดขึ้นในละแวกใกล้เคียง ชาวบ้านจะมีการจัดเตรียมกันเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อป้องกันตนเอง พ่อพระอาทิตย์ตกดิน แต่ละกลุ่มจะระจายกันไป โดยมีการตกลงกันเรื่องการให้สัญญาณ เช่น ใช้กระไฟเผา โดยบอกกันว่าจะใช้รหัสอะไรเป็นสัญญาณ จะตีกระไฟครั้ง แล้วต้องมีการเปลี่ยนรหัสทุกวัน ถ้ามีเรื่องเกิดขึ้น จะให้สัญญาณซึ่งรู้ว่าเป็นพากเดียวกัน คนกลุ่มอื่น ๆ ก็จะเข้ามาสมทบช่วยเหลือ หรือในช่วงที่ใจผู้ร้ายไม่ชูกชุม ไม่มีการจัดเตรียม หากมีเรื่องร้ายเกิดขึ้น ก็จะใช้สัญญาณบอกเหตุร้ายซึ่งเป็นที่รู้กัน เช่น ตีรัว ๆ ทุกคนจะรู้ว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้น ก็จะมารวมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน หรือบ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่แล้วผู้ชายจะมากmad โดยมีอาวุธซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นมีดมาพร้อม ถ้ารู้ว่าวัสดุอาหารหาย ก็จะช่วยกันตาม สังเกตโดยใช้หลักธรรมชาติ คือสังเกตจากรอยเท้า คือเมื่อความถูกเร่งให้เดินเร็ว จะกรดรอยเท้าลึกส่วนคนไข้ ก็จะกาวധามมากกว่าปกติ เพราะรีบเดิน ก็จะจัดกลุ่มตามกันและหากรู้ว่าไปทางทิศใดแน่ ก็จะมีการจัดคนขึ้นมาไปด้วยใจไว้ล่วงหน้า ก็มี หากไม่พบ ไม่ได้วัสดุอาหารกลับ คนในหมู่บ้านก็จะพยายามสืบ โดยดูจากรอยเท้าวัสดุ ว่าไปถึงหมู่บ้านไหน ก็จะมีการส่งคนไปช่วยเจรจาไกล้วัสดุคืนมา

ในกรณีที่ไม่ได้วัสดุอาหารคืนมาอย่างแน่นอน หากเจ้าของวัสดุ เดือดร้อนจริง ๆ สัตว์ช่วยโถนา ชาวบ้านเรียกว่า “เหมือนถูกตัดมือตัดเท้า”

ทุกคนก็จะเป็นทุกข์เป็นร้อนแทน ถึงกับมีการขายข้าว ให้ได้เงินกันคนละ เล็กน้อย ไปซื้อวัวหรือควายมาใช้คืนให้ หรือคนเก็บลูกวัวลูกควาย ไปให้เลี้ยง บางกรณีที่กำนัณ ผู้ใหญ่บ้าน หรือคนมีอันจะกิน ซึ่งมีวัวควาย หลายตัว ก็จะให้ขอรื้นไปใช้ก่อน เมื่อวัวมีลูกจึงค่อยนำมามาคืน เป็นการ ดำเนินชีวิตแบบอื้ออาثر ถ้อยที่ถ้อยอาศัย เหมือนญาติ

การสร้างโอกาสให้กับผู้ไม่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แม้ว่า คนส่วนใหญ่บนลุ่มน้ำลำพระเพลิง จะเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน สามารถทำนา ทำสวน ทำไร่ ผสมผสานกันจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียง แต่ก็ยังมีบางคนที่ไม่มีฐานชีวิตที่มั่นคงเหมือนคนอื่นๆ ระบบความสัมพันธ์ ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม ความเอื้ออาทร และการแบ่งปันกันมาแต่ครั้ง อดีต ทำให้ลุ่มน้ำลำพระเพลิงสร้างระบบสังคมที่เอื้ออำนวยให้ผู้ที่อ่อนแอก ในทางเศรษฐกิจสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยมีการกำหนดสิทธิของผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและทรัพย์สินที่มีช่องว่างสำหรับผู้ที่ไม่มีสิ่งเหล่านี้ได้เข้ามาแบ่งปันได้อย่างเสมอภาค ระบบที่เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันมานาน ได้แก่ การมีกติกาของการอยู่ร่วมกันว่า ผู้เป็นเจ้าของสวนผลไม้เป็นเจ้าของเฉพาะผลไม้ซึ่งอยู่บนต้น หากผลไม้หล่นจากต้น ถือเป็นของสาธารณะ ดังนั้น คนที่ไม่มีสวน ก็สามารถมาเดินเก็บผลไม้ต่างๆ ที่ร่วงลงมาได้ โดยเฉพาะ มะพร้าว ซึ่งสามารถนำไปขายได้ราคาดี หรือผลไม้บางอย่างที่สามารถนำไปขายเพื่อแปรรูปได้ การเก็บผลไม้ร่วงนี้ถือเป็นอาชีพหนึ่งของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ซึ่งทำกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคนที่ไม่มีสวนแต่หากขยายทำอย่างสม่ำเสมอ ก็อาจมีรายได้ 200-300 บาทต่อวัน

นอกจากการเก็บผลไม้หล่นแล้ว ชุมชนลุ่มลำพระเพลิงยังมีการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ดังได้กล่าวถึงในตอนต้นว่าในการดูแลท่านบ ชาวนาจะเลือกคนที่จะมาดูแลทำงานบมากจะเป็นคนที่ไม่มีที่ดิน ฐานะลำบาก และเป็นคนขยัน จะมาเป็นคนดูแลทำงานบ ซึ่งรวมถึงการซ้อมเชมทำงานบเล็กๆ น้อยๆ หากทำงานบเสียหายมาก ก็จะต้องเป็นผู้แจ้งให้หัวหน้าทำงานบทรابة การเลือกคนที่ขยัน รับผิดชอบ แต่ขาดแคลนที่ทำมาหากินส่วนหนึ่งก็เพื่อช่วยให้ผู้ที่เดือดร้อนได้มีแหล่งทำมาหากิน เพราะผู้ดูแลทำงานบ จะสามารถกักปลาในคลองในเมืองได้ หรือเมื่อเจ้าของที่นาภักเมืองจับปลาได้ ก็จะแบ่งให้คนดูแลทำงานบ ความสัมพันธ์ระหว่างคนดูแลทำงานบ กับชาวนา จึงเป็นอย่างเสมอภาค โดยทั้งสองฝ่ายต่างได้ประโยชน์ แต่ก็เป็นการแบ่งปันผลประโยชน์ที่มุ่งเน้นกำไร หรือประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะต่อรองได้ หากแต่เป็นการแบ่งปันที่อยู่บนฐานของความเข้าใจและความเอื้ออาทรต่อกัน

บทที่ 4

ลุ่มน้ำลำพระเพลิงในกระบวนการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในลุ่มน้ำลำพระเพลิงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นอุดสาหกรรมของไทยในยุคแรก ซึ่งเริ่มขึ้นในช่วงต้นของทศวรรษ 2500 นอกจากมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน เขื่อน และระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมและการขยายตัวของเมืองแล้ว ในภาคเกษตรกรรมรัฐยังมีความพยายามในการพัฒนาแหล่งน้ำด้วยการสร้างระบบชลประทาน เพื่อสนับสนุนให้ภาคเกษตรกรรมมีการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตและเพิ่มผลผลิตเพื่อการบริโภคในประเทศและเพื่อการส่งออกด้วย

ลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้รับผลกระทบจากแนวโน้มการพัฒนาประเทศตั้งแต่ปัจจุบัน ด้าน ในปี 2506 รัฐได้เริ่มดำเนินโครงการสร้างเขื่อนปิดกั้นลำน้ำในเขตต้นน้ำของลำพระเพลิง เพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำ และพัฒนาระบบชลประทานในลุ่มน้ำลำพระเพลิง และในปีถัดมา ก็ได้มีการสร้างเขื่อนเพื่อปิดกั้นลำน้ำลำสาย ซึ่งเป็นลำน้ำที่ไหลคู่ขนานกับลำน้ำลำพระเพลิง ทั้งนี้เพื่อให้อ่างเก็บน้ำลำสาย ซึ่งเก็บน้ำเพื่อสนับสนุนโครงการชลประทานลำพระเพลิงหรือในช่วงที่มีน้ำมากอาจใช้เป็นแหล่งระบายน้ำของอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงแล้ว ในยุคของรัฐบาลคึกฤทธิ์

ปราโมช ยังได้มีการจัดสรรงเงนลงไปให้ชาวบ้านเปลี่ยนจากการสร้าง
ทำนบดินซึ่งต้องทำทุกปี ไปเป็นทำนบคอนกรีตด้วย

นอกจากโครงการพัฒนาระบบชลประทานแล้ว กระบวนการ
พัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ยังมีส่วนทำให้เกิดการขยายตัวของ
โรงงานอุตสาหกรรม การขยายตัวของแหล่งงานและตลาดซื้อขายใน
อำเภอและจังหวัดต่าง ๆ หลายแห่ง ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนหมู่บ้านจำนวน
มากต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้น ลุ่มน้ำลำพระเพลิงก็ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของโรงงาน
อุตสาหกรรมและการขยายตัวของตลาดรับซื้อผลผลิต ในเขตอำเภอ
ปักธงชัย และตัวจังหวัดนครราชสีมาด้วยเช่นเดียวกัน โดยชุมชนหมู่บ้าน
ของลำพระเพลิงส่วนใหญ่ ได้ตอบรับกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างสูง
รอบคอบ ไม่ผลิตภัณฑ์ที่ถูกหยิบยื่นมาจากภายนอกบน
ลุ่มน้ำลำพระเพลิงยังคงความเป็นอิสระในการสืบสานและปรับ
เปลี่ยนความเป็น “ลุ่มน้ำลำพระเพลิง” ให้ยังคงเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์
เฉพาะตัว

การสร้างระบบชลประทานในลุ่มน้ำลำพระเพลิง

การสร้างระบบชลประทานในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิง เริ่มต้น
อย่างเป็นทางการในปี 2506 เมื่อกรมชลประทานได้เริ่มต้นดำเนิน
โครงการก่อสร้างเขื่อนลำพระเพลิง โดยให้เหตุผลว่า เพื่อแก้ไขปัญหา
เรื่องการขาดแคลนน้ำให้กับพื้นที่ทางเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยน้ำฝน
เป็นหลัก เพราะหากพิจารณาจากสภาพธรรมชาติของลุ่มน้ำ
ลำพระเพลิงแล้ว ลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะมีน้ำมากเฉพาะในฤดูฝน เมื่อถึง^{ช่วง}
ช่วงนอกฤดูฝน ลำพระเพลิงจะมีน้ำน้อย การเพาะปลูกโดยทั่วไปจึง

ขาดแคลนน้ำ ในขณะที่ช่วงฤดูฝน ในบางพื้นที่ น้ำจะท่วมนาข้าวทำให้ต้นข้าวที่ยังเล็กอยู่เกิดความเสียหาย

การสร้างเขื่อนลำพระเพลิงแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ.2510 โดยตัวเขื่อนถูกสร้างขึ้นระหว่างเข้าโซ่และเข้าชะล่อง ที่บ้านบุหัวซาง ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย เพื่อปิดกั้นลำพระเพลิง เขื่อนลำพระเพลิงเป็นเขื่อนดินสันเขื่อนยาว 475 เมตร กว้าง 8 เมตร ความลึกที่ดุลสูงสุด 49 เมตร มีความจุในการเก็บกักน้ำ 110 ล้านลูกบาศก์เมตร มีคลองชลประทานยาว 75 กิโลเมตร ส่งน้ำไปยังพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งเป็นคลองสายหลักชาวบ้านเรียกคลองส่งน้ำนี้ว่า “คลองปูน” เพื่อให้แตกต่างจากคลองธรรมชาติซึ่งเป็นคลองดิน จากคลองชลประทานสายหลักนี้จะมีคลองชอย และคลองแยกชอย รวม 9 สาย ความยาวรวม 40 กิโลเมตร รวมเป็นความยาวของคลองส่งน้ำทั้งสิ้น 115 กิโลเมตร มีอาคารประกอบในคลองส่งน้ำประมาณ 263 แห่ง สามารถช่วยส่งน้ำให้กับพื้นที่ทางเกษตรกรรมในฤดูนาปี ประมาณ 68,000 ไร่ และฤดูแล้ง ประมาณ 17,000 ไร่ และยังส่งน้ำช่วยเหลือลำน้ำเดิม ในช่วงที่เกิดภาวะแห้งแล้งอีกด้วย

นอกจากการสร้างอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงแล้ว ในปี 2509 กรมชลประทานยังได้มีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำสำราญ โดยได้สร้างเขื่อนสำราญซึ่งเป็นเขื่อนดินเช่นเดียวกับเขื่อนลำพระเพลิง ปิดกั้นสำราญที่บ้านเข้าพญาปราบ ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย อ่างเก็บน้ำสำราญเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง เมื่อเปรียบเทียบกับอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงซึ่งมีขนาดใหญ่กว่ามาก แต่ปรากฏว่าเมื่อสร้างเสร็จ อ่างเก็บน้ำสำราญเก็บน้ำไม่ออก เพราะลักษณะดินเป็นดินกรวดรายตัว

เมื่อถูกน้ำฝนจะละลายและกระเจยไป จึงไม่สามารถใช้การได้ จนกระทั่งได้มีการปรับปรุงตัวอ่าง ในปี 2522 และแล้วเสร็จในปี 2525 โดยสามารถเก็บน้ำได้ 40 ลูกบาศก์เมตร มีคลองส่งน้ำสายใหญ่ 2 สาย ยาว 26 กิโลเมตร มีคลองซ้ายและคลองแยก รวม 2 สาย ความยาว 10 กิโลเมตร รวมความยาวของคลองส่งน้ำของเขื่อนลำสำลวย 36 กิโลเมตร หรือเพียงประมาณ 1 ใน 3 ของคลองส่งน้ำจากเขื่อน ลำพระเพลิง สามารถส่งน้ำให้กับพื้นที่ทางการเกษตรในฤดูนาปี ประมาณ 17,000 ไร่ และฤดูแล้ง ประมาณ 3,000 ไร่

อ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงและอ่างเก็บน้ำลำสำลวย สามารถส่งน้ำไปมาระหว่างกันได้ โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ซึ่งอ่างลำพระเพลิงมักจะมีน้ำมากเกินไป ก็จะมีการระบายน้ำไปยังอ่าง เก็บน้ำลำสำลวย ซึ่งจะเป็นการช่วยให้อ่างเก็บน้ำลำสำลวยซึ่งมักจะมี น้ำไหลค่อนข้างน้อยได้รับน้ำเพิ่มมากขึ้นด้วย

หลังจากมีโครงการชลประทานลำพระเพลิง อาณาบริเวณของ ลุ่มน้ำลำพระเพลิงถูกแบ่งออกเป็นสองลักษณะอย่างชัดเจนคือ ส่วนที่ได้ รับน้ำจากคลองชลประทาน ซึ่งเรียกว่ากันในภาษาชาวราษฎรว่า เขตพื้นที่ ชลประทานและส่วนที่ไม่ได้รับน้ำจากคลองชลประทาน ซึ่งเรียกว่า เขต นอกพื้นที่ชลประทาน เขตพื้นที่ชลประทาน จะได้รับน้ำจากคลอง ชลประทานทั้งในช่วงฤดูแล้งด้วย ซึ่งมีผลทำให้พื้นที่ส่วนนี้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนการผลิตในหลาย ๆ ด้าน ที่เห็นอย่างชัดเจนคือการเพิ่มพื้นที่ของ การทำนาปรัง ซึ่งเดิมไม่มีการทำกันบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง เขตรับน้ำใน ฤดูแล้งของพื้นที่ชลประทานประมาณ 17,000 ไร่ ส่วนใหญ่จะใช้ไปใน การทำนาปรัง อย่างไรก็ตาม มีใช่ว่าชาวบ้านจะสามารถทำนาปรังได้

ทุกปี เพาะส่วนใหญ่แล้ว ในฤดูแล้ง ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงไม่เพียงพอต่อความต้องการ และยังมีเวลาผ่านไปนานขึ้น อ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงเริ่มมีตะกอนตกทับตามมากขึ้น จนปริมาณของน้ำในอ่างลดลงมาก การสำรวจล่าสุดในปี 2534 ความสามารถในการรับน้ำของอ่างเก็บน้ำลดลงไปถึง 42 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีแนวโน้มจะลดลงไปเรื่อยๆ อันเกิดจากการทับตามของตะกอนที่แหลมจากต้นน้ำในปีที่โครงการทดลองไม่สามารถปล่อยน้ำให้เพียงพอ กับการทำนาปรัง จะมีการประกาศให้ชาวบ้านทราบล่วงหน้า เพื่อให้มีการเตรียมปลูกพืชอื่นที่ต้องการน้ำน้อย เช่น ถั่วเขียว ถั่วลิสง หรือพืชผักต่างๆ แต่ในทางปฏิบัติ คนก็ยังมีความต้องการทำนาปรัง เพราะข้าวเป็นพืชที่สามารถเก็บไว้เพื่อบริโภคได้ การขายข้าว ก็ไม่ต้องเสียเวลาขนที่เนื่องพืชอื่น การพยายามปลูกข้าวนานปรังในปีที่น้ำน้อยจึงมีข้อจำกัด เป็นประจำ และนำไปสู่การแก่งแย่งน้ำ และขโมยน้ำจากคลอง ชลประทาน สายสัมพันธ์ของชาวลำพระเพลิงในเขตพื้นที่ชลประทานบางส่วน จึงเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม ที่เคยพึ่งพาอาศัยและเชื่ออาทรต่อกันไปสู่สภาพของเมืองครา Vyavasava ได้สาวເອ

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ซึ่งไม่ได้อัญในเขตชลประทาน ชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงก็ยังคงได้อาศัยน้ำจาก “หัวยลำพระเพลิง” ซึ่งเป็นล้าน้ำรرمชาติมาแต่โบราณอยู่ เช่นเดิม โดยในพื้นที่เหล่านี้ก็ได้มีความพยายามในการสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็ก ไม่ว่าจะเป็น ทำนบ ฝาย การชุดคลอง การทำเหมืองฝาย เพื่อให้สามารถนำน้ำจากหัวยลำพระเพลิงมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุด ชุมชนเหล่านี้ยังคงดำรงชีวิตตามแบบที่ได้เคยดำเนินสืบเนื่องกันมา โดยมีการเก็บหาขยะของธรรมชาติ เช่น

การจับกบในถุงฟัน การจับปลาในหัวยล์ลำพระเพลิง การทำงาน การทำไร่ การทำสวน การปลูกพืชผัก การเลี้ยงสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ รวมไปถึงการ แปรรูปผลผลิตต่าง ๆ ชาวลำพระเพลิงยังคงปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคซึ่ง เป็นหลักประกันที่สำคัญของการดำรงชีวิต ส่วนเมื่อพันถุงฟัน แม้จะไม่ ได้น้ำจากคลองชลประทานเหมือนบางหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนนี้ก็ยัง สามารถทำอย่างอื่นได้ เมื่อเวลาผ่านไป สิ่งที่เคยเก็บหาได้ตาม ธรรมชาติ โดยเฉพาะปลาในหัวยล์ลำพระเพลิง จะเริ่มลดน้อยลง ซึ่งส่วน หนึ่งเป็นผลมาจากการทำบ่อนกรีต แต่ชีวิตบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ก็ยังคงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตอยู่บ่นฐานคิดของกรอกินอยู่อย่างพอเพียง ตลอดมา

การเข้ามาของระบบการจัดสรรน้ำตามหลักการชลประทาน

การบริหารโครงการส่งน้ำทั้งจากอ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงและ อ่างเก็บน้ำลำสาlaysayอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทานซึ่งมี สำนักงานตั้งอยู่ที่บ้านบุหัวช้าง ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย อยู่ห่างจาก ตัวอำเภอปักธงชัยประมาณ 30 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมือง ประมาณ 65 กิโลเมตร โครงการนี้ใช้ชื่อเรียกว่า “โครงการส่งน้ำและ บำรุงรักษาลำพระเพลิง” มีหน้าที่สำคัญในการบริหารการจัดสรrn้ำ การ ซ่อมแซมคลองส่งน้ำโดยการขุดลอกตะกอนและกำจัดวัชพืชในคลอง เป็นประจำทุกปี

ถึงแม้ว่าจุดประสงค์หลักของการสร้างเขื่อนลำพระเพลิงจะเป็น ไปเพื่อพัฒนาพื้นที่เพาะปลูก และให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรใน ช่วงนอกฤดูฝนได้ แต่น้ำจากโครงการชลประทานลำพระเพลิง ยังได้ถูก

จัดสร้างไปให้กับภาคอุตสาหกรรมและการอุปโภคบริโภคในเขตเมือง โดยเฉพาะที่อำเภอปักธงชัย (ประมาณ 1 ล้านลูกบ้าศก์เมตรต่อปี) ส่งให้เขตสุขภาพและระบบประปา (ประมาณ 3 แสนลูกบ้าศก์เมตรต่อปี) และสุขาภิบาลโซคชัย (ประมาณ 8 แสนลูกบ้าศก์เมตรต่อปี) รวมทั้งยังมีการผันน้ำบางส่วนไปให้โครงการเขื่อนลำมูลบันด้วย โดยเฉพาะในส่วนของพื้นที่ชลประทานลำพระเพลิงได้รับน้ำประมาณ 164 ล้านลูกบ้าศก์เมตรต่อปี พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ได้รับน้ำจากโครงการชลประทานลำพระเพลิงอยู่ในเขตอำเภอปักธงชัย บางส่วนของอำเภอวังน้ำเยียซึ่งอยู่ทางตอนต้นน้ำ และบางส่วนของอำเภอโซคชัยซึ่งอยู่ทางตอนปลายน้ำ (ดูรูปที่ 1)

การวางแผนจัดส่งน้ำไปให้กับพื้นที่ในเขตชลประทาน สำนักงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำพระเพลิงจะรับนโยบายมาจากภาครัฐว่าต้องการจะให้มีการสนับสนุนการปลูกพืชได หรือให้ลดพื้นที่การปลูกพืชได โดยพิจารณาประกอบกับการประเมินปริมาณน้ำที่จะสามารถจัดส่งให้กับพื้นที่เกษตรกรรมได เช่น ในปีที่น้ำมาก ก็จะมีการแจ้งให้คนในพื้นที่ทราบว่า สามารถทำนาปรังได หากปีไหนคาดว่าจะมีน้ำน้อย ก็จะประกาศไม่ให้มีการทำนาปรัง แต่สนับสนุนให้มีการปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อยแทน เช่น ถั่วเขียว ถั่วลิสง ข้าวโพด แตงไก แตงกว่า พักข้าวโพดอ่อน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการจัดสร润น้ำโดยโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำพระเพลิง มักจะมีปัญหาในทางปฏิบัติค่อนข้างมาก เมื่อว่าทางโครงการจะได้กำหนดให้มีการวางแผนทั้งการจัดสร润น้ำ ในแต่ละฤดูกาล และการวางแผนจัดสร润น้ำในแต่ละสัปดาห์ ทั้งนี้เพื่อให้การจัดส่งน้ำเป็นไปอย่างเหมาะสมกับปริมาณน้ำที่มีพร้อมสำหรับการส่งจ่ายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้น้ำ

ในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับประชาชน โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำพะเพลิง ได้จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำของเขื่อนลำพะเพลิง จำนวน 136 กลุ่ม และเขื่อนลำสำlays จำนวน 65 กลุ่ม โดยหัวหน้ากลุ่ม แต่ละกลุ่มจะเลือกมาจากชาวบ้านในครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่นั้น แต่ละกลุ่มจะมีพนักงานรักษาคลองซึ่งเลือกมาจากชาวบ้านด้วยกันเอง เช่นกัน เพื่อให้เข้ามาช่วยกันดูแลและบำรุงรักษาคุณภาพและช่วยประสานงานส่งข้อมูลข่าวสารของทางโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำพะเพลิงให้ประชาชนทราบ

ในแต่ละปี ทางเจ้าหน้าที่โครงการจะเชิญหัวหน้ากลุ่มมารับฟังว่า ในปีเพาะปลูกต่อไปจะมีปริมาณน้ำจำนวนเท่าไร สามารถนำไปใช้ในการเพาะปลูกได้เป็นจำนวนเท่าไร ควรจะต้องปลูกพืชอะไร ซึ่งในหลาย ๆ กรณี ข้อเสนอจากภาครัฐ มักไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน โดยเฉพาะในปีที่มีน้ำน้อย การจัดสรรน้ำในระบบชลประทานค่อนข้างมีปัญหามาก โดยเฉพาะในหน้าแล้งซึ่งน้ำในอ่างเก็บน้ำจะมีน้อย แต่ปริมาณความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม อุดสาหกรรม และการอุปโภคบริโภคยังคงมีสูงตามปกติ ซึ่งแม้ว่าทางโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาจะพยายามประ公示ไม่ให้มีการทำปรังเพราการทำนาปรังต้องใช้น้ำมากโดยในฤดูแล้งจะต้องใช้น้ำถึง 3,000 ลูกบาศก์เมตรต่อ 1 ไร่ แต่โดยทั่วไป คนก็จะยังต้องการทำปรัง เพราะนอกจากการทำนาจะเป็นสิ่งที่คนคุ้นเคยแล้ว ข้าวยังเป็นสิ่งที่คนเก็บไว้บริโภค หรือเก็บไว้รอขายได้ ซึ่งจะต่างจากพืชอื่น ๆ ที่หากไม่มีตลาดรองรับແน่นอน ก็ไม่สามารถเก็บไว้ได้ ต้องรีบขายซึ่งจะเสียกับการได้ราคาต่ำ เงินที่ลงทุนไปก็จะสูญหาย ไม่ได้รับผลตอบแทนกลับคืนมา

ความพยายามในการให้ได้น้ำมาใช้เพื่อการเพาะปลูก จนถึงขั้นมีการพยายามลักษณะเก็บกักน้ำ หรือที่เรียกว่า “การขโมยน้ำ” เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ การขโมยน้ำมักกระทำในพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งน้ำในคลองชลประทานจะไหลผ่านก่อน โดยผู้ซึ่งมีสิ่ง หรือมีบ่อ มีร่อง ที่สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ ก็จะมีการดักเก็บน้ำไว้ก่อน ซึ่งจะทำให้ทางตอนปลายน้ำไม่ได้รับน้ำเท่าที่คาดหมายไว้ กรณีเช่นนี้เห็นได้ชัดเจนเมื่อการจัดสรรน้ำของโครงการชลประทานกำหนดช่วงเวลาของการรับน้ำจากต้นคลองถึงปลายคลองออกเป็นช่วง ๆ คือ ต้นคลองได้รับ 3 วัน และปลายคลอง 4 วัน ซึ่งในทางปฏิบัติ ในช่วง 3 วันแรก พื้นที่เพาะปลูกทางต้นคลองได้รับน้ำ 3 วัน แต่ช่วง 4 วัน หลังซึ่งเป็นช่วงที่น้ำจะต้องปล่อยผ่านจากต้นน้ำไปถึงปลายน้ำ กลับไม่มีน้ำไหลไปยังปลายคลอง เพราะผู้ที่อยู่ต้นคลองขโมยน้ำไปหมด ซึ่งเมื่อเกิดกรณีเช่นนี้ ทางเจ้าหน้าที่ของโครงการจะไม่สามารถจัดการได้ นอกจากการขอความร่วมมือเท่านั้น

การวางแผนการเพาะปลูกที่ไม่ประสานกันระหว่างผู้ที่อยู่ทางต้นน้ำกับปลายน้ำ ก็เป็นประเด็นปัญหาสำคัญในการจัดส่งน้ำ โดยหากผู้ที่อยู่ทางต้นน้ำเริ่มต้นการเพาะปลูกก่อน ส่วนทางตอนปลายน้ำเริ่มต้นที่หลัง เมื่อการเพาะปลูกของผู้ที่อยู่ทางต้นน้ำเข้าสู่ช่วงเก็บเกี่ยว ไม่ต้องการน้ำ แต่ทางตอนปลายน้ำซึ่งพื้นที่เพิ่งเริ่มเจริญเติบโต ต้องการน้ำ เมื่อส่งน้ำไปให้ทางปลายน้ำ หากน้ำเกิดมีการรั่วออกจากคูส่งน้ำ ก็จะทำให้พื้นที่ของผู้ที่อยู่ต้นน้ำเสียหายได้

ฐานะตำแหน่งของหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำแตกต่างจากหัวหน้าท่านบินอดีต ซึ่งจะได้รับการเลือกขึ้นมาเพื่อดูแลให้การแบ่งปันน้ำของชุมชนที่อาศัยน้ำจากลำพระเพลิง โดยหัวใจของการแบ่งปันน้ำคือการ

ให้ทุกครัวเรือนสามารถผลิตข้าวให้พอเพียงกับการบริโภค ผู้ที่พยายามตักตวงน้ำหนือเก็บกักน้ำไว้มากเกินไป โดยไม่แบ่งปันไปยังผู้ที่อยู่ทางตอนปลายน้ำ จึงเท่ากับเป็นการผิดศีลธรรม หัวหน้าทำงานบมักเป็นผู้มีบาปมีเพียงพอที่จะทำให้คนไม่กล้าเอาเปรียบผู้อื่น นอกจากนี้ การกันน้ำโดยใช้ทำงานบดิน ซึ่งเมื่อจะปล่อยน้ำจะต้องมีการรื้อท่านบให้มีระดับต่ำลง ทำให้เป็นที่เห็นประจักษ์ว่า ที่ได้เก็บกักน้ำไว้จนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ทำให้ระบบการควบคุมมีความชัดเจนว่า ใครเป็นผู้ละเมิดกฎ แต่ในกรณีของการส่งน้ำจากคลองชลประทาน ผู้ต้องการน้ำสามารถเก็บกักน้ำไว้ได้โดยที่ไม่มีใครทราบว่า ใครเป็นผู้กระทำ โดยเฉพาะเมื่อหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำ มักมีหน้าที่เพียงการดูแลบำรุงรักษาคลองให้อยู่ในสภาพดี แต่อำนาจการจัดสรรน้ำจริง ๆ เป็นของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้ผู้ใช้น้ำขาดความเกรงใจ การควบคุมการจัดสรรน้ำในระบบชลประทานจึงไม่ค่อยประสบความสำเร็จเหมือนการแบ่งปันน้ำในอดีต

การสร้างทำงานบดอนกรีตแทนทำงานบดิน

ในช่วงของรัฐบาลของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชซึ่งมีโครงการเงินผันสูchnบท ทำงานบดินจำนวนมากได้รับการปรับเปลี่ยนให้เป็นฝ่ายคونกรีต ซึ่งเป็นฝ่ายที่คงทนถาวร ในด้านหนึ่งมีผลทำให้ชานาไม่ต้องมาใช้เวลาในการหาวัสดุ การสร้าง การปรับระดับ และการดูแลซ่อมแซมทำงาน แต่ในอีกด้านหนึ่งการใช้ทำงานบดอนกรีตทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการปรับระดับน้ำให้เหมาะสมกับความต้องการของชานา และยังมีส่วนทำให้ระบบความสัมพันธ์ที่เคยสร้างขึ้นมาจากการแบ่งปันน้ำและการสร้างทำงานบดองค์อย่างหมดสิ้นไป สายไยผูกพันของคนในชุมชนหมู่บ้าน

ในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงจึงอ่อนแอกอง นอกจากริเวอร์บันนีเวสต์ของลำน้ำยังได้รับผลกระทบกระเทือนด้วย โดยเฉพาะชาวบ้านเริ่มสังเกตเห็นได้ว่า หัวยล้ำพระเพลิงตื้นเขินขึ้น เพราะมีตะกอนทับถมที่บริเวณท่าน้ำมากขึ้น เรื่อยๆ ซึ่งต่างจากในช่วงที่ใช้ทำนบดิน เมื่อมีการรื้อทำนบและลอกลำหัวยเพื่อสร้างทำนบใหม่ ตะกอนต่างๆ จะหลงไปตามลำน้ำ ไม่สะสมกันเหมือนทำนบค่อนกรีตซึ่งเป็นทำนบถาวร การที่น้ำในลำหัวยตื้นเขินขึ้น ผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งกล่าวว่า

การทำทำนบสร้างด้วยฝายค่อนกรีตขาดไม่คำนึงถึงความ
ตื้นเขินของหัวย เพราะขาดไม่ทำตัวประดูระบายน้ำให้ตะกอนมันไป
มาสร้างเป็นค่อนกรีตสูงตายตัวอย่างนี้ น้ำมากไหลงมา ก็ไหลง
ผ่านไป แต่ตัวตะกอนมันจะตกขังอยู่ เห็นเป็นภูเขาปูรวมอย่างชัด
เจนเลย ว่ามันตื้นเขินอย่างกระทันหัน สมัยก่อนไม่เป็นอย่างนี้
 เพราะเป็นทำนบดิน ทำนบมันมีโอกาสพังลงไปมันก็ทำให้
 ตะกอนไปด้วย พอดีก็ปิดกันใหม่ แต่ตอนนี้มีน้ำตายตัวโดย ตอน
นี้จะไหลงไปในหัวยก็อยู่อย่างนั้น เป็นตะกอนทำให้น้ำตื้น

ในการทำฝายค่อนกรีตจะมีการสำรวจระดับน้ำที่เคยใช้เมื่อมีการทำทำนบดิน โดยการดำเนินการจะมีช่างซึ่งเป็นผู้สร้างฝายค่อนกรีต มา
 ตามหัวน้ำทำนบเกี่ยวกับระดับน้ำที่จะไหลงไปตามแนวของเต่าลงที่
 น้ำว่ามีระดับสูงเท่าไร จากนั้นจะนำระดับน้ำนั้นมาปรับระดับน้ำให้ตี
 ระดับไปตามเมือง นอกจากนี้ยังมีการใช้รถแทรกเตอร์ปรับระดับที่นาที่
 สูงๆให้ต่ำลงด้วย เพื่อให้น้ำเข้าแปลงนาได้ดีขึ้น โดยเหตุที่การสร้างฝาย
 ค่อนกรีตเกิดขึ้นพร้อมๆกับการมีคลองชลประทาน ดังนั้นมีน้ำจากฝาย
 ค่อนกรีตไม่เพียงพอ ชาวนาจะได้รับน้ำที่ปล่อยมาจากเขื่อนด้วย ทำให้

การเจรจาเพื่อขอแบ่งปันน้ำเริ่มหมวดไป นอกจากนี้การสร้างฝ่ายคونกรีต ยังมีผลทำให้ระบบบินเวศน์เสียไป การที่หัวยล้ำพระเพลิงตื้นเขินทำให้ปลายมีจำนวนลดน้อยลง ดังที่มีชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่า

สมัยตอนที่เป็นธรรมชาติโบราณ เป็นทำงานบดิน ปลาในหัวยน้ำมันจะต้องอยู่ประจำวัง เขารู้ของเขา เขามาเคยอยู่ทุกปี ทุกปี จะต้องมาอยู่วังของเข้า เพราะว่า�้ำมันลึก พองนตกพ้าร้องปลา ก็จะเข้ามาระบุของมัน แต่เดี๋ยวนี้ หัวยน้ำมันตีบ มันตื้น ปลาประจำวังไม่มีแล้ว

นอกจากปลากะฉันน้อยลงแล้ว ในช่วงหลังจากการเปลี่ยนทำงานบดิน เป็นทำงานบค่อนกรีต ในช่วงฤดูหนาว ปลาในลำหัวเมื่อจับขึ้นมาจะเป็นแหลกทุกตัว ในช่วงนี้คนจะไม่จับปลา ทำให้คนบางส่วนสูญเสียรายได้ และในส่วนของผู้ที่เคยบริโภคปลาจากลำน้ำ ก็จะต้องหยุดการจับปลา เพื่อบริโภคเป็นการชั่วคราว ซึ่งเมื่อร้อนพันช่วงฤดูหนาว ปลา ก็จะหายเป็นปกติ

การเข้ามาของทำงานบค่อนกรีต ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำลำพระเพลิงในหลาย ๆ ด้าน ที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของคน ซึ่งแต่เดิมการทำทำงานบดินทุกๆ ปี ชาวนาในลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะต้องมาร่วมมือช่วยเหลือกันและมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการสร้างทำงาน แต่เมื่อมีทำงานบค่อนกรีต ซึ่งเป็นทำงานบถาวร ความร่วมมือร่วมใจในลักษณะเดิมจึงหมดไป คนเริ่มคล้ายความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับทำงาน และแม้มีเมืองปัญหา ก็รู้สึกว่า ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง ต้องรอเจ้าหน้าที่

ของรัฐสูมาร่วมแก้ปัญหาให้ ซึ่งเห็นได้ชัดในกรณีของ การที่ทำงานบ่มี ผลกระทบต่อกลไส์มาก คนก็ไม่สามารถร่วมกันแก้ปัญหาได้อย่างแท้ก่อน เมื่อมีการทำบเดิน เมื่อทำบพัง หรือเสียหาย คนจะมาร่วมกันซ้อม ความรู้เกี่ยวกับทำงานบเดินเป็นความรู้ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาเองจาก ประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน แต่การสร้างทำงานบค่อนกรีต เป็น ความรู้ที่นำเข้ามาจากการภายนอก ซึ่งมิได้สร้างขึ้นจากฐานคิดและความ เข้าใจเกี่ยวกับครอบครัวตระดิบ โดยที่ชาวบ้านเองก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับทำงานบ ค่อนกรีต ว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบบนนิเวศน์ของลำพระเพลิงอย่างไร ซึ่ง เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมา ชาวบ้านจึงไม่มีความรู้ที่จะแก้ปัญหาได้ หากแต่ ต้องรอความช่วยเหลือจากการภายนอก ทำงานบค่อนกรีตจึงไม่เป็นเพียงแต่ การนำวัตถุสิ่งของเข้ามาแทนที่ของเดิมที่ชาวบ้านเป็นผู้ผลิตเท่านั้น แต่ ยังได้เข้าทำลายอำนาจด้านเศรษฐกิจและความรู้ที่ชุมชนเคยมีเป็นของตนเอง และได้สืบสานสั่งสมมาเป็นเวลานานด้วย

การก่อรุปของโรงพยาบาลในอำเภอปักธงชัย

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา โรงพยาบาลอุดสาหกรรมในเขต อำเภอเมืองค่อยๆ ขยายตัวขึ้น ในปัจจุบันปักธงชัยมีโรงพยาบาล อุดสาหกรรมเกษตร เช่น โรงพยาบาลสีขาว โรงพยาบาลทำผลผลิตจากมันสำปะหลัง โรงพยาบาลและเครื่องมีเด็นด้วยสำหรับท่อผ้า นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาล อุดสาหกรรมอื่นๆ เช่น โรงพยาบาลทำผลิตภัณฑ์ค่อนกรีต เครื่องปั้นดินเผา โรงพยาบาลผลิต/ซ้อมแซม/ดัดแปลงเครื่องจักรกลทางการเกษตร โรงพยาบาลทำ เครื่องเรือนต่างๆ และโรงพยาบาลผลิตชิ้นส่วนทางอิเลคทรอนิกส์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในตัวค่าเงินปักษ์ใต้แก่การก่อตัวขึ้นของหัตถอุตสาหกรรมทอผ้าไหม ซึ่งมีโรงงานทอผ้าทั้งขนาดใหญ่และขนาดกลางทอยกิจเกิดขึ้น จนเมื่อขึ้นทศวรรษที่ 2540 ในตัวค่าเงินปักษ์ใต้มีโรงงานทอผ้าขนาดใหญ่อยู่ 3 โรงงาน ได้แก่ วรรณวัตรไหมไทย เมฆไหมไทย และฉลวยไหมไทย และมีโรงงานขนาดกลาง ประมาณ 50 โรงงาน นอกจากนี้ยังมีโรงงานทอผ้าไหม จิมทอมป์สันซึ่งเป็นโรงงานทอผ้าขนาดใหญ่มีค่าน้ำหนักพันคน การเกิดขึ้นของโรงงานทอผ้าไหม มีผลทำให้คนจากหมู่บ้านนับหมื่นคน เข้ามาสรับจ้างเป็นผู้ทอผ้าไหม โดยมีทั้งที่เข้ามารับจ้างทอผ้าในโรงงาน และรับไหมไปทอเองที่บ้าน

การทอผ้าไหมในลักษณะที่เรียกว่าเป็นโรงงานมีความแตกต่างจากการทอผ้าไหมในแบบที่ชาวบ้านได้ทอกันเองเพื่อไว้ใช้อย่างสื้นเชิง การทอผ้าเพื่อไว้ใช้เองนั้น ชาวบ้านได้ทำสืบต่อ กันมา数世 ปี ซึ่งในอดีตการทอผ้าไหมจะเริ่มต้นด้วยการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม มักจะปลูกไว้ตามสวนไกล ๆ บ้าน โดยพรวนดิน ยกร่องขึ้นเป็นแท่ง ๆ แล้วใช้ต้นกล้าที่แก่ ปักลงไปในดินเป็นกอก ๆ กอละประมาณ 3-4 ต้น โดยปลูกเรียงเป็นแท่ง พอต้นโต จะเริ่มออกใบเป็นสีเขียว จนใบเต็มต้น ซึ่งต้นจะสูงประมาณเมตรกว่า ๆ ก็สามารถเก็บใบมาเป็นอาหารของตัวไหมได้โดยหากตัวไหมยังอยู่ในวัยอ่อน จะให้อาหารเฉพาะส่วนที่เป็นใบเมือไหมตัวโตขึ้น จะให้ทั้งใบหั้งกิ่ง การเก็บใบหม่อนจะต้องเก็บให้หมดต้น เพื่อให้ต้นแตกใบใหม่ออกมากอึก หากบ้านใดเกิดปัญหามีใบหม่อนไม่พอ ก็สามารถขอจากเพื่อนบ้านไกลเดียวได้ ไม่มีการห่วงใบหม่อนกันถือว่าเป็นการพึ่งพากัน

การเลี้ยงไหมเป็นงานที่จะเอียดอ่อน ซึ่งคนเฒ่าคนแก่กล่าวถึง การเลี้ยงไหมว่า “เลี้ยงเหมือนลูก” การเลี้ยงไหมจะเริ่มต้นตั้งแต่นำผีเสื้อ ตัวผู้และตัวเมียม้าผสานกัน การสังเกตผีเสื้อว่าเป็นตัวผู้หรือตัวเมีย ชาวบ้านจะสังเกตจากขนาดของผีเสื้อ ตัวผู้จะตัวเล็กกว่าตัวเมีย หลังจากการผสานกัน จะดึงผีเสื้อตัวผู้ออก และนำชามมาครอบผีเสื้อ ตัวเมียไว้บนผ้าขาว 1 คืน ผีเสื้อจะวางไข่อยู่ในวงชาม รอประมาณ 10 วัน ไข่ผีเสื้อจะเปลี่ยนจากสีขาวเป็นสีดำ และจะเปลี่ยนเป็นตัวอ่อน หนอนที่ใกล้จะออกจากรังไป เมื่อตัวหนอนออกจากรังไป จะย้ายไปใส่ กระดัง ซึ่งต้องใช้เวลา 45 วัน

ในช่วง 45 วันของการเลี้ยงไหม คนเลี้ยงจะต้องค่อยดูแล และ เข้าใจธรรมชาติของตัวหนอนไหม เช่น ในช่วง 6-7 วันแรก จะต้องหัน ใบหม่อนให้ละเอียด และให้อาหารตัวไหมวันละ 2 ครั้ง ขณะเดียวกันมี ผ้าคลุมให้มิดชิด ไม่ให้มดกัด ถ้ามดกัดหนอนไหมจะตาย หรือถ้าปล่อย ให้แมลงวันตอม แมลงวันจะวางไข่ปะปนกับหนอนไหม ทำให้หนอนไหม เป็นโรค

การให้อาหารหนอนไหม คนเลี้ยงจะค่อยสังเกตการเคลื่อนไหว ของหนอนไหม หากไม่มีการเคลื่อนไหว เรียกว่า “หนอนไหมนอน” ช่วงนี้ จะไม่ให้อาหาร เมื่อหนอนไหมเคลื่อนไหว จะมีการให้อาหารติดต่อกัน 6-7 วัน หลังจากนั้น หนอนไหมจะนอนต่ออีก 1-2 วัน หลังจาก 2 สปดาห์ไปแล้ว หนอนไหมจะเจริญเติบโตเร็วมาก ต้องให้อาหารมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องหันใบหม่อน และต้องมีการแยกหมอนไหมใส่กระดัง ใบไหม เพื่อไม่ให้เบียดกัน ในช่วงที่หนอนไหมอายุได้ประมาณ 1 เดือน จะต้องมีการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องความสะอาดขี้ไหมด้วย

เมื่อท่านก่อนมีเลี้ยงตัวหนอนให้ได้ประมาณ 45 วัน ตัวหนอนให้หมาจะแก่เต็มที่ มีสีเหลืองอมส้ม ซึ่งเรียกว่า “สุก” คนเลี้ยงจะคัดเลือกออกมาใส่รังให้หมาเพื่อให้ชักไข รังให้หมาทำด้วยกิ่งต้นสะแกหรือต้นทับหม่อน นำมามัดผูกเป็นก้อนแนวตั้ง และนำหอนอนให้หมาทิ้งในรังนี้ประมาณ 1-2 คืน หนอนให้หมาจะชักไขจนเต็ม คนเลี้ยงจะเก็บรังให้หมาใส่กระดัง และทำความสะอาดด้วยไม้ตามรังให้หมาออก

การสาวให้หมา ต้องเตรียมเตาไฟ พื้น หม้อดินไส่น้ำ ปูมสาวให้หมา ไม่คีบ กระดังไส่เส้นให้หมา รังให้หมา การทำจะใช้น้ำไส่หม้อตั้งไฟ พอน้ำเริ่มร้อน แต่ไม่ถึงกับเดือด ใส่รังให้หมลงไปพอกประมาณ จากนั้นสาวเส้นให้หมา มาพันกับที่ไส่เส้นให้หมา ใช้ไม้คบบังคับรังให้หมาและดึงเส้นให้หมาออก จากรัง สาวใส่กระดัง หลังจากได้เส้นให้หมาปริมาณมากพอ หรือเมื่อรังให้หมาหมดแล้ว ก็จะนำเส้นให้หมามาป่นกับกงและระวิง เพื่อให้ได้เส้นให้หมาที่ลื่นเนียนเป็นเส้นเดียวกันและเรียบเสมอกัน แกะปมให้หมา ชี้ให้หมาออก จากนั้นจึงนำเส้นให้หมาไปย้อมสี ซึ่งแต่เดิมจะใช้สีธรรมชาติเป็นสีที่ได้จากใบไม้ ต้นไม้ การย้อมสีธรรมชาติมีวิธีการและเทคนิคที่ยุ่งยาก ความสวยของให้หมาที่ข้อมด้วยสีธรรมชาติ จึงขึ้นอยู่กับความรู้และความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคลว่าจะใช้สีใดเดิม ผสม กับสีใด บางคนจะเก็บความรู้นี้เป็นความลับ เพื่อให้ได้ผ้าที่แปลกตากว่าคนอื่น ส่วนการข้อมสีเคมีซึ่งเป็นสีที่มีมาในตอนหลัง วิธีการข้อมไม่ยุ่งยาก คนจึงหันมาใช้การข้อมสีเคมีกันมาก

เมื่อได้เส้นให้หมาแล้ว การห่อผ้าก็เป็นงานที่ยากลำบาก ต้องอาศัยความอดทน การฝึกฝน และความคิดสร้างสรรค์ของผู้ห่อ โดยทั่วไปถือว่างานห่อผ้าเป็นงานของผู้หญิง โดยแม่จะเป็นคนสอนและฝึกการเลี้ยง

ใหม่และการทอผ้าให้กับลูกสาว โดยลูกจะช่วยแม่ตั้งแต่อายุได้ 7-8 ขวบ จะช่วยแม่เก็บใบหม่อน ช่วยให้อาหารใหม่ ช่วยแม่คัดเลือกตัวหนอนใหม่ที่สูกออกจากกระดัง เพื่อจะนำไปใส่ในรังใหม่ ช่วยซ่อนดักเด็กน้ำสาวใหม่ ลูกจะจดจำและฝึกหัดทำขั้นตอนต่าง ๆ มาเรื่อย ๆ จนถึงขั้นได้ลงมือทำจริง โดยแม่จะควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด

การทอผ้าใหม่ในอดีต จะทอไว้เพื่อใช้ในโอกาสพิเศษของหมู่บ้าน เช่น งานบุญ งานบวช งานแต่งงาน ซึ่งผู้หญิงจะใส่ผ้าใหม่ที่ทอเอง ผู้ที่ใส่ผ้าใหม่สวยงาม ก็จะเป็นที่ชื่นชมของคนรอบข้าง นอกจากนี้ ในงานแต่งงาน ยังนิยมใช้ผ้าใหม่สำหรับรับไหว้คู่บ่าวสาวด้วย ดังนั้นบ้านใดมีผ้าใหม่มาก แสดงว่า บ้านนั้นมีลูกสาวขยัน เก่งการบ้านการเรือน เป็นที่นิยมชมชื่นของคนทั่วไป ถึงกับมีคำกล่าวว่า บ้านใดมีเสียงกระทบ กีบอย ๆ บ้านนั้nlูกสาวขยัน เก่งการบ้านการเรือน และยังแสดงถึงฐานะของบ้านหลังนั้นว่า เป็นผู้มีฐานะด้วย

การผลิตผ้าใหม่ในปัจจุบัน ได้เข้ามาสู่การใช้ระบบโรงงานอย่าง ขัดเจน โดยเจ้าของโรงงานมีฐานะเป็นผู้ประกอบการ คือเป็นผู้ลงทุน จัดหาปัจจัยการผลิตคือเส้นไหมดิบเข้ามา ผ่านกระบวนการฟอก ย้อม สานม้วน เก็บตะกรอ กรอเข้าหลอดใส่กระสาย จากนั้นจึงนำส่งให้ชาวบ้านมาจับไปเป็นผู้ทอ โดยจ่ายค่าแรงให้ตามความยากของผ้าที่ทอได้ ชาวบ้านซึ่งเป็นคนทอผ้าจึงกล้ายเป็น “ผู้รับจ้าง” ซึ่งได้ค่าแรงต่ำมาก

โดยทั่วไป ค่าจ้างทอต่ำประมาณหลาละ 15-20 บาท ขึ้นอยู่กับว่าจะเป็นการทอใหม่กี่เส้น และขึ้นอยู่กับฝีมือในการทอด้วย ถ้าทอแน่น ได้ผ้าใหม่ออกมารามาสวยงาม ก็จะได้ค่าแรงเพิ่มขึ้นบ้าง เช่นการทอใหม่เส้นเล็กเส้นเดียว ค่าแรงหลาละ 20 บาท เพราะกว่าจะได้ผ้าแต่ละหลาต้อง

ใช้เวลานาน ส่วนการทอใหม่สองเส้นอาจได้ค่าแรงประมาณหลาละ 15-17 บาท ถ้าเป็นการทอสี่เส้นและขี้นลายมาก หรือถ้าเป็นใหม่ตื้นจะได้ค่าแรงแพงกว่า แต่ก็จะอยู่ประมาณหลาละ 20 บาท หากมีการทอเสียบปอย ๆ ก็จะถูกหักค่าแรงด้วย

โดยเฉลี่ยผ้าใหม่ 1 หลา จะใช้เวลาทอประมาณ 1 ชั่งโมง คนที่ขยันจะทอได้ประมาณ 200 หลาต่อเดือน ก็จะได้ค่าแรงประมาณ 3,000 ถึง 3,500 บาท ซึ่งถือเป็นรายได้สูงสุดที่จะได้รับจากการทอผ้า แต่ส่วนใหญ่ จะได้รับประมาณ 1,400-1,500 บาทต่อเดือนเท่านั้น เช่น กรณีของจันทร์เพ็ญ รับใหม่มากทอที่บ้าน ประมาณให้ฟังว่า “ในเดือนหนึ่ง ทอไม่หยุดเลย เสาร์อาทิตย์ก็ไม่หยุด และบางทีก็ทอไปถึงตอนกลางคืน ได้ผ้า 200 หลา ค่าแรงเข้าให้หลาละ 17 บาท เดือนนั้นได้เงิน 3,400 บาท”

การรับจ้างทอผ้าของชาวบ้าน มีทั้งที่รับเส้นใหม่มากทอที่บ้าน และไปทอที่โรงงาน ผู้ที่ไปทอที่โรงงานให้เหตุผลว่า สามารถทำงานได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่มีครอบกวน ไม่ต้องหยุดไปทำงานอื่น ส่วนคนซึ่งรับใหม่ไปทอที่บ้าน มักจะมีภาระอื่น ๆ อยู่ด้วย หรือในหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอ เช่น ชาวลุ่มน้ำลำพระเพลิงซึ่งอยู่ที่ตำบลตะขบ จะรับใหม่ไปทอที่บ้าน เมื่อใหม่ที่รับไปหมด ก็จะรวมมาส่งให้ทางโรงงาน หรือบางโรงงานก็จะจัดคนไปรับผ้าที่ทอเสร็จแล้วเอง โดยเฉพาะในหมู่บ้านซึ่งมีคนทอกันหลายบ้าน ทางร้านจะเข้าไปส่งเส้นใหม่ และรับเส้นใหม่ถึงบ้าน

โรงงานผลิตผ้าใหม่ จะเป็นผู้สั่งซื้อใหม่ดิบมาตรฐานเตรียมให้คนทอผ้า ใหม่ดิบจะมีใหมยืน กับใหมพุง โดยสั่งซื้อจากบริษัทซึ่งขายเส้นใหม่โดยตรง เช่น บริษัทจุลใหม่ไทย บริษัทกุ่มเมืองหาด

บริษัทไทยเรือนทอง ซึ่งจะมีทั้งเส้นไหมที่ผลิตในประเทศไทยและเส้นไหมที่นำเข้าจากประเทศเวียดนาม และประเทศจีน ไหมดิบเหล่านี้ทางโรงงานจะต้องนำมาฟอก ย้อม และกรองเข้าหลอดใหญ่หลอดเล็ก และนำมาเข้าหัวม้วน เก็บตะกรอ และเข้ากระสายแล้วจึงนำไปให้ชาวบ้านที่มารับไปทอ แต่ละโรงงานจะมีผู้ที่รับไหมไปทอเป็นประจำ เรียกว่าเป็นเครือข่าย ซึ่งจะกระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ แต่ละโรงงานจะมีเครือข่าย 400-500 คนขึ้นไป โดยโรงงานจะเป็นผู้ออกแบบ หรือสั่งทำผ้าที่มีลักษณะต่าง ๆ ตามที่ทางโรงงานเห็นว่าจะเป็นที่ต้องการของตลาดผ้าไหม ของปักธงชัยมีผ้าไหมพื้นซึ่งจะแยกเป็น หนึ่งเส้น สองเส้น สี่เส้น ผ้าไหมมัดหมี ผ้าไหมนาติก ผ้าไหมลายน้ำเงิน ผ้าไหมลายสายรุ้ง ผ้าไหมเครื่อลาย ผ้าไหมยก ผ้าไหมไทยใหญ่ ผ้าไหมลูกแก้ว ผ้าไหมหางกระรอก เป็นต้น

การขยายตัวของโรงงานผ้าไหม ทำให้มีการแข่งขันกันในเรื่องการขายผ้าไหม ค่อนข้างสูง การขายผ้าไหมจากโรงงานในปักธงชัย มีทั้งที่ขายส่งให้กับผู้รับซื้อตั้งแต่รายใหญ่ถึงรายเล็ก และการขายปลีกซึ่งเป็นการขายหน้าร้าน การแข่งขันกันเรื่องราคา ทำให้โรงงานพยายามลดต้นทุนที่เป็นค่าแรงและการทอผ้าลง เพราะการลดต้นทุนส่วนอื่นทำได้ยาก ดังนั้นจึงเป็นภารายกิจที่ชาวบ้านซึ่งรับทอผ้าจะได้ค่าตอบแทนที่ดีกว่าที่เป็นอยู่

การเกิดขึ้นของโรงงานผลิตผ้าไหม ทำให้การทอผ้าไหมโดยใช้ความรู้และวิธีการตามแบบที่คนเม่าคนแก่เคยทำมาเริ่มหมดไป เพราะการทอผ้าไหมตามแบบเดิมที่มีการทำอย่างครอบคลุมจะต้องใช้เวลาในการทำทุกขั้นตอน กว่าจะได้แต่ละผืน ต้องใช้เวลามาก เมื่อทอได้แล้วจะนำไปปักลายในตลาดก็ไม่สามารถแข่งขันกับผ้าไหมที่มีอยู่มากมายในตลาด

ได้ หากชาวบ้านจะซื้อเส้นไหมมาทอเหมือนกับทางโรงงาน ก็จะต้องลงทุนสูงมาก และยังเสี่ยงต่อการที่ต้องไปแบ่งตลาด หากจะนำไปขายให้กับทางร้านหรือโรงงาน ก็จะไม่มีผู้รับซื้อ การทอผ้าตามแบบที่เคยทำมาจึงค่อย ๆ หมดไป การเกิดขึ้นของโรงงานผลิตผ้าไหม ได้ทำให้การทอผ้าไหมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงค่อย ๆ หมดไป การสืบทอดความรู้และสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สาวไหม ทอผ้าไหม ไปจนถึง การได้ส่วนได้ผ้าไหมในงานบุญงานมงคล หรืองานรื่นเริงต่างๆ การนำผ้าไหมมาเป็นของรับไหว้ ได้ลดหายไปจากลุ่มน้ำลำพระเพลิงจนแทบจะเรียกได้ว่า เป็นการสูญสลายของภูมิปัญญาในการทอผ้าไหม การทอผ้าไหมในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงกล้ายเป็นการผลิตในระบบโรงงาน ที่คนทอผ้า กล้ายไปเป็นเพียงแรงงานรับจ้างที่ได้ค่าแรงเพียงเล็กน้อย หากไม่มีรายได้จากการอื้นก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

บทที่ 5

การทำนา : ฐานชีวิตลุ่มน้ำลำพระเพลิง

ชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงเป็นแหล่งการทำนาหากินที่อยู่

บนฐานการเกษตรกรรมนานาชนิด ซึ่งมีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เป็นทรัพยากรสำคัญ ในบรรดาอาชีพเกษตรกรรมนี้ การทำนาดูเหมือนจะเป็นอาชีพที่ทำกันมาพร้อม ๆ กับการเกิดชุมชน การปลูกข้าวเป็นการผลิตอาหารที่ใช้หั้งเพื่อการบริโภคและซื้อขาย และเปลี่ยน หรือกล่าวนัยหนึ่งได้ว่าข้าวคืออาหารและสินค้าที่มีมูลค่าเป็นที่ต้องการ สามารถขายได้ตลอด

การทำนาของชุมชนนี้ได้ทราบจากการพูดคุยกับชาวบ้านที่ทำงานเล่าเรื่องจากประสบการณ์อย่างมีชีวิตชีวา ภูมิใจและมีความสุขในการพูดถึงอาชีพอันเก่าแก่และสำคัญของพวงเข้า โดยส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลนี้จะเป็นผู้มีอายุมากหรืออยู่ในวัยผู้ใหญ่แล้ว อันเป็นกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ตรงในการทำนา สำหรับกลุ่มคนอายุน้อยกว่านี้ส่วนใหญ่ไม่ทำงานกันแล้ว เพราะความเจริญที่มาพร้อมกับการพัฒนาให้มีความทันสมัยได้ผลักดันให้คนกลุ่มนี้หลังนี้ไปทำอาชีพอื่น ๆ ทำงานนอกหมู่บ้าน คือในเมือง และโรงงานแม้แต่อาชีพรับราชการ และการค้าขาย

เรื่องเล่าจากชานาได้เผยแพร่ให้เห็นว่าการทำาเป็นอาชีพที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำกันเพื่อได้ข้าวสำหรับบริโภคและขาย ซึ่งทำกันมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ความเป็นฐานที่มั่นของการทำนา ยังคงอยู่และได้ปรับเปลี่ยนไปอย่างสอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไป

เพื่อให้เห็นภาพของการทำนาอันเป็นกระบวนการทางอาชีพที่ผูกสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนในชุมชนชานาลุ่มน้ำลำพระเพลิง ในบทนี้จะนำเสนองกระบวนการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่าในแต่ละช่วงสมัยการทำนาเป็นอย่างไร มีระบบกระบวนการ วิธีการ และผลผลิตเป็นอย่างไร

พื้นที่ทำนา : แหล่งทำนาหากิน

ย้อนไปเมื่อประมาณ 100 ปีเศษ พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำลำพระเพลิงเต็มไปด้วยป่ารกทึบมาก เป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างมาก คนรุ่นแรกที่มาตั้งหมู่บ้านเข้ามาบุกเบิกจับจองที่ทำกิน ในสมัยนั้นจองที่กันแบบง่าย ๆ เพียงแต่ทำเครื่องหมายไว้ให้รู้ ก็ควรพิธิกันและกันแล้ว การจองนั้นใครจะจองได้มากได้น้อยเท่าใด ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถและบารมี ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่จองที่มาก ๆ มักจะเป็นผู้นำหรือหัวหน้าซึ่งเป็นคนเก่ง มีความสามารถสูง ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือ หรือมีความเกรงอก

เกรงใจ การออกไปจองมักออกไปเป็นกลุ่ม ๆ ละ 2 – 5 คน ไปด้วยกันแล้วแยกย้ายกัน ออกอาจองใกล้ ๆ กัน เมื่อจะลงแล้วต่างก็พยายามถางป่าให้เป็นไร่เป็นนา ที่ป่าเหล่านี้เป็นที่ว่างเปล่า คือยังไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของใคร ชาวบ้านชวนกันออกมาจองใกล้กันเพื่อจะได้มากอยู่กันมาก ๆ

กลุ่มคนที่มาจองที่ใกล้กันนี้มักมาจากหมู่บ้านอยู่ใกล้กัน และมาตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยกันประมาณ 4 – 5 หลังคาเรือน มีไม่กี่หลัง เป็นพวกเดียวกันก็ซักชวนกันมาโดยเห็นปริเวณนี้มีที่ทำกิน การบุกเบิกที่ทำกินในแรกเริ่มเต็มไปด้วยความยากลำบาก เพราะต้องใช้แรงกายตัวไม่พันป่า และอันตรายที่เกิดจากสัตว์ป่าและโรคเช่น ไข้มาเลเรีย แต่ชาวบ้านก็สู้เพื่อกำรีที่ทำกิน สำหรับครอบครัวและลูกหลานในอนาคต อันเป็นการมองการณ์ไกลสำหรับพ่อแม่ที่หวังดีต่อลูกหลาน ในปัจจุบันก็มีอยู่บางรายเหมือนกัน ที่มีสวน ไร่นามากก็เพราะพ่อแม่ของที่ไว้มาก ทำให้ลูกๆ ได้รับส่วนแบ่งและเป็นมรดกตกทอดมาจำนวนมาก ที่นาที่ใช้หากินทุกวันนี้เป็นที่บรรพบุรุษได้จับจองไว้ ซึ่งการจับจองที่นี้ได้กำหนดให้เกิดหมู่บ้านขึ้น นั่นคือคนที่มีที่นาใกล้กันก็รวมตัวกันปลูกบ้านเรือนอยู่ในละ>tag>เดียวกัน บ้านเรือนสมัยก่อนปลูกกันอยู่ห่างๆ ไม่ชิดหรืออยู่ติดกันจนแน่นหนาเหมือนปัจจุบันนี้ บ้านเรือนอยู่ห่างกัน ทำให้มีที่ว่างเปล่าซึ่งเต็มไปด้วย

ต้นหมายกรากไม้หรือพืชนานาพันธุ์ที่เป็นทั้งแหล่งอาหาร พลังงาน
(ฟิน) เครื่องใช้และยาจักษ์โรค (สมุนไพร)

หากออกจากริเวณบ้านไปไม่ไกลนัก จะพบว่าเป็นป่า
ประเภทป่าดงดิบ มีต้นไม้หนาแน่นรากเต็มไปด้วยต้นเต็ง ต้นรัง^๑
ต้นยาง ในป่ามีสัตว์ป่าน้อยใหญ่นิดต่าง ๆ อยู่อย่างหลาภlays
นับตั้งแต่สัตว์เลี้ยงคลาน เช่น งู สัตว์ปีก เช่น นก สัตว์ตัวใหญ่ เช่น
ช้างและเสือ เป็นต้น ความอุดมสมบูรณ์ของป่าทำให้ป่าเป็นแหล่ง^๒
ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตชุมชนสมัยก่อน
มากคือคนกับป่าอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน คนสมัยนั้นยังไม่มี
กระบวนการทำลายป่า หากแต่จะเข้าไปหากินเพียงเพื่อการมีชีวิต^๓
อยู่อย่างพอเพียง ไม่ได้นำขึ้นจากป่ามากมายจนเหลือเพื่อ^๔
ประโยชน์ของตนแต่ฝ่ายเดียว

การออกไปหาอาหารและของใช้ (อุปกรณ์) ที่远离จากไม้
อาจไปเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ 2 – 5 คน ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัย
 เพราะสัตว์ป่าดุร้าย เช่น เสือ ยังคงมีอยู่มาก หากไปหลายคนก็
ช่วยเหลือกันได้ ของป่าต่าง ๆ ที่หมายได้จะมีการแบ่งกันไปกินไป
ใช้ และสิ่งของเหล่านี้จะไม่เก็บมากจนเกินไป หากแต่เอามาแต่
ละมื้อแต่ละคราว ชาวนาอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ไม่
ทำลายแหล่งอาหารอันสำคัญนี้ นอกจากชาวนาจะยังซึ่งพอยู่ด้วย
หลักการพอยเพียงแก่ชีวิตแล้ว ยังอยู่อย่างพึงพาอาศัยกัน มีอาหาร

การกินที่ได้จากป้ามาก็แบ่งปันกันกิน ระบบแบ่งปันกันนี้ทำให้ชานามีการรวมตัวอยู่ร่วมกันด้วยสายใยแห่งความสัมพันธ์แบบพึ่งพา กัน เป็นพวกเดียวกันเสมือนเป็นพี่น้องหรือเครือญาติและอยู่อย่างเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งชั้นวรรณะ มีอะไรก็อยู่กินเหมือนกัน

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าคงอยู่ได้เมนาน กล่าวคือประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา บ้านเรือนผู้คนเริ่มขยายมากขึ้น มีการบุกรุกป่าเพื่อเป็นที่ทำการกินป่าไม่เหลือสภาพอีกต่อไป หมู่บ้านเพิ่มจำนวนหลังคาเรือนมากกว่าก่อนมาก จนขณะนี้ป่าที่เคยเห็นสมัยปู่ย่าตายายไม่เหลือให้เห็น รอบหมู่บ้านไม่ใช่ป่า หากแต่เป็นที่นา สวน และไร่ ที่เป็นแหล่งทำมาหากินซึ่งได้รับส่วนแบ่งมาจากคนรุ่นปู่ย่าตายาย

สภาพนิเวศน์รอบหมู่บ้านเป็นแบบทุ่งนาโล่งติดต่อกัน จากหมู่บ้านหนึ่งจอดอีกหมู่บ้านหนึ่ง ที่ปรากฏอย่างปัจจุบันนี้เป็นผลพวงจากการจำนวนคนเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องการที่จะผลิตข้าวเพื่อไว้บริโภคเพิ่มขึ้น และปัจจัยอีกประการหนึ่งคือที่ชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิง มีระบบชลประทานอันเนื่องจากการมีเขื่อนลำพระเพลิงเป็นแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการทำนาได้มากขึ้น พื้นที่ทำนาอันเป็นแหล่งทำมาหากินเป็นที่ดินที่ต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยหลักสำหรับการปลูกข้าวนั้น เมื่อเวลาผ่านไป

2 – 3 ชั่วอายุคน นับแต่ได้รับการบุกเบิกก่อสร้างส่งทอດให้คนรุ่นหลัง ในรูปของมรดกและการขาย โดยเฉพาะมรดกจะถูกแบ่งตามสัดส่วนความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนพื้นที่นา กับจำนวนของลูก ๆ หลาน ๆ หากนับมาถึงจubajnปัจจุบันนี้ ชาวนาลุ่มน้ำลำพระเพลิง มีพื้นที่นาคนละประมาณ 10 ไร่ ซึ่งถือว่าพอแก่การทำมหาภิน ตามเอกสารสิทธิ์ที่ถือครองอยู่ในรูป นส.3 หรือโฉนด ซึ่งผิดจาก เมื่อก่อนชาวนาไม่แสดงสิทธิหนีอที่ดินด้วยเอกสารทางราชการ หากแต่ด้วยเกียรติของชาวนาด้วยกันเองว่าตรงไหนเป็นของใคร ด้วยการรับรู้จากสัญลักษณ์การจับจองง่าย ๆ เป็นธรรมชาติ อย่างไรก็ตามสภาพการถือครองสิทธิที่ทำกินของชาวนาลุ่มน้ำ ลำพระเพลิงยังเป็นของตนเองอยู่ นั้นเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ที่นาเป็นที่ทำกินที่สร้างฐานเพื่อความมั่นคงของชีวิตชาวนา ณ พื้นที่นี้ ซึ่งผิดกับชาวนาหลายแห่งในประเทศไทย ที่กรรมสิทธิ์ ในที่ดินที่เป็นพื้นที่นาโดยเป็นของนายทุนเสียเป็นส่วนใหญ่ ชาวนากลับกลายเป็นเพียงผู้เช่าที่ทำกิน

การทำนาสมัยก่อนทำลายแบบ คือ ทำนาดำ นาหว่าน และทำข้าวไร่ การจะทำนาแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับจุดที่ตั้งของพื้นที่ นา เช่น นาลุ่มก็จะทำนาดำ หรือหากเป็นที่ลาดสูงเชิงเขา ก็ทำข้าวไร่ ซึ่งปลูกข้าวโดยใช้เมล็ดพันธุ์หยดลงหลุมแล้วกลบดินเพื่อให้ความชุ่มชื้นจากดินที่ omn้ำฝนทำให้เมล็ดข้าวพันธุ์ออกอกรณา

สำหรับปัจจุบันการทำางานได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเพรำสภำพ
 แวดล้อมด้านปัจจัยน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งขาดไม่ได้สำหรับข้าวอันเป็นพันธุ์
 พืชเติบโตเพรำภำរมีน้ำแข็งรากข้าว คือได้มีระบบนำ้ำชลประทาน
 ช่วยเสริมน้ำฝนที่มาจากการรวมชาติตามฤดูกาล ได้ยังผลให้พื้นที่นา
 หลายแห่งน้ำเข้าอย่างท้วถึงและสมำเสมอทำให้มีการปลูกข้าวได้
 สองครั้งในรอบปีหรือที่เรียกว่า เป็นการทำางานปรัง ที่ใช้เวลาสั้นลง
 จึงทำให้ชาวนา尼ยมทำางานปรังด้วยการทำางานห่วงกันมากขึ้น
 ที่ตั้งของพื้นที่นามีลักษณะเป็นทั้งที่ราบนำ้าท่อมหรือน้ำ
 ลึกในฤดูฝนหรือหน้านำ้าหลัก อันได้แก่ ตำบลนกออก ตำบล
 เกษมทรัพย์ ตำบลดอน ซึ่งตำบลเหล่านี้อยู่ในเขตอำเภอปักธงชัย
 และบางส่วนเป็นอำเภอโซคชัยคือตำบลกระโทก และด่านเกวียน
 บางส่วน พื้นที่เหล่านี้มักทำางานดำและปลูกข้าวหนัก สำหรับพื้นที่
 ราบเป็นพื้นที่สูงกว่าแบบแรก สามารถทำางานได้ทั้งนาปีและนาปรัง
 กินพื้นที่ทั้งตำบลตะคุ ตำบลตูม ตำบลสุขเกษม ตำบลจิ้ว ตำบล
 สะแกราช ตำบลสำโรง ตำบลเกษตรมทรัพย์ ซึ่งเป็นเขตในอำเภอปัก
 ธงชัย ส่วนที่ตอนและเป็นภูเขาอยู่ในเขตตำบลสุขเกษม ตำบล
 ตูม ตำบลจิ้ว ตำบลสะแกราช ใช้ทำข้าวไร่ได้ แต่ส่วนใหญ่มักทำ
 สวน และปลูกพืชไว้
 หากจะกล่าวถึงการทำางานแล้วก็ต้องเป็นพื้นที่นาที่เป็นที่
 ลุ่มและพื้นที่ราบ ซึ่งทำได้ทั้งนาปีและนาปรัง เพราะได้รับนำ้าจาก

ເຂົ້ານລຳພະເພັງ ແລະອ່າງເກີບນໍ້າລຳສໍາລາຍ ໂດຍພື້ນທີ່ໂຄຢູ່ຕັນນໍ້າ
ຈະໄດ້ຮັບປິມານນໍ້າມາກແລະທົ່ວຖຶນກວ່າພື້ນທີ່ທາງປລາຍນໍ້າ ຕຳບລທີ່
ອຸ່ຫາກຕັນນໍ້າສາມາຮັບນໍ້າໄດ້ມາກ ເຊັ່ນ ຕຳບລຕະຂບ ພື້ນທີ່ໂຄຢູ່ຕອນ
ກລາງຂອງກາຮັບນໍ້າ ເຊັ່ນ ຕຳບລຕຸມ ຕຳບລຈົ້ວ ແລະຕຳບລເກະນມ
ທຣັພຍ໌ ສ່ວນປລາຍນໍ້າ ເຊັ່ນ ຕຳບລນກອກ ແລະຕຳບລກະໂທກໃນເຂດ
ຈຳເກອບປັກຮູງຫຼີ

ກາຮັບນໍ້າ

ສນັຍເຣີມແຮກຂອງກາຮັບນໍ້າທີ່ໜຸ່ມໜູນນີ້ຫາກນັບຢັ້ງໂຄງໂລັງໄປເກີ
100 ກວ່າປີເສັ້ນ ທີ່ນາໄດ້ຈາກການບຸກເບີກຄາງປາດັກລ່າວແລ້ວ ໃນກາຮ
ປລູກຂ້າວຈຳເປັນທີ່ຕົ້ນອາຫຍພື້ນທີ່ຈາກແລະທຳໃຫ້ເປັນບຣິເວັນທີ່ນໍ້າຂັ້ງໄດ້
ກາຮັບນໍ້າໃນສນັຍເຣີມທີ່ມີຄວາມຍາກລໍາບາກ ເພຣະໄມ່ມີ
ເຄື່ອງນີ້ທັນສນັຍ ເຊັ່ນ ເລື່ອຍໄຟຟ້າເໜີມປັ້ງຈຸບັນ ຜ່ານັກຄາງປາ
ໂດຍໃໝ່ມີມີຈົດ ຈອບ ແລະຂວານ ຫຶ່ງທີ່ຕົ້ນໃຫ້ແຮງກາຍມາກ ກາຮັບນໍ້າທີ່
ໄດ້ຊັກຄ່ອຍ ພົມ ທຳໄປໜ້າຍປີເຂົ້າກີໄດ້ມາກຫຼື່ນ ເມື່ອເອາດັນໄມ້ອອກແລ້ວ
ກົບັນດັນດິນຫຼື່ອທຳເປັນດັນນາເພື່ອກັກນໍ້າໃໝ່ເປັນພື້ນທີ່ພອປະມານ
ຈະປລູກຂ້າວໄດ້ ໃນຮະຍະແກ ຮັບຈາກຄາງປາແລ້ວມັກຈະກຳທຳການແບບ
ນາໄວ່ ໂດຍເຂົ້າມີບຣິເວັນພື້ນທີ່ທີ່ເປັນດອນ ຢ້ອຍທີ່ຈາກສູງຫຼືອເມື່ອ
ລາດ ເຊິ່ງເຂົາ ສ່ວນບຣິເວັນລຸ່ມນໍ້າທົ່ວມຖຶນຈະບັນດັນເພື່ອຂັ້ງນໍ້າຟນໄວ້
ກຳທຳ

อดีตที่ผ่านมาสภាទป้ายังคงอุดมสมบูรณ์ ที่นาเป็นแหล่งทำกินสำคัญ โดยมีน้ำฝนและคลองธรรมชาติ ที่นาเป็นป่ารก มีร่องน้ำไหลผ่านเป็นช่องจึงแบ่งที่นาออกเป็นแปลง เป็นการแบ่งตามธรรมชาติ สามารถดำเนินระหว่างร่องน้ำได้ แปลงหนึ่ง ๆ กว้างประมาณ 3 – 4 เส้น ที่นาอิกลักษณะหนึ่งคือ ที่นาลุ่ม เป็นส่วนที่อยู่ในพื้นที่ต่ำ น้ำลึก เมื่อหน้าฝนข้าวจะปืนคันนาเพื่อกันน้ำทำงาน อิกลักษณะหนึ่งของพื้นที่นา คือ ที่เชิงเขา เป็นที่ราบสูงซึ่งเอาริเวิ่ลทำงานໄว่

ปัจจุบันได้เก็บรายสภាទเป็นทุ่นนามากขึ้น ตามลำดับของเวลาที่เปลี่ยนไป และพร้อมกันนี้จำนวนผู้คนก็มากขึ้นตามมา ชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงซึ่งเมื่อก่อนจะห่างหมู่บ้านเดยมปากันนี้เขตแดนนั้นบดันนี้คือ 50 กว่าปีเศษที่ผ่านมาป่านั้นมีสิ่งที่เข้ามาแทนที่คือห้องทุ่นนาที่ติดต่อกันโดยปราศจากสิ่งบอกรเขตแดน

ทุ่นนาของชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงเป็นโดยสภาพภูมิประเทศดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้นว่ามีคลองธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งน้ำอันสำคัญสำหรับการทำงาน การทำงานในสมัยก่อนนั้นอาศัยน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งทำงานปีที่เป็นการทำงานแบบเดียวกันกับชาวนาไทยทั่วประเทศ แต่ที่นี่สภាទพื้นที่เป็นคลองธรรมชาติ ลำห้วย แม่น้ำหรือชั้บน้ำเป็นที่เก็บ กัก ส่งน้ำมาจัด

พื้นที่นาในหน้าฝน เมื่อฝนตกทำให้น้ำมีอยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ดังกล่าวนี้อย่างเพียงพอ และเหมาะสมแก่การทำนาในบริเวณนี้ เป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามฝนบางปีก็มาก บางปีก็น้อย ทำให้การทำนาทำไม่ได้ทุกปี คนรุ่นปู่ย่าตายายที่เข้ามาอยู่แรก ๆ นั้นมองเห็นว่านาในคลองที่ลำหัวยังแหล่ผ่านที่นาของตนไป หากทำให้เข้าที่นาได้คงช่วยให้มีพืชสำหรับการทำนา การทำให้น้ำเข้ามาได้ต้องทำให้ระดับน้ำอยู่เหนือพื้นที่นาซึ่งการทำอย่างนั้นได้ต้องหาที่กันน้ำให้ลั่นเข้านา ซึ่งทำได้โดยการกันน้ำหรือกันน้ำให้มีปริมาณมากจนล้นเข้านาได้ การกักเก็บน้ำก็คือการทำที่กันเป็นคันดินให้สูง เพื่อเป็นกำแพงกันน้ำไม่ให้ไหลไปหมดก์สามารถเปลี่ยนน้ำเข้านาได้ ซึ่งก็คือการทำบันนั้นเอง

สมัยก่อนชาวนาที่นี่สร้างทำนาแบบทำนาบดิน เจ้าของนาที่อยู่ในบริเวณน้ำเข้าได้จะมาช่วยกันขุดดินทำเป็นทำนาบ่ร่วมกันบ้านหรือครอบครัวที่ไหนมีคนแข็งแรงพอมากช่วยกันขุดดินได้ก็จะออกมากช่วยกันไม่ได้คิดที่จะเกี่ยงกันวน一圈ใช้น้ำมากแล้วจะต้องออกมากทำงานมากหรือหลายคน กว่าคนที่มีที่นาอยู่หรือได้น้ำน้อย ทุกคนช่วยเหลือกันอย่างเต็มใจ การทำนาบ่นี้เป็นการขุดดินแล้วขึ้นมารวมหรือมากองให้เป็นทางตามน้ำ ไม่มีการทำเป็นประตูปิดเปิดเหมือนทำนาหรือเขื่อนคอนกรีตเหมือนปัจจุบัน หาก

แต่กันเพื่อเป็นคันดินกันน้ำ เมื่อน้ำมากจะเปลี่ยนน้ำให้น้ำเข้ามา โดยการนำเอาวัสดุธรรมชาติคือต้นหญ้าที่ขึ้นบริเวณนั้นมัดรวมกัน เป็นฟ่อนหรือกิ่งไม้แล้ววางไว้ที่ทางน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นตาน้ำ เพื่ออุดทางน้ำให้หละ เมื่ออุดหรือปิดทางน้ำแล้วน้ำจะไม่มีทางไปก็ เอ่อล้นขึ้นไปสูนาที่มีคลองหรือร่องน้ำเข้ามา การบำรุงรักษาทำนบ จะทำเมื่อถึงหน้าแล้ง ซึ่งไม่มีน้ำแล้ว ชาวนา ก็ช่วยกันซ้อมทำนบ โดยการชุดดินไปเสริมบริเวณที่ถูกน้ำเซาะหายไป สำหรับพื้นที่ที่นาอยู่ใกล้คลองธรรมชาติ ลำห้วย เมือง หรือซับน้ำ นอกจากจะได้น้ำฝนสำหรับทำนาแล้วยังอาศัยน้ำจาก แหล่งน้ำดังกล่าวด้วยการสร้างเครื่องมือและเทคโนโลยีเพื่อการนำน้ำเข้าสู่ท้องนาปลูกข้าว โดยเทคโนโลยีแต่ละชนิดนั้นจะถูกสร้างมาใช้อย่างเหมาะสมกับสภาพน้ำ เช่นสมัยก่อนจะมีระหัดวิดน้ำที่สร้างขึ้นจากลำไผ่และไม้จากบริเวณหมู่บ้านซึ่งเดิมบังมีสภาพความเป็นป่ามากพอที่จะตัดมาทำเครื่องมือนี้ได้ ระหวัดวิดน้ำนี้จะใช้พลังงานเพื่อหดเลอน้ำเข้ามาทั้งจากพลังน้ำในล่องและอาศัยลมให้หมุนวงล้อที่มีภาชนะผูกติดเพื่อตักน้ำลงนา ระหวัดวิดน้ำจึงหมุนได้ด้วยพลังงานดังกล่าว เครื่องมือนี้จะใช้กับที่นาที่มีคลองสูงผ่านแต่ที่นาอยู่สูงกว่าระดับน้ำในลำคลอง และสำหรับพื้นที่อยู่ใกล้กับอาชีวกรรมน้ำได้ก่อวิธีหนึ่งโดยการใช้แรงงานของชาวนาเป็นผู้ดูแลน้ำ ซึ่งใช้ภาชนะมีด้ามยาวไว้จับตักน้ำ ส่วนที่เป็นตัวภาชนะ

ตักทำจากภารណามาไม่ได้ที่มีการปิดเป็นเส้นเล็กแบบ ๆ แล้วนำมา
สานเป็นที่สำหรับตักน้ำ

พันธุ์ข้าวที่ชានาสมัยก่อนหรือคนที่ชានาที่นี่เรียกว่าคน
รุ่นปู่ย่าตายายปลูกกันล้วนแล้วแต่เป็นพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีมากมาย
หลายสิบพันธุ์ ชានาให้ความสำคัญกับพันธุ์ข้าวมาก เพราะ
ปีต่อไปจะได้ผลหรือไม่จะขึ้นอยู่กับเมล็ดข้าว ชนิดพันธุ์ข้าวที่เขา
มาทำพันธุ์ค่อนข้างมาก ในการเลือกพันธุ์ข้าวต้องสัมพันธ์กับ
ลักษณะพื้นที่นาว่าเป็นนาดอน นาลุ่ม ลักษณะของดิน และ
จำนวนแรงงานของครัวเรือนของตน

การคัดเลือกพันธุ์ข้าวสมัยก่อนชានาจะเดินสำรวจข้าวใน
ที่นาของตนเองว่าในพื้นที่นาของตนแปลงไหนเมล็ดข้าวสมบูรณ์
ก็เก็บไว้ทำพันธุ์ ชានาสามารถมองดูลักษณะของเมล็ดข้าวแล้ว
บอกได้ว่าว่าเป็นข้าวพันธุ์อะไร ในบางครั้งข้าวในนาของตนอาจไม่
เป็นที่ต้องการสำหรับทำพันธุ์ในปีต่อไป ก็สามารถหาพันธุ์ที่
ต้องการจากคนในหมู่บ้านโดยไปขอแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวได้

การทำนาให้ได้ผล นอกจากจะเน้นความอุดมสมบูรณ์
ของดินและน้ำแล้ว พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่
ชានาต้องพิถีพิถันเลือกสรรพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง และมีรสชาติ
เป็นไปตามต้องการ พันธุ์ข้าวสามารถแบ่งโดยใช้เกณฑ์เวลาปลูก
หรือวิธีการเจริญพันธุ์ คือนับเวลาตั้งแต่การปักดำหรือการหัว่น

แล้วแต่กหน่อจนถึงข้าวสุกพร้อมเก็บเกี่ยวได้นั้น แบ่งออกเป็นสามชั้นดิตต่างกันคือ **ข้าวเบา** เป็นข้าวพันธุ์ที่ต้องใช้เวลาประมาณ 3 – 4 เดือน **ข้าวกลาง** ใช้เวลาประมาณ 5 – 6 เดือน **ข้าวหนัก** ใช้เวลา 7 – 8 เดือน

การคัดเลือกพันธุ์ว่าจะปลูกข้าวชนิดใดนั้นขึ้นอยู่กับสภาพของการทำนาด้วยว่าเป็นที่ลุ่ม ที่ดอน หรือมีที่สูงกว่า คือ หากเป็นนาดอน น้ำน้อย ชาวนาจะปลูกพันธุ์ข้าวเบา เพื่อจะได้เก็บเกี่ยวเร็ว ข้าวเบามีอนามาhungแล้วหุงไม่ค่อยขึ้นหม้อ และขณะที่เป็นข้าวเปลือกน้ำหนักน้อย ส่วนข้าวกลางใช้ปลูกที่นาดอน ซึ่งมีน้ำน้อยหรือน้ำตื้น เช่นเดียวกับพันธุ์ข้าวเบา เมื่อนำข้าวกลางมาหุง เมล็ดข้าวจะนิ่ม และน้ำหนักมากกว่าข้าวเบา ส่วนข้าวหนักใช้ปลูกในที่ลุ่ม ผลผลิตที่ได้เมื่อนำมาหุงจะหุงขึ้นหม้อ มีน้ำหนักมาก

การปลูกข้าวสมัยก่อนนั้นนิยมปลูกข้าวหนัก ข้าวเบา และข้าวกลาง เพราะสุกไม่พร้อมกัน ทำให้มีเวลาเก็บเกี่ยวได้ทันข้าวเมื่อสุกมากแล้วยังไม่เก็บเกี่ยว รวมข้าวจะกรอบทำให้ร่วงหล่นระหว่างเก็บเกี่ยว ยังผลให้ไม่ได้ข้าวเต็มเม็ดเต็มหน่วย พันธุ์ทั้งสามชนิด สมัยก่อนนิยมปลูกพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันออกไป ซึ่งคนรุ่นปัจจุบันโดยเฉพาะพากที่อยู่ในวัยตั้งแต่ 40 ปีลงมาแทบไม่รู้จักชื่อพันธุ์ข้าวเหล่านั้นแล้ว เพราะทุกวันนี้ไม่มีการปลูกพันธุ์ข้าวเหล่านั้นซึ่งมีมากกว่า 20 ชนิดให้ครบทุกพันธุ์อีกแล้ว

ที่มีสีบหอดต่อมายังทุกวันนี้ ก็เห็นจะมีพันธุ์เหลือองตามา และ
จะละมังแตกที่ยังคงอยู่ เพราะมีน้ำหนักดี สีเป็นข้าวสารดี และเจา
ไปขาย ก็ได้ราคาสูง

ปัจจุบันพันธุ์ข้าวนานปีที่นิยมปลูกกันอยู่ก็มีเมก้าพันธุ์ เช่น
เหลือองตามาเป็นข้าวเบา ข้าวบ้านดูเป็นข้าวหนัก ข้าวหอมมะลิ
เป็นข้าวเบา ข้าวแดงเป็นข้าวกลาง พันธุ์ข้าวเหล่านี้ ชាយาจะเก็บ
จากแปลงที่งามสมบูรณ์ไว้ทำพันธุ์ ชាយาไม่ค่อยมีการซื้อขาย
พันธุ์ข้าวกัน แต่จะนำมาแลกกันและแบ่งกันไปปลูก

การปลูกข้าวที่สูกไม่พร้อมกันนอกจากเกี่ยวข้องกับระดับ
และปริมาณน้ำที่ซึ่งในนาแล้วยังขึ้นอยู่กับแรงงานของครัวเรือน
กล่าวคือหากมีคนน้อยจะใช้เวลาเก็บเกี่ยวนาน ทำให้พอเมื่อเวลา
เกี่ยวข้าวได้ทัน หากปลูกข้าวที่สูกพร้อมกันทำให้เกี่ยวลำบาก
เพราะรวงข้าวหลังจากสูกแล้วหากพันเวลานานไปจะทำให้รวง
ข้าวกรอบเวลาเกี่ยววงจะหักร่วงลงพื้น ทำให้ได้ผลไม่เต็มเม็ดเต็ม
หน่วย

เมื่อฤดูฝนเริ่มและฝนตกลงมาทำให้น้ำมีน้ำและดินอ่อน
สามารถได้ได้ก็เป็นโอกาสที่ชាយาเริ่มทำการไถรอบแรก เพื่อໄล
กลบทรายอันเป็นวัชพืชของข้าวแล้วทิ้งไว้ประมาณสิบวันเศษพอที่
หญ้าที่ถูกไถกลบนั้น เน่า (เป็นปุ๋ยไปในตัว) และจึงไถอีกรอบหนึ่ง
เป็นรอบที่สองพร้อมกับทำการคราดเอาหญ้าที่เน่าเสียให้หมดออก

ໄປ (ວາງກອງບນດັນນາ) ແລ້ວກີ່ທຳກາຣປັກດຳ ໃນກຣນີທຳໄວ່ຂ້າວເຊື່ອທຳ
ໃນທີ່ດອນ ພ້ອມທີ່ຈະຮັບສູງກີ່ທຳໂດຍກາຣໄດ້ດິນແລ້ວເກີບຫຼັາອອກ ຈາກ
ນັ້ນກີ່ນຳເມົດຂ້າວທີ່ເກີບໄວ່ທຳພັນຮຸ້ມາໂຮຍລົງຫລຸມຕາມທີ່ມີກາຣນຳໄມ້
ປລາຍແຫລມປັກດິນນຳໄປກ່ອນເພື່ອໃຫ້ເກີດຫລຸມສໍາຮັບນຳເມົດຂ້າວ
ມາຫຍຼດແລ້ວທຳກາຣກລບ ເພື່ອໃຫ້ເກີດຄວາມຊຸ່ມຊັ້ນຈາກດິນທີ່ເປີຍກຳນຳ
ຝນແລະປ່ອງກັນນກ ໜູ້ ພ້ອມສັຕວິນມາກິນເມົດຂ້າວໃນຫລຸມດ້ວຍ
ສພາພກາຍພາພຂອງພື້ນທີ່ນມີກາຣເປີຍແປ່ງໄປຕາມ
ກາລເວລາເພຣະໂດຍອຮຽມຈາຕີຂອງກາຣທຳນາຖຸກປີຈະມີກາຣຕັດໄມ້
ຫົ້ວ້ອປ່າລະເມາະ ຮວມທັງກາຣປ່ວດິນຂຸດດັນນາ ແລະທຳກາຣກັກເກີບນໍ້າ
ຫົ້ວ້ອທຳນບເພີ່ມມາກີ້ນ ຢ້ອນໄປໃນອົດປະກາດ 50 ປີທີ່ຜ່ານມາ
ສພາພື້ນທີ່ໃນກາຣປຸລູກຂ້າວເຮີມກລາຍເປັນທ້ອງນາອຍ່າງຫັດເຈນ ຜລ
ຜລິຕຂອງກາຣເປີຍແປ່ງທາງກາຍພາພນີ້ທຳໃຫ້ເກີດກາຣເປີຍ
ແປ່ງກາຣທຳນາຕາມມາດ້ວຍຄືອ ນາທີ່ເປັນທີ່ດອນຫົ້ວ້ອທີ່ຈະຮັບສູງລດ
ນ້ອຍລົງ ກາຣທຳໄວ່ຂ້າວຈຶ່ງລດລົງດ້ວຍ ກາຣທຳນາປີແບນນາດຳມີມາກີ້ນ
ໃນຂ່າວເວລາປະກາດ 40 ປີເສະໜີທີ່ຜ່ານມາ ທາວນາແໜ່ງລຸ່ມ
ນໍ້າລຳພະເພີ່ງສ່ວນໃໝ່ທຳນາປີແບນນາດຳ ເພຣະອາຫຍນໍ້າຝນປີ
ລະຄວັງ ເມື່ອຝນຕົກທຳໃຫ້ພື້ນທີ່ນາໄດ້ຮັບນໍ້າຝນຕາມອຮຽມຈາຕີຮ່ວມກັບ
ນໍ້າທີ່ໄດ້ຈາກກາຣທຳນໍ້າຈາກຄລອງອຮຽມຈາຕີ ໂດຍຫາວນຈະຜັນນໍ້າເຂົ້າ
ນາຂອງຕນ ແນ້ນວ່າຫາວນທີ່ນີ້ຈະມີແລ່ງນໍ້າອັນເນື່ອງມາຈາກສພາພ
ອຮຽມຈາຕີດັ່ງກ່າວແລ້ວກີ່ຕາມ ກາຣມື້ນໍ້າເພື່ອກາຣປຸລູກຂ້າວກີ່ໄດ້

เพียงพอทุกปี และครอบคลุมพื้นที่หรือที่นาของทุกคนในชุมชนไม่ เพราะมีบางปีที่ฝนตกน้อยทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อการทำนา ก็สร้างความยากลำบาก เช่นกัน เพราะเมื่อไม่มีน้ำ ข้าวปลาอาหาร อื่น ๆ ก็พลอยลดน้อยถอยลงไปด้วย บางปีไม่มีข้าวกิน ชาวบ้าน ต้องกินເដືອກ กินกลอยแทนข้าว ก็มี กล่าวคือทำนาเมื่อไม่มีน้ำ จากคลองหรือลำห้วยก็ไม่สามารถดึงน้ำเข้ามาได้ เพราะไม่มี แหล่งน้ำที่เก็บน้ำมากพอจะทำให้คลองหรือลำห้วยส่งน้ำตลอดปี ได้

ระบบนาที่เป็นอยู่ในช่วงเวลานี้ ชានาบอกว่าการทำนา จะได้ผลเพราะฝนดี ซึ่งในสภาพการทำนาอาศัยน้ำฝนนั้น ที่นี่อาจ จะดีกว่าที่อื่นตรงที่มีคลองธรรมชาติ ทำให้สามารถสร้างทำนา หรือกักน้ำเข้ามา ซึ่งทำให้ทำนาได้มากกว่าบริเวณอื่น แต่อย่างไร ก็ตามหากฝนไม่ตกหรือตกน้อยก็ไม่ได้ทำนา เช่นเดียวกัน ความไม่ สม่ำเสมอของฝนเป็นเรื่องธรรมชาติ ซึ่งชានาในลุ่มน้ำ ลำพระเพลิงได้พยายามสร้างความรู้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความมั่นคงในการบริโภค ให้มากที่สุด การทำนาในสมัยก่อน มีอุปกรณ์ที่สำคัญ คือ คันไถ คราด และเครื่องเที่ยม Crowley เวลาลากคันไถหรือคราด วัสดุที่ใช้ เกือบทั้งหมดมีอยู่ในชุมชน อันได้แก่ ไม้ เก็นหัวคันไถหรือที่เรียกว่า “ผาน” เท่านั้นที่ต้องซื้อ เพราะเป็นโลหะเหล็ก ซึ่งชาวบ้านในชุมชน

ไม่สามารถหล่อองได้ สำหรับเครื่องเทียมจะประกอบด้วยเชือก และไม่มีรูป่างโคงพอกemoหมายความว่าบุคคลนี้จะไม่สามารถใช้ความสามารถในการวางแผนและตัดสินใจ “ออก” จากตัวเองนี้จะผูกโยงเชือกมาที่คันไถเพื่อลากไถดินเวลาชากา菜นา แรงงานในการทำงานสมัยก่อนใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นสำคัญ คือใช้ความเป็นแรงงานลากไถและคนเป็นแรงงานจับคันไถ ดำเนินการ เกี่ยวข้าวและอื่นๆ คนในครอบครัวทุกเพศทุกวัยจึงกล้ายเป็นแรงงานสำคัญในการทำงานได้ และการทำงานในนาทุกคนมีบทบาทหน้าที่ตามเพศ ตามวัย กล่าวคือการไถนาและหัวนเมล็ดข้าวพันธุ์เพื่อเป็นกล้าหารือหัวนข้าวกล้ามักเป็นผู้ชาย ส่วนผู้หญิงทำหน้าที่เตรียมอาหารมาส่งที่นา และดำเนินตอนกล้าเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งทำพร้อมๆ กันไปด้วยกันกับผู้ชาย ส่วนเด็กซึ่งอยู่ในวัย 10 – 15 ปี จะถูกกำหนดตอบบทบาทให้ทำหน้าที่เลี้ยงควายและช่วยงานบ้านๆ อย่างไรก็ตามการแบ่งงานตามเพศและวัยดังกล่าวนั้นไม่ใช่การกำหนดเครื่องครัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความจำเป็น เช่น มีหลายกรณี เช่นเดียวกันที่ครอบครัวชานนาบทางครอบครัวไม่มีผู้ชาย หน้าที่ทุกอย่างในการทำงานผู้หญิงก็สามารถทำได้หมด และก็เป็นที่ยอมรับกันในชุมชนว่าเป็นปกติธรรมชาติสำหรับครอบครัวที่ไม่มีผู้ชาย หรือในทางกลับกันครอบครัวใดไม่มีผู้หญิงชายก็ทำหน้าที่เตรียมอาหารหุงข้าวหาปลาเช่นเดียวกัน

ชาวนาลุ่มน้ำลำพระเพลิงในบางครั้งก็ต้องการทำนาให้เสร็จโดยพิจารณาจากกำลังแรงงานเฉพาะในครัวเรือนของตนเท่าที่มีอยู่ หากทำงานไปตามลำพังไม่ว่าจะเป็นช่วงด่านหลังเก็บเกี่ยวคงไม่ทันการแน่นอน กล่าวคือหากเป็นช่วงดำถ้าซ้ำคงไม่ทันน้ำหรือว่าหากเป็นช่วงเก็บเกี่ยวถ้าปล่อยนานวันไปข้าวคงกรอบเป็นเหตุทำให้เมล็ดข้าวร่วงลงพื้น เก็บเกี่ยวไม่ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาแรงงานมาช่วยระดมกันทำให้เสร็จเร็ว ชาวนาที่คุ้นเคยกันสามารถบอกให้มาช่วยทำงานได้ การขอแรงไปทำงานนี้เจ้าของนาต้องมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับข้าวปลาอาหารซึ่งมากพอสมควร แต่ก็มักเลี้ยงดูกันไปตามกำลังนั้นคือ ถ้าเจ้าของนา่มีฐานะดีก็จะมีข้าวปลาอาหารมาก แต่หากยากจนก็น้อยลงไป ซึ่งชาวนาเข้าใจสภาพการณ์นี้ดี การไปช่วยกันลงแรงก็เป็นไปได้ ไม่ติดกับระบบตอบแทนทางวัสดุ หากแต่เป็นพันธุ์ผูกพันทางใจที่ชาวนาให้แก่กัน ชาวนาจะรู้ว่าควรจะบอกให้ใครมาช่วยลงแรงหรือร่วมทำงานโดยมีระบบความสัมพันธ์ที่เป็นแบบพื่นเมืองและการเกื้อกูลกันความมีฐานะต่างกันไม่เป็นกำแพงขวางกันของความเป็นสังคมชาวนา ความเป็นชาวนาแม้มีฐานะต่างกันก็อยู่ร่วมกันได้คือไม่แบ่งชนชั้นกันอย่างชัดเจน เมื่อ dementia และภัยได้พากแรงและทำงานอย่างอื่น ระหว่างรอค่อยให้ข้าวเติบโตแตกหน่อแตกใบหนัน ชาวนาต้องค่อยดูแล

ระดับน้ำให้พอดี เพียงพอต่อการออกงานจนอกรวงข้าวเหลือง
อร่ำมเต็มท้องทุ่ง การดูแลน้ำน้ำหวานาต้องเดินตามคันนาเพื่อดู
รายรัวหรือทางน้ำไหล หากไหลออกหรือรั่ว ก็ทำการอุด และที่นา
แปลงใดไม่มีน้ำหรือน้ำน้อยก็ปล่อยน้ำลงไป หรือบางครั้งต้อง¹
วิดน้ำ โดยสมัยก่อนน้ำอาจใช้หัดวิดน้ำและเครื่องวิดน้ำที่ใช้
แรงงานคนทำขึ้นเอง โดยใช้แม่ตระสามขา กางออกเพื่อเป็นที่ใช้
เชือกยึดโยงกับภาชนะที่สานเป็นรูปร่างทรงกรอบอกผ่าครึ่งแต่
ปิดท้ายเป็นภาชนะที่มีคันยาใช้โยกวิดน้ำเข้ามา ซึ่งเป็นวิธีการที่
พอทำให้มีน้ำพอสำหรับการหล่อเลี้ยงต้นข้าวที่ขาดน้ำ ซึ่ง
ส่วนใหญ่มักพบในแปลงที่อยู่บริเวณที่ราบสูง การดูแลข้าวนอก²
จากดูระดับน้ำแล้ว ชาวนา yang ต้องดูศัตรูข้าว สมัยก่อนปูเป็นสัตว์ที่
กัดทำลายข้าว แต่ก็ไม่ใช่ศัตรูที่ร้ายแรง เพราะมีไมมากนัก พาก
แมลงหรือเพลี้ยต่าง ๆ ยังไม่มีเหมือนสมัยนี้
เมื่อข้างออกงานเติบโตซึ่งไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีหรือวิทยา³
ศาสตร์ใหม่อนสมัยนี้ จนอกรวงสูกเหลืองอร่ำมเต็มท้องทุ่งแล้ว ก็
เริ่มทำการเก็บเกี่ยวด้วย “เดียว” ซึ่งเป็นเครื่องมือตัดรวงข้าว แล้ว
มัดกันเป็นฟ่อนจากนั้นนำมากองรวมกันที่ลานข้าว ซึ่งชาวนาจะ⁴
ถางที่ในนาบริเวณที่ราบโดยการถางหญ้าหรือตอข้าวออก ปรับ
พื้นที่ให้ราบแล้วนำดินผงผสมกับมูลคaway ที่ยังไม่แห้งมาราดพื้นที่
เตรียมไว้ จากนั้นก็ทิ้งไว้ 2-3 วัน พื้นก็จะแห้งแล้วแข็งพอสำหรับ

การใช้เป็นล้านนาดข้าวได้ การนวดข้าวส่วนใหญ่ใช้แรงงานผู้ชาย
 วิธีการนวดคือเอกสารงข้าวที่มัดรวมจากการเก็บเกี่ยวตั้งกล่าวแล้ว
 มาพอดลงกับพื้นลานเพื่อให้เมล็ดข้าวร่วงไปกอง เพื่อนำไปเก็บไว้
 ในถุงหรือชากข้าวต่อไป การนวดข้าวมักทำในเวลาหัวค่ำ หลังจาก
 การเกี่ยวข้าวในเวลากลางวัน เพราะใช้เวลาไม่นานนัก โดยทั่วไป
 เกี่ยวข้าวหนึ่งวันได้ร่วงข้าวมานาดประมาณ 2-3 ชั่วโมงก็หมดแล้ว
 เพราะฉะนั้นหัวค่ำก่อนนอนก็จะทำการนวดข้าว แรงงานหญิงจะ
 ถูกใช้ในการนวดข้าว เช่นเดียวกันคือร่วงข้าวที่เหลือจากการนวด
 แล้วเรียกว่า พางข้าว ซึ่งยังมีเมล็ดข้าวเหลือติดค้างอยู่บ้าง
 พางข้าว นี้จะนำมา กองรวมกันเพื่อให้แรงงานหญิงหรือเด็กช่วย
 กันเอาลำไม้ไผ่ya ประมาณ 2-3 เมตรมาตีหรือพัดลงไปที่
 กองพางเพื่อให้เมล็ดข้าวที่เหลือนั้นร่วง จากนั้นก็เอาพางข้าวไป
 กองรวมกันเก็บเอาไว้ให้คราบกรอบการทำนาในปีต่อไป ปริมาณข้าวที่ทำ
 จะมากน้อยเพียงใดนั้นตัวกำหนดที่สำคัญคือจำนวนสมาชิกใน
 ครัวเรือน ในกรณีที่ข้าวไม่พอ กินหรือไม่มีมันใจว่าจะเหลือครัวปีทำ
 นาหรือไม่ ชาวนาจะไม่นำข้าวไปขาย
 การยึมข้าวสามารถทำได้ ซึ่งมักจะทำในบรรดาเครื่อง
 ญาติ เพื่อเป็นการแบ่งปันกันกินและเมื่อทำนาได้ข้าว ก็จะคืนกันไป

ระบบการยึดมือออกบี้บ้าง โดยให้เป็นข้าวเกินปริมาณที่ยึดมา สำหรับการขายก็มีแต่น้อย ชาวนาจะขายก็ต่อเมื่อจำเป็นต้องใช้เงินจริง ๆ

การดำเนินปัจจุบัน

ชุมชนลุ่มน้ำลำพะเพลิงได้วิ่งการพัฒนาด้วยการสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับชนบทที่สำคัญคือถนน คลองส่งน้ำ และเขื่อน พร้อมกันนี้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ก็แทรกซึมเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่องและหลายประการ ปัจจัยเหล่านี้เป็นเหตุให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปจากเดิม

การสร้างถนนเชื่อมระหว่างกับบินทร์บุรีกับนครราชสีมา เป็นเส้นทางผ่านเขตลุ่มน้ำลำพะเพลิง และในครั้งสร้างเขื่อนลำพะเพลิงนั้นก็ได้มีการสร้างถนนเดียบคลองส่งน้ำที่ส่งจากเขื่อนทอดยาวจากต้นน้ำไปถึงโขคชัย เส้นทางนี้เชื่อมต่อกับถนนสายบินทร์บุรีและนครราชสีมาดังกล่าวทำให้การคมนาคมสะดวกเป็นอย่างมาก ซึ่งผิดจากเดิมหรือ 50 ปีที่ผ่านมา การจะไปตัวจังหวัดหรือแม่แต่อำเภอต้องใช้เกวียนเดินทางเป็นวันเป็นคืน ต้องพักแรม ถนนที่สามารถใช้เป็นเส้นทางรถยนต์ถูกสร้างเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ในชุมชนลุ่มน้ำลำพะเพลิงเข้าด้วยกัน เมื่อประมาณสิบปีที่ผ่านมา ทำให้การสัญจรไปมาและการติดต่อระหว่างกันสะดวกมากยิ่งขึ้น นอกจากถนนที่สร้างโดย

ภาคราชการ โครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่รัฐจัดให้ชุมชนอีกที่สำคัญ อีกประการหนึ่งคือไฟฟ้า ซึ่งมาพร้อม ๆ กับถนน ที่นี่มีไฟฟ้าใช้ กีอบตุกหมู่บ้านดูเหมือนจะมีหมู่บ้านเดียวเท่านั้นที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ เพราะอยู่ไกล และจำนวนหลังคาเรือนไม่มากนัก หมู่บ้านนี้เป็น กลุ่มชาวบ้านที่แยกออกไปเพื่อตั้งบ้านเรือนทำอาชีพประมงและ เลี้ยงเป็ด

สภาพของชุมชนหมู่บ้าน เมื่อก่อนนั้นซึ่งหากนับเวลา กว่า 50 ปี เศษที่ผ่านมาอย่างคงมีป่า ถนนเช่นปูจุบันนี้ยังไม่มี สวนใหญ่ใช้ทางเกวียนเป็นเส้นทางคมนาคม ต่อมาจึงมีถนนลูกรัง ในคลองมีปากกขึ้นรุกมาก “เมื่อก่อนถนนเป็นทางเกวียน หน้าฝน ก็เดินคันนา เกวียนออกไม่ได้....เวลาเมื่อคนป่วยหนักนั้นลำบากต้อง หามกันไปหาดตัดทุ่ง ถ้าน้ำท่วมก็พายเรือไป”

ที่กล่าวมานั้นเป็นสภาพของชุมชนในอดีต แต่ปัจจุบันนี้คือ ประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาไม่มีใครเห็นอีกแล้ว เพราะมีการลอก คลอง (ธรรมชาติ) ทำถนนเข้าสู่หมู่บ้านและมีทางเขื่อนดังกล่าว แล้ว ลำคลองหรือห้วยที่เหลือเป็นทางให้เหลือของน้ำมีมาก่อนการ สร้างเขื่อน ที่ชาวบ้านในเขตชุมชนนี้ใช้เพื่อการทำนาปลูกผัก ทำไร่ มาก่อน ชาวบ้านที่อยู่ใกล้คลองบอกว่าเกิดมาก็เห็นแล้ว แต่ก่อนนั้น หน้าฝนน้ำมากพอถึงหน้าแล้งน้ำก็น้อยหรือขาดไป แต่เมื่อมี เขื่อนแล้วมีบางส่วนของพื้นที่มีน้ำทำนาอย่างเพียงพอ

การมีเขื่อนทำให้ผู้อยู่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้น้ำมากน้อยตามลำดับ คือหากอยู่ต้นน้ำจะได้น้ำมากและได้ก่อน ในบางปีน้ำน้อยทางเขื่อนจะไม่ปล่อยน้ำมาให้ จนทำให้พากปลายน้ำไม่มีน้ำทำงานปรังก์มี ประโยชน์ของเขื่อนที่มีต่อการทำงานในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงนี้มีอยู่มาก และเป็นสิ่งก่อสร้างที่เข้ามาแทนที่ทำงานเดิมของชาวบ้าน ทำงานเดิมเริ่มตั้งแต่ทำงานบดิน เป็นระบบจัดสรรน้ำเพื่อการทำงานที่มีทำงานเป็นแกนกลางขององค์กรของสังคม ซึ่งมีระบบความสัมพันธ์ ได้แก่ หัวหน้าทำงานบกับชาวบ้านที่ได้น้ำจากทำงาน ตลอดจนคนดูแลดังกล่าวแล้วนั้นเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร แบ่งปันอย่างพอเพียง และไม่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรง เพราะฐานวัฒนธรรมชุมชนที่ฝัง根มานาน ได้หล่อหลอมให้คนในชุมชนได้รู้จักและมีวิธีการคัดเลือกหัวหน้าทำงานที่เป็นที่ยอมรับและมีบทบาทอย่างประธาน สอดคล้องกับระบบวิถีชีวิตการทำงานหลากหลายกิจและอยู่อาศัยร่วมกัน ทำงานที่เคยเป็นดินแต่เดิมก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ราช พ.ศ. 2515 ทำงานบดอนกรีตเริ่มเกิดขึ้นเป็นหลังแรกที่ตำบลนกออก และหลังที่สองเกิดใน พ.ศ. 2520 การสร้างทำงานด้วยคอนกรีตทำให้มีความมั่นคงแข็งแรงกว่า น้ำไม่เชาะพัง ทำให้มีต้องชุดดินมากซ้อมทุกปี การทำงานบดอนกรีตตอนนั้นเป็นการระดมทุนโดยการเรียกคนละประมาณ 80 บาท จากผู้ที่ใช้น้ำจาก

ทำงานบ่วงกัน เพื่อไปจ้างเหมาคนในหมู่บ้านที่มีความสามารถก่อ
อิฐถือปูนได้ซึ่งหลังหนึ่ง ๆ ก็ลงทุนประมาณสองหมื่นบาท หลังมี
เงื่อนแລ้วในพื้นที่ต่าง ๆ ของลุ่มน้ำลำพระเพลิง ได้ทยอยกันสร้าง
ทำงานบค่อนกรีตกันมากขึ้น (แทนทำงานบดิน) จนทุกวันนี้ไม่มีทำงานบ
ดินที่ใช้การได้เหลือให้เห็นแล้ว

ทำงานเป็นที่กันน้ำเพื่อເອົານ້ຳເຂົານາ ໂດຍປ່ອຍນ້ຳໃຫ້ແລ
ໄປທາງສ່ວນໜ້າທີ່ເຮັດວ່າລໍາຮາງຊື່ງເປັນທົ່ວອ່ອງເລັກ ໃຫລ້ໄປຄື່ງທີ່ນາ
ໃນໜ້າຝັນທໍານົບກົງທໍານົບທີ່ເກີບນ້ຳທີ່ໄລມາກັບລຳຄລອງຫົ້ວ່າລໍາຫ້ວຍ
ເພື່ອກັນນ້ຳໄວ້ສໍາຮັບຜົນເຂົາສູນາ ແລະໃນໜ້າແລ້ງກົງໃຫ້ກັນນ້ຳທີ່ມາຈາກ
ເຂົ້ານ້ຳລໍາພະເພັນຊື່ງປ່ອຍນ້ຳມາໃຫ້ຕາມຄລອງໝລປະທານ ໂດຍ
ເຈົ້ານ້ຳທີ່ປະຈຳເຂົ້ານ້ຳລໍາພະເພັນເປັນຜູ້ກຳຫົວດປຣິມານນ້ຳທີ່ຈະ
ປ່ອຍແລະກຳຫົວດວນທີ່ຈະປ່ອຍນ້ຳ (ຊາວບ້ານເສີຍກວ່ານ້ຳວັນທີ່
ເພຣະກຳຫົວດວນຈະປ່ອຍວັນທີ່ເທົ່າໄຈ)

ການທໍານາທຸກວັນນີ້ຫົ້ວ້າປັບປຸງບັນຂອງໆມູນໜີລຸ່ມນ້ຳລໍາພະ
ເພັນ ເປັນການທໍານາທີ່ໄດ້ເປັນມຽດກົດກົດຫອດ ມາຈາກພ່ອແມ່ ບູ້ຢ່າຕາ
ຍາຍ ບາງຄຣອບຄຣວີທີ່ນາ 5 ໄວ, 7-8 ໄວ, 12 ໄວ, 20 ໄວ, 30 ໄວ ແລະ
50 ໄວ ແລ້ວແຕ່ໄດ້ຈາກມຽດກົດແລະຫຼື່ອເພີ່ມເຕີມ ພື້ນທີ່ນາຈະມີຄວາມເປັນ
ທົ່ວອນາຕິດຕ່ອກັນ ແລະບາງແໜ່ງກົງກົນດ້ວຍສວນໄວ່ ຊື່ງເປັນບຣິເວັນທີ່
ນ້ຳໄປໄມ່ຄື່ງຈຶ່ງກລາຍເປັນສວນໄວ່ ຫົ້ວ້ອກຈັດປະເທດຈາກຮະດັບສູງ
ຂອງພື້ນທີ່ກົບແປງໄດ້ເປັນທີ່ຈຳກັງສູງນ້ຳທ່ວມ ທີ່ຈຳກັງ ຕໍ່ດອນ ແລະເຊີງເຂົາ

ส่วนใหญ่ชานาลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะทำนาปี พวกริมแม่น้ำ
ใกล้คลองหรือลำห้วยหรือทางส่งน้ำเท่านั้นที่สามารถทำนาปรังได้
(ดูบริมาณพื้นที่ในภาคผนวก) พวกริมแม่น้ำไม่สามารถเกินไปสูบน้ำไม่
ถึงก็ทำแต่นาปีอย่างเดียว การทำนาทุกวันนี้มีสองแบบใหญ่ ๆ คือ
ทำนาปีและนาปรัง การทำนาปีจะเริ่มตอนฝนตก ประมาณเดือน
พฤษภาคมหรือ มิถุนายน ชานาทุกวันนี้โภณามีนาเมื่อห้องนาเริ่มมีน้ำ
ขังด้วยการใช้ร่องไถนาแบบเดินตาม เลิกใช้ความพยายามกว่า 10 ปี
แล้ว ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ แทบไม่มีความเหลืออยู่ให้เห็น ส่วนใหญ่
ชานามีรถไถเป็นของตนเอง จึงทำงานได้เร็ว เช่น มีนา 1 ไร่ ทำ 2
วันเสร็จ ถ้าหากใช้ความพยายามสิบวัน (ประมาณ 20 วัน) รถไถนา
แบบเดินตามต้องซื้อหามาเอง หากไม่มีก็ต้องจ้างคนอื่นมาไถให้
โดยมากจะไถ 2 ครั้ง คือ ไถกลบ และไถราด คิดค่าจ้างในอัตรา
170 บาทต่อไร่

การทำนาปีต้องเตรียมกล้าซึ่งห่วงด้วยพันธุ์ที่เก็บไว้โดย
คำนวนระยะเวลาให้กล้างอกโดยพอดำได้ ปกติจะรอให้กล้าสูง
ประมาณ 1 ศอก ใช้เวลา 20 วันเศษ ต้นกล้านี้จะถูกถอนไปเพื่อ
ปักดำ การเพาะกล้าทำโดยเริ่มจากการเตรียมดินในแปลงนาซึ่งมี
น้ำท่วมขังหรือแปลงค่อนข้างต่ำกว่านาแปลงอื่น เพราะต้องการน้ำ
สำหรับการหล่อเลี้ยงต้นกล้า ซึ่งจะเพาะไว้ล่วงหน้าตั้งแต่แรก
ฝนตก แปลงนาที่เพาะกล้านี้จะถูกไถราดให้เรียบ พื้นเสมอ กัน

เพื่อน้ำจะท่วมถึงอย่างสม่ำเสมอ มีฉะนั้นแล้วจะได้กล้าที่โตไม่เท่ากันและต้องเป็นบริเวณที่มีน้ำขังพอเหมาะสมก้าวจึงจะโตเสมอ กันทำให้ได้ต้นกล้าสำหรับปักชำในนาทีทองตามโครงการพัฒนาทั้งแปลงได้ ปอยครั้งที่แปลงกล้าถูกใส่ปุ๋ยเพื่อเร่งความงามและความเติบโตของกล้าข้าว เมื่อข้าวเพาะเป็นกล้าโตสูง ประมาณ 1 ศอก ก็ถอนไปปักชำ การดำเนินเริ่มตั้งแต่การถอนกล้ามาปักชำในที่นา ซึ่งมีน้ำขังอยู่โดยดินที่พื้นนานั้นถูกໄภ กลบหญ้า และทำให้ร่วนอ่อนพอที่จะใช้นิ้วหัวแม่มือปักหากกล้าลงไปให้จมดินเพื่อไม่ให้ต้นข้าวล้ม ชavanaugh เริ่มดำเนินตั้งแต่เข้าจราดเย็น ต้านแรงงานใช้คนในครัวเรือน ในบางครั้งหากต้องการดำเนินแล้วเสร็จเร็วหรือไม่มีแรงงานพอก็จ้างคนในหมู่บ้านมาช่วยด้วยอัตราค่าจ้างคนละ 120 บาทต่อวัน

พันธุ์ข้าวนายปีที่ชavanaugh ปลูกนี้มีทั้งข้าวหนักและข้าวเบาซึ่งปลูกไปตามระดับพื้นที่สูงต่ำหรือระดับน้ำมากน้อย เช่นเดียวกัน กับการทำสมัยก่อน ปัจจุบันนี้พันธุ์ข้าวที่ชavanaugh ปลูกแตกต่างไปจากเดิมอยู่มาก ซึ่งสมัยก่อนจะปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเช่น กะละมังแตก เหลืองประทิว ขวนางมน เօไวกิน แต่ทุกวันนี้จะปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ เช่น พันธุ์ขี้ยนาท กับข้าวหอมมะลิเก็บເօไวกิน และปลูกพันธุ์กะละมังแตกເօไวขາຍ เพราะได้ราคาดี

เมื่อปักดำแล้วต้องรอให้ข้าวสุกเพื่อจะได้เก็บเกี่ยว
ระหว่างรอนี้ใช้เวลา 3-4 เดือนตามแต่โครงปลูกข้าวหนักหรือข้าว
เบา การรอไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ แต่เป็นการดูแลนา ดูระดับน้ำ และศัตรู
ข้าวหรือโรค ชาวนาที่นี่ไม่ค่อยประสบภัยศัตรูพืชมากนัก ทั้งนี้
 เพราะว่าการทำนาปัจจุบันไม่เต็มพื้นที่ ทำให้วงจรสัตว์ที่เป็นศัตรู
 พืชถูกตัดออกไป จะมีอยู่บางขณะที่เริ่มมีหอยเชอร์มากินต้นข้าว
 บ้าง แต่ยังไม่มากนักและเพียง 2 ปีที่ผ่านมา

ในด้านการบำรุงข้าวด้วยการใส่ปุ๋ยน้ำยังไส้กันไม่มากนัก
 คือระหว่างข้าวเติบโตก่อนตั้งท้องน้ำชาวนาจะใส่ปุ๋ยเคมีประมาณ
 ไร์ละถุง ๆ หนึ่ง 80 กิโลกรัม เป็นเงิน 250 บาท ฉะนั้นพื้นที่นา 10
 ไร่ก็ลงทุนปุ๋ยประมาณ 2,500 บาท นอกจากนี้การดูแลข้าวในนา ก็
 เป็นเรื่องน้ำ ก่อนข้าวออกวงต้องมีน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าว ชาวนาจะ
 ออกจากบ้านเกือบทุกวัน บางทีวันเว้นวันหรือเว้น 2-3 วัน ต้องไป
 นาเพื่อดูน้ำในนา ถ้าตรงไหนหรือแปลงใดขาดก็จะหาทางขอน้ำ
 เข้ามา หากขาดน้ำข้าวจะเหี่ยวเฉา และตายไปในที่สุด นอกจากนี้
 วัชพืชต่าง ๆ ที่ขึ้นในนา ก็ต้องดูด้วย หากมีก็ไปเอาออก แต่วัชพืช
 ในนาไม่ค่อยมีเท่าไนก็ เนื่องจากการปักดำข้าวมีกระบวนการ
 ไถคราดก่อนซึ่งได้ทำลายรากพืชหรือต้นตอวัชพืชไปแล้ว
 การเกี่ยวข้าวนานาปั้นข้าวจะเริ่มสุกพอให้เกี่ยวได้ประมาณ
 เดือนพฤษจิกายน หรือเดือนอ้ายเดือนยี่ ในการเกี่ยวข้าวนานาปั้นยัง

คงเหลือ่อนการทำงานสมัยก่อนคือ ใช้แรงงานคนในครอบครัวเกี่ยว
และมีกรรมวิธีนำข้าวขึ้นยุ่งฉางเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม
ความแตกต่างอยู่ตรงระบบการซ่วยเหลือกัน กล่าวคือสมัยก่อนมี
การลงแขกช่วยเหลือกันมากและบ่อยครั้ง ส่วนทุกวันนี้มักไม่ค่อย
หาแขกเพราะบางครั้งค่าใช้จ่ายสูงกว่าจ้าง และคนในหมู่บ้านก็มี
ภารกิจอื่น ๆ จึงมักว่าไม่ตรงกัน การจ้างแรงงานเกี่ยวข้าวจึงได้รับ
ความนิยมกว่า อัตราจ้างประมาณ 100 – 200 บาท ต่อวัน แล้ว
ต้องจ้างมัดรองข้าวให้เป็นฟ่อนเพื่อสะดวกสำหรับการนำไปปนวด
ค่าจ้างมัดประมาณ 100 พอนต่อ 30 บาท เมื่อมัดแล้วก็ให้นำมา
กองรวมกันด้วย ชาวนาที่นี่ยังไม่ใช้เครื่องสำหรับเกี่ยวข้าวมากนัก
มีอยู่เพียงเครื่อง 2 เครื่อง ระหว่างนี้กำลังอยู่ในช่วงของการสาธิต
ในอนาคตอาจได้รับความนิยม เพราะทำได้เร็ว
 ข้าวนาปรังจะเริ่มทำประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ของแต่ละ
ปี พื้นที่ที่สามารถปลูกข้าวนาปรังทั้งหมดอยู่ที่ 34,870 ไร่
เริ่มปลูกประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา เพราะก่อนหน้านี้ยังไม่มีเขื่อน
ลำพระเพลิง ทำให้ไม่มีน้ำชลประทานที่ส่งมาให้ตามลำคลองใน
หน้าแล้งได้ ดังกล่าวแล้วว่าการทำนาปี ชาวนาที่อยู่ต้นน้ำกับ
กลางน้ำจะได้รับน้ำมาก พากดันน้ำเอาไว้พอกก่อนแล้วจึงให้พาก
กลางน้ำจนพอกแล้วก็ให้พากปลายน้ำตามลำดับ ชาวนาที่อยู่
ปลายน้ำได้น้ำน้อยแต่ก็มีความต้องการทำนาปรังเช่นกัน บางคน

ไม่เคยทำแต่เห็นคนอื่นทำก็ลองทำดูบ้าง ปรากฏว่า่น้ำไม่พอ ทางแก้ที่พอแก้ได้คือการซื้อเครื่องสูบน้ำเข้ามาแต่ช่วยได้ไม่มากนัก เพราะสูบได้น้อย สำหรับหมู่บ้านที่ได้ประโยชน์จากน้ำชลประทานมาทำงานปรังน้ำก็เป็นหมู่ที่อยู่ทางตันน้ำและกลางน้ำ แต่ในกรณีการทำนาปรังพื้นที่ที่ได้รับน้ำจากคลองชลประทานจะไม่มากเท่ากับพื้นที่ทำนาปี

น้ำที่ใช้ทำนาปรังเป็นน้ำจากเขื่อน ซึ่งเขื่อนลำพระเพลิงปล่อยมาให้ทำนามากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นกับปริมาณน้ำที่เก็บกักไว้ในแต่ละปี การปล่อยน้ำเป็นอำนวยหน้าที่ของทางเขื่อน ซึ่งจะปล่อยตามกำหนดเวลาเป็นวันที่ ช่วนานาจะรู้ว่าน้ำมาถึงนาของตนเองวันที่เท่าไรโดยชوانาได้รับทราบข้อมูลเรื่องการปล่อยน้ำจากเจ้าหน้าที่ของการชลประทาน ผ่านชوانาซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านที่ได้รับการดัดเลือกจากทางเขื่อนให้เป็นผู้ประสานงานติดต่อระหว่างเจ้าหน้าที่เขื่อนกับชาวบ้าน คนที่เป็นตัวแทนนี้เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ของการชลประทานที่อยู่ประจำเขื่อน ลำพระเพลิง

การเตรียมดินเพื่อการปลูกข้าวนาปรัง เริ่มขึ้นเมื่อน้ำจากเขื่อนชลประทานปล่อยลงนา ซึ่งเป็นช่วงหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวนาปี ผ่านไปแล้ว 1 เดือน พื้นที่ในน้ำยังคงมีซังข้าวหรือตอข้าวที่เป็นข้าวนาปีคงอยู่ เมื่อต้องการทำนาปรังก็จะทำการไกกลบซังข้าว

รอบแรกไปก่อนแล้วทิ้งไว้รอให้ชั้งข้าวเน่าก็จะໄດ້ອີກຮອບນຶ່ງ
ພື້ນນາກຈະເຮັບສາມາດຮວ່າມາແລດ້ຂ້າວໄດ້ ກາຣ່ວ່ານມາແລດ້ຂ້າວນັ້ນ
ເປັນກາຣນຳພັນຮູ້ມາຈາກພັນຮູ້ຂ້າວທີ່ເກີບໄວ້ທຳພັນຮູ້ ກ່ອນຮວ່ານມາແລດ້
ຂ້າວພັນຮູ້ຕ້ອງແຫ່ນໍ້ໄວ້ກ່ອນປະມານ 3 ວັນ ເພື່ອໃຫ້ຮາກຂ້າວອອກມາ
ເລື້ອງ ກຳລັງພອດີຈຶ່ງນຳໄປໜ່ວ່ານລົງນາ ຜ້າວນາຜູ້ທຳກາຣ່ວ່ານມີຄວາມ
ສາມາດຮແກຕ່ຕ່າງກັນໄປ ໃນຄວາມເຮືອນນຶ່ງ ຈະມີຜູ້ຮວ່ານຂ້າວເປັນ
ອຍ່າງນ້ອຍໜຶ່ງຄນ ອຍ່າງໄຮກ້ຕາມປິຈຸບັນນີ້ມີໜາວນາໃນໜູ້ບ້ານບາງ
ຄນຮວ່ານມາແລດ້ຂ້າວໄດ້ເກີບ ຄືອ່ວ່ານໄດ້ເສມອມມາແລດ້ຂ້າວໄມ່ຕົກຈະຈຸກ
ອຸ່ນທີ່ໄດ້ທີ່ໜຶ່ງ ເມື່ອຂ້າວອກໂຕຂຶ້ນມາລຳຕົ້ນຈະເວີຍກັນ ເປັນຊ່ອງໄຟ
ພອດີແລະເປັນຮະເບີຍບ ຄນທີ່ມີຄວາມສາມາດຮເ່ັນນີ້ຈະໄດ້ຮັບວ່າຈ້າງໃຫ້
ໄປໜ່ວ່ານຂ້າວກີມີ

ຈາກກາຣບອກເລ່າຂອງຜູ້ຮວ່ານຂ້າວໄດ້ເກີບຄນໜຶ່ງວ່າ
ເທິນີກາຣ່ວ່ານຕ້ອງເປັນຄນ່າງສັງເກດຈະຈຳເຮົານ້ຳຈາກຄນອື່ນ ດືອ
ໃຫ້ຮູ້ວ່າຄວາມເອົາມື່ອກຳຂ້າວປຣິມານເທົ່າໄດ ແລະເໜື່ອງແຮງເທົ່າໄດຈຶ່ງທ່າ
ໃຫ້ມາແລດ້ຂ້າວຕກອຍຢ່າງເສມອກັນ ແລະພວ້ອມກັນນັ້ນສາຍຕາກີຕ້ອງກະ
ຮະຍະແລະຈົດຈຳໃຫ້ແມ່ນວ່າຂ້າວຕກໄປຕຽງໃໝ່ນັ້ນແລ້ວ ພາກຈຳໄມ່ໄດ້
ກີຈະທຳໃຫ້ຮວ່ານຂ້້າອີກ ມາແລດ້ຂ້າວກີກະຈຸກຕົວ ທຳໃຫ້ໄມ່ເສມອ ດັ່ງນັ້ນ
ຈະເຫັນໄດ້ກາຣ່ວ່ານຂ້າວເປັນທັກໝະທີ່ເກີດຂຶ້ນ ທີ່ອັນຕິຍຄວາມສົມພັນຮີ
ຂອງປຣິມານມາແລດ້ຂ້າວ ແຮງເໜື່ອງ ຮະຍະທາງທີ່ມາແລດ້ຂ້າວຕກຄື່ງແລະ

การกระจาย และการจดจำบริเวณที่ข้าวลงไปแล้ว รวมทั้ง

ความเร็วของการเดินในขณะเดียวกันนั้นก็เที่ยงข้าว

การทำปรงชawananiym ทำนาแบบห่วง เพราะว่าเงื่อน

ไข่เรื่องเวลาสั้นและน้ำไม่มาก กล่าวคือ ช่วงหน้าแล้งมีระยะเวลา

ประมาณ 3-4 เดือน คือกุณภาพพันธุ์เริ่มมีน้ำและไถนา เดือน

มีนาคมห่วงเสร็จข้าวเริ่มงอกงาม ระหว่างเดือนมีนาคม เมษายน

พฤษภาคมตอนปลายเดือนก็เริ่มเกี่ยวข้าวแล้ว และฝนจะเริ่มตก

ระหวเดือนมิถุนายน หากปล่อยเกินไปกว่านี้ฝนจะตกทำให้ร่วงและ

เมล็ดข้าวเสียหาย การทำนาห่วง แม้จะใช้เวลาน้อยกว่าแล้วยัง

ให้ผลผลิตต่อไร่มากกว่าขawananiym อีกด้วย

การดูแลขawananiym ปรงก็คล้ายกับขawananiym ซึ่งต้องใส่ปุ๋ย เช่น

เดียวกัน เพียงแต่ขawananiym ปรงต้องการมากกว่า เพราะบางครั้งต้อง

เร่งการเติบโตของข้าวด้วย สิ่งที่ชาวบ้านต้องระวังเป็นพิเศษ

สำหรับขawananiym ปรงคือเพลี้ย ซึ่งต้องอยดูว่าใบข้าวมีสีเหลืองหรือ

ไม่ หากปลายหรือยอดใบข้าวเริ่มมีสีเหลืองแสดงให้เห็นว่าเพลี้ย

เริ่มลงกินข้าวแล้ว ต้องพยายามนำเพลี้ยมาจีด แต่นาที่ลุมน้ำลำพระ

เพลิงยังมีเพลี้ยหรือศัตรูข้าวอื่น ๆ ไม่มากเหมือนภาคกลางหรือ

แห่งอื่น ๆ ที่ปลูกข้าวตลอดปี (บางแห่งปลูก 4 ครั้ง) สำหรับการ

เกี่ยวข้าวเมื่อข้าวเริ่มสุกแล้วก็ทำเช่นเดียวกันกับนาปี

กล่าวได้ว่าการทำนาปรังของลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้ทำมา
เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา เพราะมีน้ำจากการระบบชลประทาน
ของเขื่อนลำพระเพลิง ชาวนาเริ่มทำนาครั้งที่ 2 จากการแนะนำ
ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะเกษตรกรชาวเขา และเจ้าหน้าที่เขื่อน
ลำพระเพลิงว่าในพื้นที่ใกล้ลำน้ำนั้นมีน้ำเพียงพอสำหรับการทำนา
ปรังได้ การทำนา ก็เริ่มจากกลุ่มผู้เริ่มต้นเพียงไม่กี่รายในปีแรก ๆ
ต่อมาขยายและขยายต่อไป กันมากขึ้น ดังกล่าวแล้วว่าระยะเวลาการ
ทำนาปรังนั้นสั้น ดังนั้นพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมสมบูรณ์จะเป็นต้องได้รับการ
แนะนำจากเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรด้วย เจ้าหน้าที่จะแนะนำพันธุ์
ที่เหมาะสม ได้แก่ ชัยนาท 1 สุพรรณบุรี และปทุมธานี 1 ที่นิยม
ปลูกกันมากคือ ชัยนาท 1 กล่าวได้ว่า 90% โดยประมาณที่ปลูก
พันธุ์ชัยนาท 1 สำหรับข้าวนานาปรัง การทำนาปรังนี้จะไม่มีการปลูก
ข้าวพันธุ์พื้นเมือง

ผลผลิต : ข้าวเพื่อการบริโภคและขาย

ข้าวไทยจากทุกห้องที่ในประเทศไทยเป็นสินค้าออกสู่
ตลาดโลกมานานนับร้อยปีมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัง
สงครามโลกครั้งที่ 2 ข้าวเป็นที่ต้องการมากขึ้น ทำให้ประเทศไทย
เป็นแหล่งผลิตข้าวระดับชั้นนำของโลก เพื่อเป็นรายได้เข้าประเทศ
รัฐจึงส่งเสริมให้มีการปลูกข้าวให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ด้วยการ

จัดหาแหล่งน้ำอันได้แก่ เขื่อนที่เก็บน้ำไว้ให้ชานาทำงานทั้งในฤดูฝนและนอกฤดูฝน

การทำงานตั้งแต่สมัยยังไม่มีเขื่อนเพื่อกักน้ำไว้ทำงานได้นั้น ชานาทำงานปีเพื่อหวังเก็บข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ข้าวเปลือกที่เก็บเกี่ยวจากท้องนาจะถูกนำมาเก็บรักษาไว้ใน ยุ่งชาเพื่อหวังบริโภคตลอดปี หรือบรรจุการทำงานในปีถัดมา ชานาบอกว่า ถ้าปีถัดมา秧ไม่เห็นรวงข้าวเต็มท้องทุ่งแล้วก็秧ไม่ มั่นใจว่าจะมีข้าวกินปีต่อไป ข้าวในยุ่งหรือช้างจะเอาออกไปขาย หรือให้คนอื่นนั้นต้องเห็นข้าวแตกรวงในทุ่งนาของตนเองก่อน

ชีวิตประจำวันของชานามีข้าวเป็นอาหารหลัก สมัยก่อน นั้นอาหารการกินยังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ออกจากการหมู่บ้านไปไกลได้ ผัก และสัตว์ป่า นำมาประกอบอาหารรับประทานกับข้าวได้อย่าง ไม่ยากนัก เมื่อมีข้าวชีวิตชานาจึงมีความมั่นคง ข้าวสามารถเก็บ ไว้หลาย ๆ ปีได้ เช่นบางครั้งฝนแล้งติดต่อกัน 3 ปีก็มี ไม่ได้ทำงาน ทำให้ชานามีประสบการณ์และเรียนรู้ที่จะเก็บข้าวไว้จนกว่าจะ มั่นใจว่ามีข้าวในปีถัดไปเพียงพอ ข้าวที่เก็บไว้ในยุ่งหรือช้างจะถูก นำมาทำเป็นรูปเป็นข้าวสารหรือทำการกระเทาะเปลือก สมัยก่อน เมื่อประมาณ 20-30 ปี ที่แล้ว ชานาใช้วิธีการตำข้าวโดยใช้ครก และสากร ตำให้เปลือกข้าวออกไปเหลือแต่เมล็ดข้าว ซึ่งเรียกว่า ข้าวหัวนึ่อง ชาวบ้านนำออกมาตำพอใช้หุงข้าว 2-3 วัน แล้วพอ

ขาย สำหรับตลาดข้าวหรือการซื้อขายข้าว หากเป็นสมัยก่อนที่ ถนนและถนนตีไนมี กับรถทุกเกวียนไปขายที่อำเภอ ต่อมากันน ไปมาสั่งดูก็มีทั้งนำไปขายในตัวอำเภอ และโรงสีต่าง ๆ ดังกล่าวถึงตลาดข้าวในบทก่อนนี้แล้ว และบางครั้งก็มีผู้มาซื้อถึง หมู่บ้านก็มี

ข้าวจากการทำงานปรังมักจะไม่เก็บไว้บริโภค ทำงานปรัง เพื่อขายเกือบทั้งหมด ผู้ทำงานปรังปกติก็ทำงานปีอยู่แล้วจึงมีข้าวที่ ได้จากการทำงานปี ไว้บริโภค และข้าวนานาปีจะหุงขึ้นหม้อ และ รสชาติดีกว่า โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ จะปลูกเป็นข้าวนานปี ซึ่ง นิยมเก็บไว้บริโภค แต่ก็มีขาย เช่นกัน เพราะข้าวหอมมะลิได้ราคาดี ตลาดข้าวของชาวนาลุ่มน้ำลำพระเพลิง มีทั้งตลาดภายในคือ อาจมีซื้อขายกันเองสำหรับคนในหมู่บ้าน ซึ่งมีส่วนน้อย กับ

ตลาดนอกชุมชนที่ชาวบ้านนิยมน้ำขายให้พ่อค้าคนกลางหรือ โรงสี ชาวนาจะฟังดูว่าที่ไหนให้ราคาดีก็จะนำไปขายให้ การซื้อ ข้าวในหมู่บ้านมักจะเกิดขึ้นในฤดูเก็บเกี่ยว โดยพ่อค้าหรือตัวแทน ไปรับซื้อที่หมู่บ้านซึ่งมักจะให้ราคาเท่ากับโรงสี ชาวนาไม่ต้องขน ไปทำให้สะดวก แต่พ่อหมอดหน้าเก็บเกี่ยวแล้ว การรับซื้อใน หมู่บ้านจะมีน้อย ต้องบรรทุกหรือขันไปขายที่โรงสี การขายข้าวของ ชุมชนชาวนาลุ่มน้ำพระเพลิงก็ เช่นเดียวกับชาวนาที่อื่น ๆ คือ ราคาข้าวถูกกำหนดโดยตลาด หรือพ่อค้าคนซื้อ และราคาข้าว

ระดับห้องถินก็เชื่อมโยงกับระดับประเทศ เพราะโรงสีหรือพ่อค้าคนกลางต้องนำข้าวไปขายให้พ่อค้ารายใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ส่งออก และค้าข้าวระดับประเทศ

จากอดีตถึงปัจจุบันข้าวยังเป็นอาหารที่ชาวนาผลิต เพื่อปรุงโภคเงยเป็นหลัก การทำนาเป็นอาชีพที่ถ่ายทอดกันมานาน ยิ่งเป็นอาชีพหลักที่ผุดนุ่งชีวิตของคนในหมู่บ้านให้คงอยู่ เม้นว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลง และเชื่อมโยงเข้ากับสังคมภายนอกชุมชนและถูกแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอกต่างๆ ชาวนาเกื้ยังมีความสามารถทำให้อาชีพการทำนาดำรงอยู่เป็นอาชีพหลักและยกที่อาชีพอื่นจะเข้ามาเป็นหลักแทนที่ได้ การทำนายังคงเป็นกิจกรรมที่เป็นแกนกลางของการสร้างสังคมชาวนา ให้มีความเป็นตัวตนได้ตลอดมา

ชีวิตและสังคมชาวนา

หากมองสังคมชาวนาโดยใช้แนวคิดที่บอกว่าเป็นสังคมยังไงทันสมัยมีอาชีพเดียวกันไม่มีความหลากหลาย และชั้นชื่อนแล้วอาจทำให้เห็นภาพของความเป็นสังคมชาวนาที่ผิวนิ่งเกินไป ในทางตรงกันข้ามสังคมชาวนาสมัยก่อนที่ความเจริญก้าวหน้า ยังไม่แทรกซึมเข้าสู่ชนบทนั้นชาวนา มีการดำรงอยู่ชีวิตที่ต้องอาศัยความรู้ที่ได้สร้างสรรค์และสั่งสมมา ประกอบกับการสร้างระบบ

ความสัมพันธ์ที่ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่บนความหลากหลาย

ของการผลิตและการพิ่งพิงธรรมชาติจนทำให้ชีวิตสังคมของคน

บนลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีความมั่นคงปลอดภัยแล้วอาจทำให้เห็น

ความซับซ้อนของความเป็นสังคมช้านาได้

ชีวิตชานาอยู่ได้ เพราะมีข้าวเป็นอาหารหลัก นี่คือ

เป้าหมายของชีวิต ความมั่นคงของชีวิตอยู่ที่การมีข้าวกิน ดังนั้น

การทำงานจึงมีความสำคัญมาก การทำงานให้ได้ผลนั้นไม่ใช่

เพียงแต่มีข้าวพันธุ์ดี น้ำดี หรือพื้นนาดีเท่านั้น หากแต่ต้องมี

สังคมที่มีคนทำงานสืบทอดกันอย่างช้านา

สิ่งที่อยู่เบื้องหลังข้าวพันธุ์ดี ทำงานเก่ง มีน้ำทำงาน และได้

ข้าวมากันนั้นคือ ความเป็นสังคมชานาอันเป็นกลุ่มที่มีเป้าหมาย

อยู่ที่การมีข้าวกินและขยายดังกล่าว และมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพ

และความสัมพันธ์หรือการกระทำที่ทำให้ชานาเป็นชีวิตอยู่ได้อย่าง

ปราศจากการอุดอยาก

การจะได้ข้าวกินนั้นต้อง "ทำงานเป็น" การทำให้เป็น

หมายถึงการรู้จักทำงาน รู้จักทำได้ไม่ใช้รูปแบบหนังสือ เป็นความรู้ที่

ดูจากการทำ หรือปฏิบัติได้ เช่น ครรภ์ทำงานได้ต้องรู้ว่าลงพื้นนา

ครั้งแรกควรดูอะไรทำอะไร กล่าวคือ แรกที่ฝนลงนาต้องไปดูคันนา

ว่าตรงไหนพัง ต้องไปเตรียมเพื่อรับน้ำฝน รู้จักเตรียมเครื่องมือ เช่น

จบ ไก เครื่อกต่าง ๆ เตรียมพันธุ์ข้าว มองแปลงนาสำหรับหว่าน

กล้าข้าว สามารถห่วนข้าวให้เป็นระเบียบเพื่อกล้าจะได้ไม่ขึ้น หนาหรือบางจนเกินไป ในระหว่างที่รอกล้าโดยพอดจะถอนไปปักดำ นั้น ต้องรีบไถนาเพื่อกลับหญ้า การทำงาน การเกี่ยวข้าวล้วนเป็น การกระทำหรือการปฏิบัติที่ต้องการความรู้มารองรับ เพราะหากไม่รู้แล้วไม่สามารถทำได้ ความรู้นี้เรียนรู้โดยการลองปฏิบัติหรือฝึกตาม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการบอกให้ทำบอกให้จำ บอกให้สังเกตหรือทำตาม เป็นการเรียนรู้ระหว่างคนในครอบครัว การเรียนรู้นี้เกิดบนสายสัมพันธ์ฉันท์มิตร เพราะการสอนกันหรือบอกให้รู้ระหว่างพ่อแม่ลูก น้อง พี่ หรือเครือญาติ เป็นการเรียนรู้ที่มีความใกล้ชิดจริงใจ และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ชีวิตจริงคือห้องเรียน ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ของชavanaugh เป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตที่ผูกพันกับการทำงานอย่างลึกซึ้ง และไม่สามารถแยกออกจากเป็นเรื่อง ๆ อป่างเด็ดขาดจากกันได้ การทำงานมีเรื่องเกี่ยวกับค่านิยมความเชื่อที่ชavanaughถือปฏิบัติและการเรียนรู้ เช่น ก่อนลงมือไถนาต้องทำพิธีแรงงานขวัญ หรือก่อนดำเนินการทำพิธีไหว้พระภูมิเจ้าที่ และปักดำเพื่อเป็นพิธีในวันเวลาที่เป็นฤกษ์งามยามดี เมื่อถึงตอนเกี่ยวข้าวและนวดข้าวในลานก็มีคนทำบุญลานข้าว หรือเรียกว่าบุญข้าวก่อนนำข้าวขึ้นไปเก็บในบุ่ง และแม้แต่การนำข้าวไปสีหรือซ้อมมือก็ハウันที่เป็นมงคล หรือวันดี หากไม่ทำงานก็จะนำความเสื่อมมาให้นี่คือคติ

ความเชื่อของชาวนาที่มีการทำนาเป็นแกนกลางเพราะความเชื่อเหล่านี้สอนให้รู้ว่าหากทำตามแล้วความอุดมสมบูรณ์ของข้าวในนา ก็จะตามมา อันเป็นความเชื่อที่สะท้อนเป้าหมายของชีวิตชาวนาคือ การมีหรือใช้ข้าวเป็นฐานที่มั่นแห่งชีวิตนั่นเอง อาชีพการทำนาเป็นกิจกรรมที่เป็นแกนกลางของความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาอันเป็นระบบและโครงสร้างสังคมชาวนาที่เชื่อมโยงความเชื่อ และกระบวนการเรียนรู้ เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ชาวนาลุ่มน้ำลำพะเพลิงอาศัยทำงานบจัดสรรวนรำร่วมกัน ทำงานบเป็นอุปกรณ์ทางการเกษตรที่ชาวลุ่มน้ำลำพะเพลิงสร้างสรรร่วมกัน ด้วยการระดมคนที่ใช้ประโยชน์จากน้ำร่วมกัน เพราะสำนึกร่วมกันในผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นความสัมพันธ์ที่ยืนนานผลประโยชน์จากการทำงาน แต่ไม่ใช่เอาประโยชน์ของตนเป็นหลัก ของการทำงานร่วมกัน กล่าวคือไม่ว่าใครจะมีนามากหรือนาน้อย ทำกันแล้วคนมีนามากต้องออกแรงหรือทำงานมากกว่าก็หาไม่หากแต่ทำเท่ากันร่วมแรงใจช่วยกันทำ ความสัมพันธ์นี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ที่คาดหวัง จิตสำนึกการทำงานร่วมทำกัน เป็นเจ้าของทำงานบร่วมกัน ดังนั้น สังคมชาวนาจึงไม่มีความสัมพันธ์เชิงลดหลั่นหรือมีซ่องว่างระหว่างกัน

ในหน้าที่ทางภาคใต้ออกไปดูน้ำในนาของตนเอง หากเดินผ่านนาของเพื่อนที่ทำนาอยู่ใกล้กันเกิดมีน้ำรั่วออกจากรากจะช่วยปิดรอยรั่วของน้ำไม่ให้ออกจากนา แล้วเมื่อกลับบ้านก็เดินไปบอกเจ้าของนาให้รู้ ในด้านพันธุ์ข้าว ก็สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาได้ เช่นกัน คือ การเลือกพันธุ์ข้าวเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่การเกษตร และชาวนาด้วยกัน โดยการพูดคุยซักถามว่า ใครปลูกพันธุ์อะไร ได้ผลมากน้อยเพียงใด มีวิธีดูแลหรือห่วงอย่างไร ในบางครั้งชาวนาที่นี่เคยซักสวนเพื่อนไปหาซื้อพันธุ์ข้าวโดยการขึ้นรถยนต์ไปซื้อพันธุ์ข้าวจากสุพรรณบุรีแล้วบรรทุกกลับลำพระเพลิง เพื่อมาลงปลูกดู เพราะคุยกับเพื่อนแล้วหลายคนเห็นว่าให้ผลผลิตดี

การทำนาหรือการเกี่ยวข้าวเป็นกิจกรรมที่ชาวนาสามารถมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ผ่านกิจกรรมที่เรียกว่า "ลงแขก" หรือ "เอาแรง" โดยการบอกให้เพื่อนชาวนาด้วยกันมาช่วยกัน เพื่อให้ข้าวของผู้เป็นเจ้ามือบอกนั้น ดำเนินการหรือเกี่ยวเสร็จ การช่วยกันทำงานในทุ่งนาเป็นบริยากาศที่มีความเป็นกันเองทำให้ได้พบปะพูดคุย รู้จักมักคุุนกันและมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น คือเจ้าของนารู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจเพื่อนชาวนา และเพื่อนชาวนา ก็สุขใจ

เมื่อช่วยเพื่อน เป็นกระบวนการผลิตซึ่งความมีน้ำใจ และการเอื้ออาทรในสังคมชานมิได้เสื่อมหายไป

การทำงานเพื่อมีข้าวไว้กินเหมือนกันทุกครอบครัวเป็นกระบวนการผลิตที่สร้างข้าวให้มีคุณค่าในด้านการเป็นอาหารหลัก ซึ่งมูลค่านี้ไม่ใช่การสะสมทรัพย์ที่ทำให้ฐานะของคนมีมากแต่ก็ต่างจากคนมีน้อยและปราศจากซึ่งการแบ่งปันระหว่างกัน ประเด็นนี้แตกต่างจากการผลิตในระบบทุนนิยมที่ทำให้ผลผลิตกล้ายเป็นสินค้าที่มีคุณค่าเพิ่มเพื่อผู้กำหนดกำไรไปสู่การสะสมทุน และการครอบครองทุนให้มากกว่า เพื่อเป็นเงื่อนไขการได้เปรียบ สำหรับการแข่งขันในระบบการแลกเปลี่ยน

ชาวนาลุ่มน้ำลำพระเพลิงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแม้จะว่าสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากก็ตาม แต่เป้าหมายแห่งชีวิตคนทำงานยังคงยึดการทำเพื่อเอาข้าวไว้กิน มีข้าวกินถือว่าชีวิตมั่นคง การทำงานไม่ใช่เป็นเพียงแค่อาชีพหากแต่เป็นการทำางชีพเพื่อให้มีข้าวเป็นหลักของความมั่นคงในชีวิต การทำงานเป็นกิจกรรมที่เป็นแกนกลางในการสร้างระบบสังคมชานมิขึ้นมา เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายในการดำรงชีวิตของชาวนา

บทที่ 6

การขยายฐานชีวิตด้วยการทำไร่หลักชนิด

การทำมาหากินของคนในแบบลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้ผูกพันกับการปลูกข้าวมานิยมนาน เพราะข้าวเป็นอาหารหลักที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต กระนั้นลำพังการปลูกข้าวก็ไม่อาจทำให้ยังชีวิตอยู่ได้อย่างเพียงพอ เพราะนอกจากพื้นที่ที่มีลักษณะทางธรรรมชาติเหมาะสมกับการปลูกข้าวจะมีอยู่อย่างจำกัดแล้ว คุณยังต้องอาศัยความหลากหลายของอาหารและผลผลิตเพื่อดำรงชีวิต คนในพื้นที่ต่างๆ จึงต้องขวนข่ายที่จะทำมาหากินในรูปแบบอื่น ๆ ทั้งเก็บหาของและอาหารจากป่า จากธรรมชาติ รวมถึงทำการผลิตต่าง ๆ ขึ้นทั้งทำไร่ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์และอื่น ๆ เพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคและการใช้สอย ด้วยเหตุที่ลักษณะพื้นที่ทางธรรรมชาติของลุ่มน้ำลำพระเพลิงประกอบไปด้วยพื้นที่ที่เป็นที่ดอน ที่เนินเขาอยู่ในปริมาณมาก พื้นที่เหล่านี้ไม่สามารถปลูกข้าวได้ผลดี แต่พืชไทรสามารถขึ้นงอกงามได้ คนจึงได้อาศัยพื้นที่เหล่านี้ในการปลูกพืชไว้มาแต่อดีต ครั้นเมื่อมีการสร้างระบบตลาดเข้าไปเชื่อมโยงกับชุมชนลำพระเพลิง และมีการจัดระบบโครงการชลประทานลำพระเพลิงไปสู่พื้นที่ลุ่มน้ำ ก็ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจพืชไว้ของชุมชน แต่ไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นไร การทำไร่ก็ยังเป็นการผลิตในภาคเกษตรที่มีความสำคัญรองจากข้าวในเขตของชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิง เช่นที่เคยเป็นมาในอดีต การปลูกพืชไว้สำหรับคนลุ่มน้ำจึงหมายถึง การขยายฐานของการดำรงชีวิตให้มีความเพียงพอ โดยแต่ละครัวเรือน

อาจปลูกข้าว ปลูกพืชไว้หลากหลายชนิด ทำสวน เลี้ยงสัตว์ไปด้วยเวลาเดียวกัน และพืชไว้ที่ปลูกกันมากดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง และ ข้าวโพด

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอความสัมพันธ์ของการผลิตพืชไว้ทั้ง 3 ชนิดดังกล่าวกับวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำลำพระเพลิงทั้งในอดีตเมื่อวิถีชีวิตยังผูกพันอยู่กับธรรมชาติและหมู่บ้าน และในภายหลังเมื่อวิถีชีวิตได้ตัดอยู่ในกระแสของความเปลี่ยนแปลงจากความทันสมัย ต่างๆ ที่เข้าไปสู่ชุมชน

การทำไร่หลากหลายนิดภัยใต้วิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และหมู่บ้าน

ย้อนหลังไปในอดีตกว่า 50 ปีที่ผ่านมา ก่อนที่เขื่อนลำพระเพลิงจะสร้างเสร็จและนำความเปลี่ยนแปลงหลากหลายรูปแบบมาสู่ชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงนั้น คนในชุมชนยังดำรงชีวิตแบบหาอยู่หากิน ด้วยการพึ่งพาธรรมชาติและคนในชุมชนด้วยกันเองทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ของคนในสมัยก่อนไม่ได้ถูกขัดกันด้วยความขาดของหมู่บ้านและไม่อาจวางกันได้ด้วยป่าหรือระยะทาง การมีชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ แวดล้อมทำให้คนต้องสร้างระบบความสัมพันธ์ทั้งระหว่างคนด้วยกันเอง และระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งบนฐานของความสัมพันธ์นี้ คนก็ได้สร้างความรู้ขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิต ให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้ภายใต้ระบบความสัมพันธ์นั้น ระบบความสัมพันธ์และระบบความรู้ที่คนสร้างขึ้นจึงเป็นปฏิสัมพันธ์ซึ่งยากที่จะแยกออกจากกันได้ และมีความเป็นพลวัตไปตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ทำไรให้หมายกับพื้นที่ด้วยความรู้ของชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านส่วนใหญ่ของลุ่มน้ำลำพระเพลิงตั้งอยู่ในเขตอำเภอปักษ์ซึ่งเป็นอำเภอขนาดใหญ่ ประกอบด้วยตำบลต่างๆ ในเขตการปกครองถึง 16 ตำบล แต่ละตำบลมีลักษณะทางธรรมชาติของพื้นที่แตกต่างกันไป พื้นที่ที่หมายกับการทำไรซึ่งเป็นที่ดอน ที่เนินเขา หรือพื้นที่ที่น้ำไม่ท่วมขัง ได้แก่พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลตะขบ ตำบลคำนางแก้ว และพื้นที่บางส่วนของตำบลกอกออก ตำบลโคลก ไทย ตำบลจิว ตำบลสุขเกชมา ตำบลตูม เป็นต้น แต่การที่พื้นที่ของตำบลเหล่านี้หมายกับการทำปลูกพืชไร่ ก็ไม่ได้หมายความว่าจะไม่มีการทำมากหินอย่างอื่นอีก เพราะลักษณะพื้นที่ในแบบนี้อาจจะมีลักษณะคล้ายกันไปทั้งที่ราบ ที่ลุ่ม และที่ดอน จะแตกต่างกันก็ตรงที่มีลักษณะไดมากน้อยกว่ากันเท่านั้น และอาณาเขตที่กว้างใหญ่ของพื้นที่ก็มีผลทำให้หลาย ๆ ส่วนของพื้นที่ไม่สามารถใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติได้อย่างทั่วถึง คนในชุมชนจึงสร้างระบบความรู้ขึ้นมาเพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับความหลากหลายของลักษณะพื้นที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

สำหรับคนในชุมชนแล้วการทำหนองให้พื้นที่ได้ใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชชนิดใด นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนั่นย่อมหมายถึงการมีความมั่นคงปลอดภัยในการบริโภคและการดำรงชีวิตที่เพียงพอ การฝ่าสังเกตและการลองผิดลองถูกจากการดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติทำให้คนในชุมชนเรียนรู้ว่าพื้นที่ที่หมายกับการทำนานั้นต้องเป็นพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง พื้นที่ลุ่ม และพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ใกล้เคียง ส่วนพื้นที่ที่ไม่มีแหล่งน้ำไปถึงเพาะเป็นที่สูงก็

สมควรใช้ทำไว้ ซึ่งอาจหมายถึงการปลูกอ้อย ข้าวโพด มัน สำปะหลัง หรือแม้แต่ข้าวไว้ “ที่น้ำท่วมเข้าจะทำนา ถ้าที่ต้องเห็น ใกล้น้ำก็ทำไว้ ทำอ้อย พากข้าวโพด” การปลูกพืชหลากหลายชนิด สำหรับคนในชุมชน นอกจากจะหมายถึงการมีผลผลิตที่หลากหลาย ในการบริโภคแล้ว คนยังได้เรียนรู้ว่า焉มที่ข้าวขาดแคลน เพราะฝน แล้ว

ติด ๆ กันเป็นเวลานานหลายปีนั้น ผลผลิตอื่นก็ยังสามารถใช้ทดแทน ข้าวเพื่อการยังชีวิตได้ ดังที่ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญกับความทุกข์ยากมาแล้ว ได้เล่าว่า “ช่วงสมัยก่อนก็มีกลอย ชุดหัวกลอยมากินกันครับ บางที่ สมัยก่อนตอนผมเด็กๆ ข้าวไม่มีหุง ก็มีช่วงนั้นแล้ว 7 ปีเลย และ บางที่เราเอาชูยไม้ไผ่นำมาต้ม แลกกับข้าวโพดมาซอยหุงใส่กับข้าว ต้มใส่ข้าวสารให้เราอยู่ท่องก่อน”

การปลูกพืชไว้หลากหลายชนิดของคนในอดีตนั้นมีการปลูกทั้งในไว้ และในนาข้าว หากเป็นการปลูกในไรก็จะแบ่งที่ปลูกเป็นส่วนๆ เพราะ พืชแต่ละชนิดจะมีช่วงเวลาของการปลูกและการเก็บเกี่ยวไม่พร้อมกัน เช่นในหมู่บ้านที่ไม่มีนา แต่ปลูกข้าวไว้ ก็จะเริ่มปลูกข้าวไว้ในเดือน พฤษภาคม ซึ่งเรียกว่าเดือน 6 ปลูกข้าวโพดในเดือนกรกฎาคม โดย ข้าวโพดที่ปลูกนั้นเป็นพันธุ์พื้นเมือง เรียกว่า ข้าวโพดสาลี ปลูกพริก ขี้หูซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “พริกไว้” ในเดือนลิงหาคม และจะเริ่มเก็บ

ผลผลิตของพริกและข้าวได้ในเวลาไล่เลี่ยกันคือราวดีอน พฤศจิกายน-ธันวาคมแล้วจึงหักข้าวโพดภายหลัง เมล็ดพันธุ์ของพืช แต่ละชนิดนั้นชาวบ้านจะเรียนรู้จากประสบการณ์ที่จะเลือกเก็บ เนื่องจากเมล็ดที่สมบูรณ์ไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป นอกจากนี้จากการปลูก

พีชไร์ดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีการปลูกมันสำปะหลังพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ มันเขียว เพื่อใช้เลี้ยงหมู ไก่ และปลูกมันที่ชาวบ้านเรียกว่า “มันหัว” ซึ่งมีหัวเล็ก ๆ ไว้สำหรับบริโภค รวมถึงปลูกถั่วลิสง ถั่วเขียว ฯ และละหุ่ง โดยพีชเหล่านี้ถ้าชาวบ้านนำมาปลูกในนาข้าว ก็จะอาศัยปลูกตามหัวไร่ปลายนาซึ่งเป็นที่สูงอยู่ในนา เพราะในอดีตเมื่อยังไม่มีรถแทรคเตอร์ รถไถ หรือรถที่จะช่วยปรับดินนั้น พื้นที่ในนาจะเป็นที่สูงๆ ต่ำๆ ไม่เรียบเสมอกัน ชาวบ้านได้อาศัยที่สูง น้ำไม่ท่วมขังที่เรียกว่า “หัวไร่ปลายนา” ซึ่งมีพื้นที่เป็นบริเวณกว้างนี้สำหรับปลูกกระทอมไร่เป็นที่พักและใช้สอยเพื่อคูแลเก็บเกี่ยวข้าว และใช้เป็นที่ปลูกพีช ผัก ผลไม้ นานาชนิดที่ต้องการบริโภค การปลูกพีชไร์ส่วนใหญ่ที่กล่าวนี้จะใช้สำหรับการบริโภคในครัวเรือน และเป็นอาหารสัตว์ ยกเว้นพิริ ซึ่งหากมีผลผลิตเหลือกิน ชาวบ้านก็จะตากแห้งหรือย่างให้แห้งทำเป็นพิริแห้งเก็บเอาไว้บริโภคได้นานและเมื่อต้องการใช้เงินหรือเมื่อถึงช่วงที่พิริได้ราคาตีก็จะนำไปขายที่ตลาดปักธงชัย ซึ่งชาวบ้านอาจต้องใช้เวลาเดินเท้าเป็นเวลาหลายๆ ชั่วโมง หรือหากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ไกลออกไปมากก็อาจต้องนั่งเกวียนรถน้ำรอนแรมไป 3 วัน 3 คืนกว่าจะถึงตลาด การเดินทางในสมัยนั้นจึงยากลำบากมาก หากไม่จำเป็นชาวบ้านจึงมักจะไม่ไปตลาดบ่อยนัก หรือถ้าหากมีคนในหมู่บ้านไปตลาดก็อาจฝากไปขายได้บ้าง “นานๆ ไปที่ เรายกับไว้ยอดฯ ก่อน แต่ก่อนมันก็ไม่ได้ใช้เงินอะไรกัน นานๆ ไป หรือบางคนเข้ากันฝากฯ กันไป” วิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ทำให้คนในลุ่มน้ำพึงพิงอยู่กับผลผลิตที่มีอยู่ในธรรมชาติในการดำรงชีวิตเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในรูปของอาหาร

และการบริโภคoinๆ สำหรับเครื่องนุ่มนิ่มน้ำชาบ้านก็ปลูกฝ่ายเพื่อ
มาทอเป็นเสื้อผ้าและทำผ้าห่มเอง ยังถ้าหมู่บ้านอยู่ห่างจากตลาดปึก
ธงชัยมาก ชาวบ้านก็ยิ่งต้องพึ่งตนเองในแบบจะทุกเรื่อง “ทอผ้าทุก
บ้านเลย เพราะแต่ก่อนไม่มีตลาด (ในหมู่บ้าน) ไม่มีอะไร ต้องใช้วัสดุ
ของตัวเอง ทุกคนต้องทำอย่างนั้น เราจะต้องมีเงิน มีผ้า ถ้าไม่มี
เราต้องไปเล็ก” ส่วนของใช้อินๆ ชาวบ้านก็ต้องทำขึ้นเองจากวัสดุใน
ธรรมชาติ หรือใช้วัสดุจากธรรมชาติ

แต่ก่อนใช้แต่เกลือสีฟัน...ซักผ้าใช้เปลือก
ขุน ไปเก็บเอาตามป่า มา ก็มาทำแล้วก็นำมาแซผ้า
... ที่นี่ยอมผ้าก็ใช้สีย้อม นีเม็ดกะเพรามาขอกแล้วก็
แซใบเต็ง ใบวังนำมาขอก มันก็เป็นสีดำ พอมัน
จากน้ำมันมากไปย้ำๆ คลอน หมักขี้คลอนจะออกมา
เป็นสีดำ หรือไม่ก็จะเกลือสีดำ สีย้อมผ้าสมัย
โบราณ... สระผนูนใช้มะกรูดหมกขี้เก้า... สนบูไม่เห็นต้อง
ใช้... ล้างจานก็น้ำธรรมดาน้ำยาล้างจานก็ไม่มี ล้าง
ธรรมดาน

พืชไกวีกชนิดหนึ่งที่คนในชุมชนมักจะปลูกก็คือ อ้อย โดยการ
แบ่งที่นาบางส่วนสำหรับปลูก หรือไม่ก็ปลูกในที่ไร่ ซึ่งการปลูกใน
กรณีแรกนั้นจะปลูกได้ไม่มากนัก ส่วนในกรณีหลังอาจปลูกได้ถึง 4 –
5 ไร่ ซึ่งก็นับว่าเป็นการปลูกในปริมาณมากในสมัยนั้น เพราะต้อง⁴
ใช้แรงงานคนในครัวเรือนในการปลูกและดูแล โดยใช้อุปกรณ์
ธรรมดาน เช่น จบ เสียม มีด ส่วนการตัดอ้อยอาจมีการขอแรงกัน

ได้ อ้อยที่ปลูกนั้นก็เพื่อหีบเน้าอ้อยมาทำเป็นน้ำตาลปีก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำอ้อยปีก” หรือ “อ้อยปีก” สำหรับใช้ทำขนมในชีวิตประจำวัน ในงานบุญ งานประเพณีต่างๆ ตลอดทั้งปี และแบ่งปันกันภายในหมู่บ้าน หรือหากมีปริมาณมากพอก็อาจแบ่งออกขาย โดยเดินทางขายไปตามหมู่บ้านต่างๆ ได้ เพราะน้ำตาลปีกเป็นสิ่งที่ทุกครัวเรือนจำเป็นต้องใช้ในสมัยนั้น จึงขายได้ไม่ยากนัก พันธุ์อ้อยที่ปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่ชาวบ้านขอแบ่งกันปลูกได้เรียกว่า อ้อยแดง หรือ อ้อยตาแดง ซึ่งลำเล็กแต่มีรสหวานจัด เมื่อชาวบ้านได้ผลผลิตอ้อยจะนำมาหีบด้วยเครื่องหีบอ้อยซึ่งมีอยู่ในหมู่บ้านที่ปลูกอ้อยและจะมีอยู่เพียงหมู่บ้านละ 2-3 เครื่องเท่านั้น ใน การหีบอ้อย ชาวบ้านจะมีการเอาแรงกันเพื่อช่วยหมุนเครื่องหีบอ้อย หรือไม่ก็ใช้ความช่วยเหลือ เมื่อได้น้ำอ้อยแล้วก็เอาไปต้มในกระทะใบใหญ่ประมาณครึ่งหรือค่อนวันจนน้ำอ้อยเริ่มข้น จึงหมั่นคนไม่ให้ไหม้และเคี่ยวต่อไปจนเกือบจับตัวเป็นก้อนแข็ง จึงยกลงจากเตาแล้วหยดใส่ถ้วยหรือ “กระเจา” ซึ่งปั้นจากดินเหนียวตากให้แห้ง โดยใช้ผ้าขาวปูบนกระเจาเสียก่อน เมื่อยอดน้ำอ้อยเสร็จก็ทิ้งไว้ประมาณเกือบชั่วโมง น้ำอ้อยก็จะแห้งจับตัวกันเป็นก้อนแข็ง จึงยกผ้าขาวที่รองกันถ้วยออก น้ำตาลปีกก็จะหลุดออกจากถ้วย เก็บบรรจุไว้ในโลงหรือในกระถางแล้วคลุมด้วยผ้า น้ำตาลปีกที่ได้สามารถเก็บไว้ได้นานเป็นปีโดยไม่เสีย แต่หากเป็นน้ำอ้อยสด ถ้าเก็บไว้ข้ามคืนก็จะบูด ชาวบ้านจึงต้องหีบและเคี่ยวน้ำตาลให้เสร็จภายในวันเดียว นอกจากรักษาอ้อยจะใช้หาน้ำตาลปีกได้แล้ว สำหรับ

เด็กๆ น้ำอ้อยใส่ขาดผสมน้ำแล้วเขย่าๆ จะเป็นเครื่องดื่มที่เลิศรสใน
สมัยนั้น

พีซไร่และอาหารที่แปรรูปจากพีซไร่ในอดีต นอกจากชาวบ้าน
ได้ใช้บริโภคในครัวเรือน แบ่งปันกันและขายได้บ้างแล้ว ก็อาจใช้ใน
การแลกเปลี่ยนกับสิ่งของหรืออาหารที่จำเป็นอย่างอื่นได้ด้วย เช่น
อาจใช้ฝ่าย จิ้ว น้ำอ้อยปีก และกับเกลือ หรืออ่อง เมี้ยงโดยทั่วไป
แล้ว ผู้ที่นำสินค้ามาแลกมากต้องการข้าวเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งชาวบ้านที่มาจากการหมุนบ้านทำเกลือซึ่งมักปลูกข้าวไม่ได้

สร้าง “พื้นที่” ทำไร่ด้วยระบบความสัมพันธ์ของชุมชน

พื้นที่ทำไร่ของชุมชนมิได้เป็นเพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือ
อาณานิคมทางกายภาพเท่านั้น แต่คนในชุมชนลำพะเพลิงได้
ช่วยกันสร้าง “พื้นที่” ทำไร่ให้เป็น “พื้นที่ทางสังคม” ด้วยการแบ่งปัน
แลกเปลี่ยนความรู้ในการทำมาหากินกัน ด้วยการเอาแรงปลูกข้าวไว้
ด้วยการแบ่งปันพันธุ์พีซ ด้วยการเอาแรงตัดและหีบอ้อย แบ่งปัน
น้ำอ้อยปีก กัน และด้วยการช่วยเหลือและแบ่งปันกันในเรื่อง จำเป็น
อื่นๆ และเมื่อถึงคราวจำเป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่คนในชุมชนได้
สร้างไว้นั้นก็ได้ช่วยเปิดพื้นที่ทางกายภาพให้กับการทำไร่ของคนใน
ชุมชน ดังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับการปลูกอ้อยเพื่อขายของ
ชาวบ้านในช่วงเวลาต่อมา

เมื่อประมาณ 40 – 50 ปีผ่านมา เมื่อรัฐบาลได้มีนโยบาย
ส่งเสริมอุตสาหกรรมน้ำตาล และส่งเสริมให้ราษฎรปลูกอ้อยในท้องที่
หลายจังหวัด รวมถึงจังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย ได้ส่งผลให้การปลูกอ้อย

ของชาวบ้านเกิดความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยชาวบ้านได้ก้าวเข้ามาสู่ยุคของการปลูกอ้อยเพื่อขาย มิใช่ปลูกเพื่อทำน้ำอ้อยปีกแต่เพียงอย่างเดียว เช่นที่เป็นมาก่อนหน้านี้เสียแล้ว โดยเริ่มจากเมื่อชาวบ้านที่มีฐานะ (ซึ่งมักเป็นคนจีน) ได้เปิดโรงงานเพื่อทำน้ำตาลแดงหรือน้ำตาลปีกขาย และต่อมาอีกหลายปีได้เริ่มมีโรงงานน้ำตาลทรายขาวของรัฐบาลเกิดขึ้นในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิง หลังหน้านา เมื่อก็เป็นเกี่ยวข้าวเสร็จ ชาวบ้านบางส่วนจึงเริ่มปลูกอ้อยเพื่อขายให้กับโรงงาน ในระยะแรกนี้พันธุ์อ้อยที่ชาวบ้านใช้ปลูกยังเป็นพันธุ์พื้นเมืองหรืออ้อยแดง เช่นที่เคยปลูกกันมาก่อน ในขณะที่ชาวบ้านอีกบางส่วนยังปลูกอ้อยเพื่อทำน้ำอ้อยปีกอยู่ เช่นเดิม ซึ่งการมีโรงงานน้ำตาลแดงของชาวบ้านด้วยกันเกิดขึ้น ได้ทำให้ชาวบ้านที่ปลูกอ้อยเพื่อทำน้ำอ้อยปีกเอง และอาศัยอยู่ใกล้โรงงานน้ำตาลเล็กนั้นสามารถจ้างโรงงานหีบอ้อยให้แทนการหีบเองได้ด้วย

การปลูกอ้อยเพื่อขายเพื่อให้มีรายได้เป็นตัวเงินได้ทำให้ชาวบ้านต้องการที่ดินสำหรับปลูกอ้อยในบริเวณที่ใกล้กับโรงงานพอที่จะบรรทุกอ้อยใส่เกวียนไปขายให้กับโรงงานได้ และเป็นที่ดินที่เหมาะสมกับการปลูกอ้อย ซึ่งได้แก่ ดินทรายปนดมและน้ำไม่ท่วมซึ่งหากยังพอมีที่ดินให้ถางหรือจับจอง ชาวบ้านก็จะถางและจับจองไว้ปลูกอ้อย หรือซื้อต่อในราคากูก ๆ จากชาวบ้านยากจนที่ถูกถางไว้แล้ว หากไม่สามารถหาที่ดินได้ แต่มีญาติพี่น้องที่อยู่ไปอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงนั้น ก็อาจขอแบ่งปันที่ดินหรือขอยืมปลูกอ้อยกันได้โดยไม่ต้องเสียค่าเช่า ชาวบ้านจากตำบลนกออกที่ไปอาศัยที่ดินของญาติปลูกอ้อยที่ตำบลตะขบเล่าว่า

แต่ก่อนเข้ามีหงกัน ไปถึงเป็นปากไปทางกัน
เลย ของใครของมัน เวลานั้น...ตามพี่น้องเขาก็ขอ กัน
ทำ ทำๆ เขาก็ยกให้กันไปเลย สมัยก่อนมันง่ายที่สุด
เลย เพื่อนกัน เขายังให้นากัน

นอกจากชาวบ้านจะไปปลูกอ้อยเพื่อขายให้แก่โรงงานแล้ว
บางส่วนยังไปรับจ้างตัดอ้อยและหีบอ้อยให้กับโรงงาน โดยมักจะไป
กันเป็นครอบครัว และไปพร้อมกันหลายครอบครัว แล้วไปอาศัยอยู่
ในกระท่อมด้วยกันหลังหนึ่ง 3-4 ครอบครัว “ไปนอนอยู่ใน่น ออย
บ้านมีแต่คน渺่าเลี้ยงวัว เลี้ยงควายอยู่บ้าน คนที่แข็งแรงเขาก็ไป
ตัดอ้อย หีบอ้อย” ระบบความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนลำพะเพลิง
สร้างขึ้นจากการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนี้ จึงได้เปิดตัว “พื้นที่ทางสังคม”
และ “พื้นที่ทางกายภาพ” ของการปลูกอ้อยให้กับคนในชุมชนเพื่อให้
สามารถขยายฐานของชีวิตให้เกิดความเพียงพอในอิฐปูแบบหนึ่ง
เมื่อเงินเริ่มเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต

การใช้เงินของคนในหมู่บ้านในระยะแรกของการหาเงินได้นี้
ยังเป็นไปอย่างประหมัดและซื้อเมื่อจำเป็นซึ่งได้แก่ ซื้อเกลือ เนื้อสัตว์
และเสื้อผ้า จะมีก็แต่คนที่มีฐานะดีจริงๆ ในหมู่บ้านซึ่งก็มีประมาณ
1 - 2 ครอบครัวเท่านั้นในบางหมู่บ้านที่จะมีโอกาสซื้อสินค้าใหม่ๆ
ราคางเพงจากตลาดเข้ามาใช้ เช่น “วิทยุแบบ 70 ถ่าน” ซึ่งหมายถึง
วิทยุที่ใช้ถ่านแบตเตอรี่เป็นชุดเรียงกันเป็นจำนวนมาก หรือ จักรยาน
เป็นต้น ดังชาวบ้านจากตำบลตะขบที่มีประสบการณ์สัมผัสถันค้า
ญี่ปุ่นได้เล่าให้ฟังว่า

เริ่มมีวิทยุสมัยก่อนที่เริ่มเข้ามา จำได้ว่าเป็น
บ้านเด็กแก่ยัง สมัยก่อนพอพรมหานคร ก็ไปจุดดูบ/
เทียนหน้าวิทยุอันนั้นแหละ... จากรายงานนี้เริ่มมีช่วง
หลังๆ มีเตวิทยุนั้นมีเครื่องเดียว.. หลังจากนั้นประมาณ
สัก 2 ปี จากรายงานก็เริ่มเข้ามา ก็เป็นพวงที่มีสตางค์
หน่อย ก็เริ่มมี 2-3 คน ก็เริ่มเข้ามา

หลังจากนั้นเมื่อมีวิทยุทวนซิสเตอร์เข้ามาในหมู่บ้าน คนจึง
จะเริ่มซื้อกันเพร่หลายเนื่องจากวิทยุทวนซิสเตอร์มีราคาถูกกว่า
และคนขายก็ให้ซื้อเงินผ่อนได้ “เห็นทวนซิสเตอร์มา ถูกดีก็เอาระ
พวงคนขายก็มา ซื้อเร่เงินผ่อนกัน ก็ซื้อกันใหญ่”

การทำไร่หลากหลายนิดท่านกลางกระแสรของความ เปลี่ยนแปลง

วิถีชีวิตและการทำมาหากินของคนในชุมชนลุ่มน้ำลำพระ
เพลิงซึ่งผู้พันอยู่กับครอบครัวชาติและเก้าะเกี่ยวกับคนในชุมชน
หมู่บ้าน ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเมื่อรัฐได้
ปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย และมอง
ชุมชนหมู่บ้านเป็นฐานของการผลิตทางการเกษตรเพื่อส่งออกขายยัง
ต่างประเทศ アナบิวนอันกว้างใหญ่ของลุ่มน้ำลำพระเพลิงจึง
เป็นเป้าหมายสำคัญเป้าหมายหนึ่งที่รัฐจะต้องพัฒนาขึ้นมา เพื่อ
รองรับกับการเติบโตของเศรษฐกิจในระดับมหภาค ปัจุหาสำคัญของ
พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำลำพระเพลิงอยู่ที่การขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง
และน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน รัฐจึงเข้าไปจัดการปัจุหานี้ด้วยการสร้าง

เขื่อนลำพระเพลิงสำหรับเก็บกักน้ำ และสร้างคลองชลประทานเพื่อส่งน้ำไปในพื้นที่เป้าหมายของรัฐ พร้อมๆ กับสร้างถนนแลียบคลองชลประทานเพื่อใช้ในการคมนาคมและขนส่งผลผลิตออกไปขาย โครงการชลประทานลำพระเพลิงนี้จึงส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตและการทำมาหากินของคนในแถบลุ่มน้ำเป็นอย่างมาก และในที่นี่จะนำเสนอเฉพาะผลกระทบต่อการปลูกพืชไร่เท่านั้น ซึ่งไม่เพียงแต่โครงการชลประทานลำพระเพลิงเท่านั้นที่เข้ามาระบบที่นี่ แต่การเปลี่ยนแปลงวิถีการปลูกพืชไร่ของคนในชุมชน การสร้างระบบตลาดเข้ามาระบบที่นี่โดยกับการผลิตของชุมชนก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจพืชไร่ของชุมชน

ระบบการจัดการน้ำของรัฐกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการปลูกพืชไร่ของชุมชน

เมื่อเขื่อนลำพระเพลิงสร้างเสร็จในปี 2510 และมีการสร้างคลองชลประทานและถนนเลียบคลองชลประทานเข้าไปในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำลำพระเพลิง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำพืชไร่ของชุมชนหลายประการ

ผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใหม่
ในการทำไร่ของชุมชน การเลือกพื้นที่ในการทำไร่หรือที่นาของชาวบ้านซึ่งมีมาแต่เดิมนั้น เป็นการเลือกจากลักษณะของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมตามครรภ์ชาติ เป็นหลัก แต่เมื่อเกิดคลองชลประทานซึ่งเป็นคลองที่มีน้ำขึ้นโดยมีรัฐเป็นผู้กำกับในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงนั้น คลองชลประทานได้ทำหน้าที่ปรับและจัดระเบียบพื้นที่ของชุมชนเสียใหม่ โดยปริมาณน้ำจากคลองจะเป็นตัวกำหนดว่าพื้นที่ใด

ควรเป็นพื้นที่สำหรับทำงานหรือทำไร่ หรือทำงานในเวลาใดและทำไร่ในเวลาใด ในกรณีของชุมชนลำพระเพลิงนี้ได้เกิดการ จัดระเบียบพื้นที่ใหม่ในสองลักษณะคือ

ลักษณะแรก เกิดการปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำไร่ไปเป็นพื้นที่ทำงาน โดยพื้นที่เดิมซึ่งไม่มีแหล่งน้ำอธรรมชาติและได้อาศัยแต่น้ำฝนในการปลูกพืชไว้มาแต่เดิมนั้น เมื่อมีการสร้างคลองชลประทานเข้าไปในพื้นที่ และเป็นพื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวได้ ทำให้คนในบริเวณนั้นสามารถใช้น้ำจากคลองชลประทานมาทำงานปี และในบางปีถ้ามีน้ำมากพอ ก็อาจทำงานปังได้อีกด้วย การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ทำให้ชาวบ้านที่ปลูกพืชไว้ในพื้นที่เหล่านั้นแต่เดิมหันมาปลูกข้าวกันมากขึ้น การเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวในบริเวณเลียบคลองชลประทานจึงส่งผลต่อการลดพื้นที่ทำไร่ของชาวบ้านในบริเวณเดียวกันนี้ ตัวอย่างเช่น ตำบลตะขบซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกอ้อยที่สำคัญ เมื่อมีระบบชลประทานเข้ามา ชาวบ้านจำนวนมากก็เลิกปลูกอ้อย จนทำให้โรงงานน้ำตาลหลวงต้องล้มเลิกกิจการไป ดังคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านว่า “หลังจากเขื่อนเกิดอ้อยก็สูญ เพราะว่าที่เป็นที่นามด เขาก็เลยทำนา โรงงานอ้อยก็ปิดตัว รือเครื่องตัด” ผู้อาชญาในชุมชนก็กล่าวทำงานองเดียวกันว่า “คนในหมู่บ้านชอบทำงาน ตรงที่ทำงานไม่ได้ก็ทำอ้อย ทำงานไม่ได้เพราะไม่มีน้ำ ที่นี่หลังจากนั้นมาก็มีเขื่อน ແກวนน้ำ ก็เป็นนากันหมดที่นี่”

ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดของชาวบ้านในเขตถุนน้ำซึ่งสืบทอดมาแต่ดั้งเดิมว่า ข้าวคือราชสานของชีวิต เป็นอาหารที่จำเป็นที่สุดในชีวิตและเป็นผลผลิตอย่างเดียวที่มีราคาจะ

ตกต่ำอย่างไรก็ยังขายได้เสมอ ดังนั้นถ้าชาวบ้านเลือกได้ ก็มักเลือกที่จะปลูกข้าวไว้อย่างน้อยสักครึ่งหนึ่งในรอบปี เพื่อความปลอดภัยในการบริโภค

ลักษณะที่สอง พื้นที่นาที่เกิดใหม่นี้จะเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำไร่ในปีที่น้ำน้อย โดยที่นาที่เกิดขึ้นใหม่จากการสูบน้ำไปตามคลองชลประทานและลำวางที่ซ้ายเข้าไปตามพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านใช้ทำงานปีและปลูกข้าวได้เพิ่มขึ้นนั้น จะกลับสภาพมาเป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ในปีที่น้ำในเขื่อนลำพระเพลิงมีน้อยไม่สามารถให้ชาวบ้านทำงานปรังได้ โดยแต่ละปีเจ้าหน้าที่ในโครงการชลประทานจะสำรวจระดับน้ำก่อนฤดูทำงานปรังเพื่อประกาศให้ชาวบ้านได้ทราบว่าควรจะปลูกข้าวนาปรังหรือพืชไร่ การทำงานต้องใช้น้ำมาก ดังนั้นหากจะระดับน้ำในเขื่อนน้อยชาวบ้านก็จะได้รับแจ้งว่า ทางเขื่อนจะส่งน้ำมาให้พอกับการปลูกพืชไร่ เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง หรือข้าวโพด และพืชผักต่างๆ เท่านั้น โดยทางเขื่อนจะไม่รับผิดชอบหากชาวบ้านดึงดันปลูกข้าวนาปรัง เพราะถ้าหากฝนไม่ตกลงมาก็อาจหมายถึงความล้มเหลวของการปลูกข้าวในฤดูกาลนั้น พืชไร่ เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง เป็นพืชที่สามารถปลูกได้ในดินที่ชุ่มน้ำจากการทำงานก่อนหน้านั้น จึงไม่ต้องอาศัยน้ำมากก็สามารถเติบโตได้แต่ในทันของกลับกันในปีที่น้ำมาก ชาวบ้านก็ไม่สามารถปลูกพืชไร่ได้ เพราะเมื่อทางเขื่อนปล่อยน้ำมากจะทำให้พืชไร่爛 น้ำและได้รับความเสียหาย ในปีที่น้ำมากชาวบ้านจึงต้องทำงานปรัง แม้ว่าบางครั้งอาจจะไม่อยากทำก็ตาม เพราะเมื่อน้ำเข้าในนาแล้วหาก

ไม่ได้ปลูกข้าว วัชพีชก็จะเติบโตเป็นภาชนะให้แก่ชาวบ้านต้องกำจัดใน
ภายหลัง

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตพีชไวร์
ไปสู่การผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ถนนที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับโครงการ
ชลประทานได้เชื่อมหมู่บ้านเข้ากับตลาดผลผลิตและตลาดปัจจัยการ
ผลิตของพีชไวร์ โดยถนนเลียบคลองชลประทานและถนนต่างๆ ทั้งใน
จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดใกล้เคียง ได้เป็นช่องทางสำคัญที่
ชาวบ้านได้บรรทุกผลผลิตจากไวร์ไปขายให้กับตลาดพีชไวร์แต่ละชนิด
 เช่น โรงงานน้ำตาลสำหรับอ้อย โรงงานแบ้มันหรือลานมันสำหรับ
 มันสำปะหลัง และร้านค้าของเด็กแก่ในตลาดสดสำหรับข้าวโพดและ
 พีชไวร์อื่น ๆ ซึ่งก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตพีชไวร์ของชุมชน
 ลุ่มน้ำลำพระเพลิงจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลักเป็นการผลิตเพื่อ^{ขาย}
 ขาย และช่องทางของการติดต่อกับภายนอกช่องทางเดียวกันนี้ก็ยัง^{คงอยู่}
 เป็นช่องทางของการให้ผลิตภัณฑ์ของเครื่องจักร เทคโนโลยีสมัยใหม่
 ที่ใช้ในการผลิต เช่น รถแทรกเตอร์ รถไถ ฯลฯ และปัจจัยการผลิตอื่น
 ๆ ได้แก่ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงพืช พันธุ์พีชใหม่ๆ รวมถึงสินค้าทันสมัย
 อื่นๆ นับตั้งแต่อาหารสำเร็จรูป ยาสีฟันไปจนถึงโทรศัพท์มือถือและเครื่อง
 เสียง ดังชาวบ้านคนหนึ่งได้เล่าถึงเรื่องนี้ว่า

เพื่อความสะดวกสบาย มันก็ต้องซื้อของชำรีด
มายังจังหวัด แต่ก่อนก็ใช้แต่เกลือสีฟัน...ก็อยากลองดู
กลินมัน (ยาสีฟัน) เป็นยังไง มีแต่สีกับเกลือ ใช้เกลือ
ฟันทندี ถึงจะเคมีน้อยยิ่งดี...โทรทัศนมันก็เข้ามา
ระหว่างค่าแรงมันสูงๆ นั่นแหล่ะ ตอนเงินมันเพื่อมันฟู
กัน...เครื่องเสียงก็มีทุกหลังมั้ง...เงินผ่อนมั้ง

ความต้องการปัจจัยการผลิตและสินค้าสมัยใหม่จึงเป็นแรง
กระตุ้นที่สำคัญอีกแรงหนึ่งที่ทำให้คนในหมู่บ้านต้องเปลี่ยนการผลิต
เพื่อบริโภคไปสู่การผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก

ระบบตลาดกับการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจพืชไร่
นโยบายปรับเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบพอยังชีพไปสู่เศรษฐกิจ
การค้าของรัฐไทยในมุขของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้
ก่อให้เกิดตลาดรับซื้อผลผลิตพืชไร่จากชาวบ้านเพื่อไปขายต่อหรือ
แปรรูปเป็นสินค้าเพื่อขายหรือส่งออกกไปประเทศ ในแบบคำnegoปึก
ลงชัยซึ่งเป็นพื้นที่หลักของการผลิตพืชไร่ในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิง
รวมถึงบริเวณใกล้เคียง ได้เกิดตลาดขึ้นมาหลายแห่งซึ่งได้แก่ ตลาด
รับซื้ออ้อย ตลาดรับซื้อมันสำปะหลัง ตลาดรับซื้อข้าวโพด เป็นต้น
การเกิดขึ้นของตลาดรับซื้ออ้อยได้ส่งผลให้ การปลูกอ้อยซึ่งเคยขาด
และบางรายถึงกับเลิกปลูกไปเมื่อมีการชลประทานเกิดขึ้นนั้น ได้เริ่ม
พื้นตัวจนอ้อยกลายมาเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่งของลุ่มน้ำนี้
ตลาดรับซื้อเป็นโรงงาน นำตาลทั้งในจังหวัดครัวซ์มาและจังหวัด
ใกล้เคียง ในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ โรงงานน้ำตาลในคำnego

พิมาย และ อำเภอครบุรี ในจังหวัดกาฬสินธุ์ได้แก่ โรงพยาบาลในจังหวัดสระบุรี บุรีรัมย์ ชลบุรี สระแก้ว ตลาดรับซื้อมันสำปะหลัง ได้แก่ โรงงานมันเส้นในอำเภอปักธงชัย โรงงานแป้งในจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดฉะเชิงเทรา รวมถึงพ่อค้าคนกลางหรือเจ้าแก่ซึ่งรับซื้อหัวมันสดไปขายให้กับโรงงานอีกต่อหนึ่ง สำหรับตลาดรับซื้อข้าวโพด ได้แก่ พ่อค้าคนกลางที่รวบรวมผลผลิตไปส่งไซโลที่จังหวัดอยุธยาและสมุทรปราการ รวมถึงโรงงานอาหารสัตว์ของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

การมีตลาดรับซื้อผลผลิตกระจาดอยู่หลายแห่ง เช่นนี้ กอปรกับการคมนาคมขนส่งที่สะดวกรวดเร็วมากขึ้น ได้ส่งผลให้พืชไร่ทั้ง 3 ชนิดคือ มันสำปะหลัง อ้อย และข้าวโพด กลายมาเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอปักธงชัย และของลุ่มน้ำลำพระเพลิง พืชไร่ทั้ง 3 ชนิดนี้ที่คนในชุมชนเคยปลูกเพื่อขยายฐานชีวิตของการบริโภคโดยตรง ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นพืชเศรษฐกิจสำหรับชุมชนเพื่อขยายฐานชีวิตในทางอ้อม ในยุคที่เงินสามารถแลกเปลี่ยนเป็นการบริโภคที่มีอยู่อย่างหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นสินค้า เครื่องมือ เครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกความสะดวกต่อชีวิต อาหารที่หล่อเลี้ยงชีวิต หรือแม้แต่ระบบการศึกษาที่มักเข้ากันว่าจะช่วยเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้กับลูกหลานของคนในชุมชน

ไม่ว่าวันเวลาและวิถีการผลิตพืชไร่ของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ยังมีสิ่งหนึ่งซึ่งชุมชนลำพระเพลิงยังรักษาเอาไว้เป็นเอกลักษณ์ คือ ในหนึ่งครัวเรือนมักจะทำการผลิตหลายอย่าง เช่น ปลูกข้าวและทำไร่ไปด้วย หรือทำไร่หลากหลาบนิดในพื้นที่หลาย

แปลง หรือทำไว้พร้อมกับเลี้ยงสัตว์ไปด้วย หรือปลูกข้าว ทำสวน เลี้ยงสัตว์ในขณะเดียวกัน เป็นต้น แต่หากจะดูเฉพาะกรณีของการทำไว่นั้น ในอดีตชาวบ้านปลูกพืชไว้หลากหลายชนิดเพื่อความหลากหลายของผลผลิตที่ใช้ในการบริโภคและความเพียงพอ ส่วนในปัจจุบันนั้น ชาวบ้านที่มีทุนและต้องการที่จะมีหลักประกันความเสี่ยงของปริมาณ และราคาของผลผลิตเท่านั้นที่จะสามารถปลูกพืชไว้หลากหลายชนิด พร้อมกันได้ เพราะนั้นย่อมหมายถึงทุนที่เพิ่มสูงขึ้นทั้งจากการเช่าที่ การจ้างคนดูแลพืชไว้และอื่นๆ พืชไว้ในปัจจุบันได้ถูกขายเป็นพืชเศรษฐกิจที่คุณในชุมชนจำเป็นจะต้องเลือกปลูกให้เหมาะสมกับสภาพ ของตน เพราะการปลูกพืชไว้ในปัจจุบันได้มีเรื่องทุนเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ ด้วยเป็นอย่างมาก เช่น การปลูกอ้อยต้องใช้ทุนสูง โดยเฉพาะอย่าง ยิ่งถ้าเป็นการปลูกปีแรกเป็นปริมาณมากและต้องการใช้อ้อยพันธุ์ ใหม่ๆ ก็ย่อมไม่เหมาะสมกับผู้ที่มีทุนน้อยหรือไม่กล้าลงทุน ส่วนการ ปลูกมันสำปะหลังนั้นแม้ว่าจะไม่ใช้ทุนมากเท่าอ้อยแต่ก็ใช้เวลานาน กว่าจะเก็บผลผลิตได้ เช่นเดียวกับอ้อย จึงไม่เหมาะสมกับผู้ที่ต้องการ ขายเร็ว การปลูกข้าวโพดนั้นใช้ทุนไม่มากนักและเก็บเกี่ยวได้เร็วกว่า จึงเหมาะสมกับผู้ที่ไม่ต้องการใช้ทุนมากนัก แม้ว่าอาจต้องเสียเงินกับเรื่อง การขาย และราคา เช่นเดียวกับมันสำปะหลัง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจพืชไร่กับการปรับ ระบบความรู้ของคนในชุมชน

เมื่อคนในชุมชนถูกกระตุ้นจากกระบวนการจัดการน้ำของรัฐ และระบบตลาดทำให้ต้องเปลี่ยนวิถีการผลิตพืชไว้จาก “การผลิตเพื่อปริมาณ” และ “การผลิตเพื่อขาย” ไปสู่ “การผลิตเพื่อความยั่งยืน” ที่ “ต้องการปริมาณ” นั่น ความต้องการของชุมชนได้สร้างขึ้นในอีกหลายมิติ เช่น ด้านอาหาร การอนุรักษ์ธรรมชาติ การพัฒนาชุมชน การศึกษา การท่องเที่ยว เป็นต้น

ที่ผูกพันกับธรรมชาติและหมู่บ้านก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ฐานของความรู้เดิมที่มีอยู่ได้ทำให้คนในชุมชนมั่นใจที่จะก้าวเดินในระบบเศรษฐกิจใหม่ ดังนั้นเมื่อโรงงานน้ำตาลนำอ้อยพันธุ์ใหม่มาให้ชาวบ้านปลูก หรือมีข้าวโพดพันธุ์ใหม่ มันสำปะหลังพันธุ์ใหม่ที่เป็นที่ต้องการของตลาดเข้ามาถึงชุมชน คนในชุมชนจึงสามารถปรับตัวเข้ากับพืชพันธุ์ใหม่ ๆ ได้ โดยอาศัยวิธีการปลูกและ การดูแลอย่างที่เคยทำมา “เราก็ทำงานวิธีเดิมที่เราทำมา” ส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีที่ชาวบ้านไม่เคยใช้มาก่อนนั้น ก็ต้องอาศัยการทดลองใช้ดู ถ้าได้ผลดีจึงจะเลือกใช้ “เรื่องเลือกเราก็ดูว่าอะไรมันดี ยี่ห้อใหม่มาก็ใช้ไม่ได้ผลเราก็ไม่เอา” ดังนั้นสำหรับคนในหมู่บ้าน ความรู้เดิมในการปลูกพืชไร่ซึ่งรวมถึง การเลือกพืชที่ในการปลูก การเลือก ระยะเวลาที่ปลูก การเตรียมดิน การปลูก การดูแลงานหญ้า การใส่ปุ๋ย การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการคัดเลือกพันธุ์ จึงต้องนำมาประเมินประสานกับความรู้ใหม่ซึ่งได้รับจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ พนักงานขายของบริษัท หรือพนักงานของโรงงานรับซื้อผลผลิต ซึ่งได้แก่การใช้พันธุ์พืชชนิดใหม่ ๆ ใน การผลิต การใช้เครื่องจักรในขั้นตอนต่างๆ ของการผลิต การใช้ปุ๋ยและสารเคมี รวมถึงการเรียนรู้เรื่องระบบตลาดของพืชไร่แต่ละชนิดเพื่อให้เป็นระบบความรู้ใหม่ที่ชุมชนจะสามารถใช้ประโยชน์ได้ท่ามกลางวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ในที่นี้จะนำเสนอระบบความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพืชไร่ ที่สำคัญคือ อ้อย มันสำปะหลัง และข้าวโพด ที่ชาวบ้านได้บูรณาการขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำไร่แต่ละชนิด แต่พอสังเขปดังนี้

ระบบความรู้เกี่ยวกับอ้อย ในการปลูกอ้อย

ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าลักษณะของดินที่เหมาะสมกับการปลูกอ้อยคือ ดินทรายปนตม ซึ่งจะให้ผลผลิตมากและมีน้ำหนักและมีความหวานดี ลักษณะของพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกอ้อยควรเป็นที่ลุ่ม แต่ต้องไม่ใช่ที่ลุ่มแบบน้ำขัง เพราะจะทำให้อ้อยเหลืองและรากเน่า ส่วนลักษณะพื้นที่อ้อยที่จะใช้เป็นต้นพันธุ์นั้นควรมีอายุ 8 เดือนขึ้นไป และควรใช้ส่วนยอดลงมาประมาณ 1 – 1.5 เมตรโดยประมาณ ไม่ใช้ช่วงที่แก่หรือปลายโคน พันธุ์อ้อยที่ชาวบ้านปลูกเพื่อขายหรือที่เรียกว่า อ้อยโรงงาน มีอยู่หลายพันธุ์ เช่น พันธุ์บางกอก พันธุ์คิว พันธุ์ 8892 พันธุ์ 38 เป็นต้น

ขั้นตอนการปลูกอ้อยนั้น ชาวบ้านจะรู้ช่วงเวลาของการปลูก อ้อยที่ดีคือช่วงเวลาประมาณเดือนมีนาคม – เมษายน ซึ่งเรียกว่า อ้อยต้นฝน โดยชาวบ้านจะเตรียมไถที่ดินไว้ก่อน 2 ครั้งคือ ไถดะเพื่อซ่างหญ้าแล้วตากดินไว้ประมาณ 1-2 สัปดาห์ แล้วจึงไถแปร คือแปรเปลี่ยนเสาดินขึ้นมากลบหญ้าที่ตายแล้ว ช่วงนี้กรองฝนตก ถ้าฝนยังไม่ตกก็จะยังไม่ปลูกอ้อย เพราะอ้อยจะตาย เมื่อฝนตกจึงไถครั้งที่สามเรียกว่า ไถซักร่อง หรือ ไถยกร่อง ให้ร่องลึกประมาณ 30 เซนติเมตร โดยการไถนี้ปัจจุบันมักใช้รถไถแทนแรงงานคน เมื่อไถเสร็จก็เป็นการปลูกอ้อยโดยอาศัยใช้แรงงานคนปลูก โดยคนแรกที่แบกอ้อยจะโยนอ้อยลงในร่องให้อ้อยยวเรียงต่อๆ กันไป คนที่เดินตามหลังจะใช้มีดสับอ้อยเป็นท่อน ๆ ยาวท่อนละประมาณ 1 ศอก หรือ 50 เซนติเมตร แล้วคนที่เดินตามหลังอีกคนจะตามดินกลบตามกันไป ช่วงที่ไถซักร่องนี้จะใส่ปุ๋ยก่อน พอกปลูกเสร็จจากใช้ยาฉีดฆ่า

หญ้าซึ่งจะทำในช่วงที่ไม่มีลมและฝนไม่ตก ไม่เช่นนั้นจะไม่ได้ผล
ระยะเวลาประมาณ 3 เดือน ก็จะได้ปูยอิกครั้งหนึ่ง และต้องค่อย
ดูแลต่างหญ้าหากไม่ได้ใช้ยาฆ่าหญ้าจนกระถังถึงเดือนพฤษจิกายน-
ธันวาคม เมื่อโรงงานนำatal เปิดหีบอ้อยก็จะสามารถตัดอ้อยส่ง
โรงงานได้

อ้อยที่ตัดขายจะต้องมีอายุประมาณ 8 เดือนขึ้นไปจึงจะมี
ความหวาน อ้อยที่ตัดไปขายถ้าเป็นอ้อยที่ปลูกปีแรกจะเรียกว่า อ้อย
ยอด หรือ อ้อยใหม่ ซึ่งมีน้ำหนักดี ขายได้ราคาดี อ้อยที่แตกชื่น
จากตอที่ตัดไว้เป็นปีที่สอง และปีที่สามเรียกว่า อ้อยตอ พื้นที่ที่มี
ความอุดมสมบูรณ์จะสามารถปลูกอ้อยได้ถึงตอสี่ เพียงแต่ว่าอ้อยตอ
สาม และตอสี่ จะมีน้ำหนักลดลง ชาวบ้านมีวิธีการตัดอ้อยอยู่ 2 วิธี
คือ ตัดโดยไม่ต้องจุดไฟเผา อ้อยที่ได้เรียกว่าอ้อยสด น้ำใช้กับอ้อยปี
แรก อ้อยชนิดนี้เมื่อนำไปขายที่โรงงานจะได้ราคาดี เพราะน้ำหนักดี
และการนำอ้อยส่งโรงงานก็ไม่ต้องรอคิวนาน เนื่องจากชาวบ้านที่นำ
อ้อยสดส่งโรงงานมีน้อยราย การตัดอิกวิธินี้คือตัดโดยจุดไฟเผาใบ
อ้อยก่อน อ้อยที่ได้เรียกว่า อ้อยจุด หรือ อ้อยไฟไหม้ อ้อยชนิดนี้
คนงานตัดอ้อยจะชอบเฉพาะตัดง่าย แต่เมื่อนำส่งโรงงานจะต้องรอ
คิวนานซึ่งบางครั้งอาจต้องจอดรถรอคิวถึง 2 วันกว่าจะได้ส่งอ้อย
และราคาของอ้อยชนิดนี้ก็จะสูงกว่าของอ้อยสดไม่ได้

การขายผลผลิตอ้อย ชาวบ้านต้องเรียนรู้ระบบตลาดของ
โรงงานนำatal ว่ารับซื้อผลผลิตด้วยระบบโควต้า เพื่อคุ้มปริมาณการ
รับซื้ออ้อยให้พอเหมาะสมกับปริมาณนำatal ที่ต้องการผลิต การเปิด
โควต้าและส่งอ้อยให้แก่โรงงานในเขตที่ชาวบ้านเป็นสมาชิกจะทำให้

ชาวบ้านสามารถกู้เงินมาลงทุนได้ และได้รับเงินปันผลเมื่อราคาน้ำตาลในตลาดสูงกว่าราคาที่โรงงานได้ประเมินการเอาไว้ ในขณะที่การเปิดโควต้าและส่งอ้อยให้แก่โรงงานในต่างจังหวัดจะทำให้ชาวบ้านได้เงินเพิ่มจาก “ค่าเดินทางไกล” แต่ก็จะทำให้ไม่ได้รับผลประโยชน์ในรูปของเงินกู้ และเงินปันผล และเป็นวิธีการขายที่หมายจะกับผู้ผลิตรายใหญ่ที่ส่งอ้อยในปริมาณมากพอที่จะขนส่งไปทางไกลแล้วคุ้มกับผลตอบแทน นอกจากนี้ราคายังคงอ้อยยังขึ้นอยู่กับน้ำหนักและค่าความหวาน

ระบบความรู้เกี่ยวกับข้าวโพด ข้าวโพดพันธุ์ใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้แก่ ข้าวโพดพันธุ์สุวรรณ โดยเข้ามาในราช พ.ศ. 2520 จากการแนะนำของศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 จังหวัดนครราชสีมา ชาวบ้านที่ปลูกข้าวโพดในปริมาณไม่นักนักและมีทุนน้อยมากจะเลือกปลูกพันธุ์นี้ เพราะเมล็ดพันธุ์มีราคาถูก ทั้งยังสามารถคัดเลือกผักใบใหญ่ไว้ทำพันธุ์ปลูกในปีต่อไปได้ แม้จะได้ผลผลิตไม่สูงนักเมื่อเปรียบเทียบกับพันธุ์อื่นๆ ในขณะที่ข้าวโพดพันธุ์ลูกผสมเดียว จะใช้เมล็ดทำพันธุ์ต่ออึกไม่ได้และเมล็ดพันธุ์มีราคาแพงกว่า ข้าวโพดพันธุ์ลูกผสมเดียวได้แก่ พันธุ์ 777 พันธุ์ 888 พันธุ์แปซิฟิก 328 เป็นต้น ดังนั้นความรู้เรื่องพันธุ์ข้าวโพดจึงมีความสำคัญสำหรับชาวบ้านที่ต้องการปลูกข้าวโพดจะต้องรู้และเลือกใช้ให้เหมาะสม

การเตรียมดินปลูกข้าวโพดจะเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม สำหรับข้าวโพดต้นฤดูฝน และเดือนสิงหาคมสำหรับข้าวโพดปลายฤดูฝน โดยพื้นที่ปลูกข้าวโพดอาจเป็นที่ไร่ที่อาศัยน้ำฝน และอาจเป็น

ที่นาในเขตชลประทานซึ่งปลูกในปีที่น้ำน้อย โดยจะไถ 2 ครั้ง ครั้งแรกดินยังหยาบอยู่ เมื่อไถครั้งที่สองดินจะละเอียดขึ้น แล้วจึงคราดรองน เมื่อผ่านตกจึงหยอดข้าวโพด โดยหยอดหลุมละ 3-4 เมล็ด แต่ถ้าเป็นพื้นที่ในเขตชลประทาน เมื่อเปิดน้ำเข้ามาในพื้นที่ปลูกแล้ว รอประมาณหนึ่งอาทิตย์ให้ดินแห้งแล้วจึงไถและคราด หากไถด้วยความชารุดบ้านจะมีนิยมเผาตันข้าวโพดหลังการเก็บเกี่ยว เพราะต่อจะดำเนินเป็นภาระส่วนนอก ทำให้แข็งและไถยาก

การดูแลปุ่ยใส่ข้าวโพด อาจจะเริ่มตั้งแต่ตอนหยอดเมล็ดโดยรองพื้นด้วยปุ๋ยก่อน เมื่อข้าวโพดงอกได้ประมาณหนึ่งเดือนหลังจาก蒼งหญ้าหรือฝ่าหญ้าก็อาจใส่ปุ๋ยอีกครั้งหนึ่ง ข้าวโพดต้นฝนจะเก็บเกี่ยวได้ราวดีอนมิถุนายน ส่วนข้าวโพดปลายฝนจะเก็บเกี่ยวได้ราวดีอนธันวาคม เมื่อเก็บฝักข้าวโพดแล้วต้องตากให้แห้งก่อนเพราะค่าความชื้นจะมีผลต่อราคาข้าวโพดเมื่อนำไปขาย

เมื่อต้องขายผลผลิตข้าวโพด ชาวบ้านได้เรียนรู้ข้อได้เปรียบเสียเปรียบของการขายข้าวโพดแก่แหล่งรับซื้อต่างๆ เช่น ขายให้สหกรณ์ สหกรณ์ให้บริการช้า และ วันเสาร์-อาทิตย์ก็ไม่ทำงาน การจำหน่ายที่ ค.ก.ส. ก็มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก แต่เมื่อจำหน่ายในราคายังกันไปแล้ว ในภายหลังหากราคาข้าวโพดสูงขึ้นก็จะได้รับเงินเพิ่มขึ้นอีก หากขายให้เต้าแก่ ไม่มีความยุ่งยาก ขายได้ทุกวันและเบิกเงินได้ตลอด แต่ราคามักไม่เป็นไปตามประกาศของกระทรวงพาณิชย์ และเมื่อราคาข้าวโพดเพิ่มขึ้นในภายหลังก็จะไม่ได้รับเงินเพิ่มเหมือน

ม.ก.ส. ส่วนการขายให้กับบริษัทเจริญโภคภัณฑ์นั้น ไม่ได้ขายผัก
ข้าวโพด แต่ต้องขายต้นสดซึ่งไม่อ่อนเกินไปหรือแห้ง เพื่อใช้เป็น
อาหารสัตว์ เป็นต้น

ระบบความรู้เกี่ยวกับมันสำปะหลัง มันสำปะหลัง
เป็นพืชที่ปลูกได้ง่าย ทนทานต่อความแห้งแล้ง แต่ก็ทำให้ดินเสื่อม
เร็ว ชาวบ้านจึงได้เรียนรู้จากประสบการณ์ว่าไม่ควรปลูกมัน
สำปะหลังติดต่อกันเกิน 3 ปี ไม่ควรปลูกพันธุ์ซ้ำกันนานๆ เพราะหัว
จะเล็กลง จึงต้องเปลี่ยนพันธุ์บ้าง และถ้าอยากรักษาผลิตมนดี ก็
ต้องปลูกหลังปลูกข้าวโพดหนึ่งปีเพื่อให้ดินอยู่ตัว และใช้วิธีปลูกพืช
หมุนเวียนในไร่มันสำปะหลัง มันสำปะหลังที่ชาวบ้านปลูกขายได้แก่
พันธุ์เกษตรศาสตร์ พันธุ์ระยะ 5 เป็นต้น

ดินที่เหมาะสมกับการปลูกมันสำปะหลังคือดินร่วนหรือดินทราย
มีการระบายน้ำได้ดี ประสบการณ์ได้สอนให้ชาวบ้านรู้ว่า การปลูก
มันสำปะหลังในช่วงหน้าหนาวประมาณเดือนธันวาคมจะทำให้หูน้ำ
ไม่รกร และเสียเงินถางหูน้ำในเดือนเมษายนเพียงครั้งเดียว การ
เตรียมดินปลูกมันสำปะหลังเริ่มจากการไถ 2 ครั้ง แล้วยกร่อง
หลังจากนั้นจึงเอาท่อนมันเสียบปักลงในดิน โดยปักตั้งขึ้น หัวมันจะ
ออกกรอบแห้งๆ ระยะห่างของการปลูกก็แตกต่างกันไปตามพันธุ์ เช่น
ถ้าเป็นพันธุ์เกษตรศาสตร์จะปลูกห่างประมาณ 1 เมตร ถ้าเป็นพันธุ์
ระยะ 5 ก็จะเก็บระยะห่างเพียง 50 เซนติเมตร เป็นต้น การดูแลจะ
ให้ปุ๋ยอย่างน้อย 1 ครั้ง

ระยะเวลาของการเก็บเกี่ยวประมาณ 12-14 เดือน ซึ่งเป็น
เวลาที่มันสำปะหลังจะมีเปอร์เซนต์แบ่งอยู่มาก ทำให้ขายได้ราคา

กว่ามันแก่ มันสำปะหลังนี้เมื่อขาดแล้วต้องรีบขาย ไม่เก็บไว้ เพราะจะทำให้เสียเปอร์เซนต์ของแบ่งไป และถ้านำไปตลาดแห่งก็จะมีน้ำหนักเบาลงไปอีก

การขายผลผลิตมันสำปะหลังนั้นชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าตลาดรับซื้อที่เหมาะสมกับมันที่มีอายุ 1 ปี และมีลำต้นควบคู่กับใบคงแบ่งซึ่งจะรับซื้อเฉพาะมันที่มีเปอร์เซนต์แบ่งอย่างน้อย 20-28 และเหลลงรับซื้อที่เหมาะสมกับมันอายุ 2 ปีคือมันรวมซึ่งไม่แยกเปอร์เซนต์มัน แต่ก็มักมีปัญหาเรื่องตาชั่ง ซึ่งต่างจากโรงแบ่งที่ใช้ตาชั่งใหญ่และมีระบบการควบคุมตรวจสอบจากทางราชการ

นอกเหนือจากการมีระบบความรู้เกี่ยวกับพืชไว้แต่ละชนิดแล้ว ชาวบ้านที่ปลูกพืชไว้ก็ได้เรียนรู้ที่จะเบรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการปลูกพืชแต่ละชนิด ตัวอย่างเช่นชาวบ้านเรียนรู้ว่า การปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลังไม่ต้องลงทุนสูงและไม่จำเป็นต้องมีค่านางานประจำเหมือนอ้อย แต่ขณะเดียวกันการไม่มีสมาคมตั้ง เช่นสมาคมชาวไร่อ้อยก็ทำให้ราคาของข้าวโพดและมันสำปะหลังในแหล่งรับซื้อต่างๆ ไม่แน่นอน และไม่เป็นไปตามประกาศของกระทรวงพาณิชย์ นอกจากนั้นการขายข้าวโพด มันสำปะหลัง หรือแม้แต่ขายข้าวให้แก่ เก้าแก่นั้นชาวบ้านที่ต้องจ้างรถบรรทุกเพื่อขนผลผลิตไปขาย จะถูกหัก “ค่าเหยียบเบรค” ซึ่งหมายถึง ค่านายหน้าที่เก้าแก่หักจากค่าผลผลิตที่จะจ่ายให้แก่เกษตรกรผู้ขาย ให้กับคนขับรถบรรทุกเพื่อจูงใจให้รถขนผลผลิตไปส่งที่ร้านของเก้าแก่ โดยปกติแล้ว “ค่าเหยียบเบรค” สำหรับข้าว ก็จะอยู่ที่ราคากล่องละ 3 บาท

ในขณะที่ “ค่าเหยียบเบรค” ของข้าวโพดจะอยู่ที่ราคาตันละ 50 บาท เป็นต้น

ระบบความรู้ที่ชุมชนได้ปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์มาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจพืชไร่เหล่านี้ ที่สุดก็ได้กลายมาเป็นอำนาจให้แก่ชุมชนที่จะนำไปปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจพืชไร่ของชุมชนในกระแสของความเปลี่ยนแปลงต่อไป ทั้งระบบเศรษฐกิจและระบบความรู้ซึ่งมีความเป็นพลวัตและมีปฏิสัมพันธ์ไปด้วยกัน

การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจพืชไร่กับการปรับระบบความสัมพันธ์ของชุมชน

เมื่อชุมชนยังปลูกพืชไร่หลากหลายโดยได้วิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและหมู่บ้านในอดีตนั้น ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงเป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อเฟื้อช่วยเหลือ แบ่งปัน และเปลี่ยนกันทั้งในด้านแรงงาน ผลผลิต และประสบการณ์ความรู้ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกัน เพราะต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจพืชไร่ได้ปรับเปลี่ยนไปสู่ภาคของความทันสมัย คนในชุมชนจึงต้องมีความสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น ในขณะที่ความสัมพันธ์กันภายในชุมชนแต่เดิมก็ต้องได้รับการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ชุมชนกับการเลือกรับความรู้และประสบการณ์จากภายนอกอย่างรู้เท่าทัน การเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งชาวบ้านไม่คุ้นเคยและเป็นระบบการผลิตซึ่งต้องขึ้นต่อภายนอกสูง ทั้งในด้านของปัจจัยการผลิตและตลาดผลิต

ได้ทำให้คนในชุมชนต้องขวนขวย เสาะแสวงหาความรู้และ
ประสบการณ์จากภายนอกเพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับวิถี
การผลิตใหม่ ขณะเดียวกันผู้ผลิตและสร้างข้อมูล ความรู้ จาก
ภายนอกก็ไม่ได้สร้างความรู้ขึ้นมาโดยปราศจากอุดมทรัพย์ หรือ
ผลประโยชน์ตอบแทน ระบบความสัมพันธ์ในระยะแรกค่อนข้างเป็น
เรื่องของ การแสวงหาผลประโยชน์และกำไรมากกว่าสูงสุด ทางฝ่ายนายทุน
ผู้รับซื้อผลผลิตและขยายปัจจัยการผลิตนั้น ก็พร้อมที่จะสร้างส่วนต่าง¹
ของรายได้ทั้งในส่วนของผู้ซื้อหรือผู้ขาย ทางฝ่ายรัฐซึ่งมีนโยบาย
และส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้า ก็มีเป้าหมายเพื่อดูดซับทรัพยากร
จากชุมชนหมู่บ้านไปสู่ภาคเมือง ด้วยความหวังว่าความมั่งคั่งที่
เกิดขึ้นในภาคเมืองจะหลังไหลไปสู่ชุมชนในภาคหน้า ชุมชน
ท่ามกลางกระแสน้ำของความสัมพันธ์นี้จึงต้องเลือกรับข้อมูล ความรู้
จากภายนอกด้วยความระมัดระวังและรู้เท่าทัน
ในการสัมพันธ์กับนายทุนที่อาจติดต่อกับชาวบ้านทั้งใน
ทางตรงด้วยการให้พนักงานเข้ามาเจ้งข่าวสาร หรือทางอ้อมโดยผ่าน
สื่อมวลชน ชาวบ้านได้ทราบถึงความจำกัดของตนเองที่จะสามารถ
ดำเนินนำข่องนายทุน แม้ว่าตนเองอาจเป็นผู้ร่วมได้รับผลประโยชน์
ด้วยกีตام เช่น เมื่อโรงงานนำตาลส่งคนเข้ามาเจ้งข่าวสารแก่
ชาวบ้านซึ่งอยู่ในโควต้าของโรงงานให้ลองใช้อ้อยพันธุ์ใหม่ที่มี
คุณภาพดีกว่าพันธุ์เดิม ชาวบ้านที่เป็นผู้ผลิตรายเล็กก็จะรู้ข้อจำกัด
ของตนเองดีว่า การเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ย่อมหมายถึงการลงทุนที่สูงขึ้น
ดังนั้นการใช้อ้อยพันธุ์เดิมซึ่งเก็บพันธุ์ไว้นานก็ยังเป็นทางออกที่ใช้ได้
ผลอยู่ เพราะโรงงานก็ยังรับซื้ออ้อยทุกพันธุ์ หรือเมื่อรับฟังข่าวสาร

และการไม่ชณาจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ชาวบ้านก็จะรู้ว่า คำโฆษณาดังนี้ไม่ได้เป็นจริงเสมอไป “ก็พังเข้าประจำขาย (บุญและสารเคมี) ในโทรทัศน์ ก็อยากรู้ว่ามันดีอย่างที่เขาไม่ชนาไหน ไม่กลัว (ว่าจะถูกชวนเชื้อ) เพราะว่าของพวคนี้มันพิสูจน์กันได้ใช่ไหน พอมันต่อยหอยเราก็มาพิจารณาดูว่ามันดีอย่างที่คุยไหน...พุดไปเสีย น้ำลายเปล่า ๆ” ในการสัมพันธ์กับรัฐก็ เช่นเดียวกัน เมื่อรัฐโดยศูนย์วิจัยอ้อยมาสาธิต ประชุมและแจกพันธุ์อ้อยใหม่บางส่วนให้แก่ชาวบ้าน ผู้ปลูกอ้อยก็จะยังไม่เชื่อพันธุ์อ้อยมาเพิ่มเติม แต่จะนำอ้อยที่ได้รับแจกไปทดลองปลูกในพื้นที่ของตนก่อนว่าเหมาะสมสมกับลักษณะพื้นที่ของตนหรือไม่ และเปรียบเทียบกับพันธุ์เดิมเพื่อดูผลผลิต หากพันธุ์ใหม่มีความเหมาะสมกว่าจึงจะขยายพื้นที่การปลูก หรือซื้อพันธุ์มาเพิ่มเติม “ก็ปลูกพันธุ์เก่าไปเรื่อย ๆ จนกว่าเราจะเอาพันธุ์อื่นมาทดลองดู กว่ามันจะดีกว่าของเราไหน บางครั้งผมจะไปซื้อพันธุ์มาสัก 1 ไร่ ลองมาปลูกดู ไร่หนึ่งก็จะปลูกได้สัก 10 ไร่ เรามาลองปลูกเปรียบเทียบกันดูว่าพันธุ์ไหนมันดีกว่ากัน ก็ทดลองไปเรื่อยๆ”

ແນ້ວຂາວບ້ານຈະມີຄວາມຮະມັດຮະວັງໃນກາລື່ອກຮັບຂໍ້ອມຸລ

ຂ່າວສາລອຍ່າງໄວ ແຕ່ໃນຮະບບຄວາມສັນພັນຮູ້ໜຶ່ງກາຍນອກມີຄຳນາຈ
ເຫັນອີກວ່າທັງຄຳນາຈຂອງຮູ້ ແລະ ຄຳນາຈຂອງທຸນກົງທຳໄຫ້ບາງຄວັງ
ໝາວບ້ານກີ່ຕົ້ນຈໍາຍອມກັບຄວາມຮູ້ທີ່ແພຣ່ເຂົ້າມາຈາກກາຍນອກ ໄນວ່າຈະ
ເປັນຄວາມຮູ້ເຮືອງພັນຮູ້ພື້ນ ກາຣໃຫ້ປູ່ຢ່າງຫົວໝາຍເຄມີ ດັ່ງນີ້ສຳພາຜະນີຂອງ
ໝາວບ້ານທີ່ສະຫຼອນດຶງຍຸທົນສາສຕ່ວົງຂອງທຸນທີ່ຈະແສວງຫາພລປະໂຍ້ຍັນກັບ
ໝາວບ້ານໃນຮູ່ປົກຂອງກາຣໃຫ້ຄວາມຊ່ວຍເຫຼືອຜ່ານຮູ້ວ່າ

ສມັຍກ່ອນທາງເກຫະຕຣອມເກອຫີ່ເຂາໃຫ້ພັນຮູ້ນາ

ທາງຮູ້ນີ້ເຂົ້າສັນນັບສັນນັ້ວນໜ້າວໂພດເລື້ຍສັດວ່າ ເຂາໃຫ້ພັນຮູ້ພົງ
ແຕ່ກ່ອນໃນນິນປະມານ 5-6 ປີທີ່ຜ່ານມາ ທ່ານໃຫ້ທັງປູ່ຢ່າ
ທັງຍາ ນີ້ກໍໃຫ້ ເດືອນນີ້ໄມ່ມີໃຫ້ ປີທີ່ແລ້ວຍັງໄດ້ບ້າງ ຍິ່ງປິນທີ່
ຜມໄປປອບຮມມານີ້ໄມ້ໄດ້ ບຣີ່ຫັນທີ່ຍັງວ່າໄປຫຼື້ອອງ ອຍ່າງ
ຮາຍໜຶ່ງປຸກ 25 ໄວ່ ທາງຮູ້ປາລ່າຍ 5 ໄວ່ ທັງປູ່ຢ່າທັງ
ພັນຮູ້ ຖື່ນີ້ແລ້ວຈາກນັ້ນເກົກຂໍ້ອຂອງບຣີ່ຫັນທີ່ອີກນະ ໄປຫຼື້ອ
ຂອງບຣີ່ຫັນທີ່ນີ້ໄມ້ໄດ້ນະ ບຣີ່ຫັນມາລັງໃຫ້ຕ້ອງຫຼື້ອຂອງ
ບຣີ່ຫັນນັ້ນ ທາງເກຫະຕຣອມາປະໜຸມເມື່ອໄມ່ກ່ຽວມານີ້

ໝູ່ມູນກັບກາຈຳຈັງແຮງງານຈາກກາຍໃນແລະ

ກາຍນອກໝູ່ມູນກັບ ກາຣທຳພື້ນໄວ່ເພື່ອກາຣຄ້າໄດ້ປັບປຸງເປົ້າ
ຄວາມສັນພັນຮູ້ຂອງຄົນໃນໝູ່ມູນກັບກາຈຳຈັງແຮງງານ ເຄົາແຮງກັນເມື່ອຍາມ
ຈຳເປັນໄປສູ່ກາຈຳຈັງແຮງງານ ເພວະກາຣປຸກພື້ນເພື່ອກາຣຄ້າທຳໄຫ້ຄົນໃນ
ໝູ່ມູນກັບຕ້ອງຂໍາຍພື້ນທີ່ກາຣປຸກໃຫ້ມາກົ່ານີ້ ເພື່ອເພີ່ຍພອດຕ່ອກາສົ່ງຂາຍ
ຕ່າງຄົນຕ່າງຈຶ່ງຕ້ອງຂວາຍຊ່ວຍຕົນເອງມາກົ່ານີ້ ແຕ່ລຳພັ້ງແຮງງານໃນ
ຄວັງເຮືອນກົງອາຈໄມ່ພອດຕ່ອກາພລິຕິໃນຮູ່ປົກແບບໃໝ່ ທັງກາຣພລິຕິເພື່ອຂາຍ
ອາຈຕ້ອງໝາຍຖື່ກາຈຳໃຫ້ເຄົ່າງຈັກໃນກາຣພລິຕິຕົ້ງຄວັງເຮືອນອາຈາດ

แคลน เนื่องในเหตุการณ์ได้มีส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดระบบจ้างงานขึ้นในชุมชน

การจ้างแรงงานนั้นได้เริ่มทำกับคนในชุมชนก่อน เมื่อแรงงานในชุมชนไม่เพียงพอจึงขยายไปสู่การจ้างแรงงานนอกชุมชน ในภาคการผลิตสมัยใหม่อาจต้องมีการจ้างแรงงานเกือบทุกขั้นตอนของการผลิต นับตั้งแต่การไฟ การปลูก การดูแล ทำการเก็บเกี่ยวผลผลิต และอาจรวมถึงการขนผลผลิตขึ้นบรรทุกรถเพื่อนำไปขาย การจ้างแรงงานนี้ทำได้ทั้งจ้างแรงงานคนโดยตรง และจ้างแรงงานคนเพื่อมาใช้เครื่องจักร เช่น ขับรถแทรคเตอร์ หรือรถไถ การปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลังไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานมากนัก เพราะมักเป็นการผลิตในที่ดินแปลงไม่ใหญ่นัก ส่วนการปลูกอ้อย หากปลูกในปริมาณมากก็จะต้องการแรงงานมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงตัดอ้อยชาวบ้านที่ปลูกอ้อยรายใหญ่หรือที่มักเรียกว่า “ເຄົ້າແກ່ອ້ອຍ” จึงมักแก้ปัญหาด้วยการหาแรงงานจากจังหวัดอื่นเข้ามาช่วย โดยจะติดต่อกันไว้เป็นประจำ เมื่อถึงฤดูตัดอ้อย คนงานก็จะเข้ามารับจ้างตัดอ้อยให้ การผูกสัมพันธ์ที่ดีกับคนงานจึงเป็นสิ่งที่เล้าแก่อ้อยต้องเรียนรู้ นอกจากเล้าแก่อ้อยจะต้องจัดหาที่พักให้คนงานที่มาจากภายนอกและมีรถรับส่งไปทำงานที่ไร่ด้วยแล้ว คนงานบางรายที่เป็นเจ้าประจำในการตัดอ้อยและเป็นผู้ช่วยหางานให้แก่เล้าแก่ ยังสามารถเบิกเงินค่าแรงล่วงหน้าของปีถัดไปได้อีกด้วย เล้าแก่อ้อยซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนได้เล่าถึงเรื่องนี้ว่า

ตอนแรกก็จ้างชาวบ้านนี้แหละ ไม่เหมือนทุกวันนี้ต้องไปหาแรงงานไกล ๆ ทุกวันนี้ผมไปเชา

แรงงานจากชุมแพโน่นมา เพราะบ้านเรามีพ่อ ที่นี่
เข้าทำกันเยอะใช่ไหมล่ะ พอตอนตัดก็ตัดพร้อมกันก็
ดึงคนงานกัน มันก็ไม่พ่อ ก็ต้องหาแรงงานที่อื่น

พอเข้าทำเสร็จ ตัดเสร็จ เขาก็มารับตั้งคืนนะครับ ก็ทำ
สัญญา กัน เขาราบเงินไปคนละ บางคนก็เอาเงินหนึ่น
ก็มี ต้องจ่ายไปก่อน คือเราไปจ่ายคนที่เราสนใจก็ต้อง
ไปหามา บางครั้งเขาเอาไปหนึ่งหนึ่ง เขาก็ไปแบ่งหา
คนมา คือคนรับผิดชอบ

ความสัมพันธ์ในการผลิตที่เคลื่อนตัวไปสู่การจ้างแรงงานทั้ง
ภายในและภายนอกชุมชนที่เป็นไปอย่างแพร่หลายนี้ ก็ยังไม่อาจ
ทำลายความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่คนในชุมชนมีต่อกันให้หมดสิ้นไปได้
ความเก่าแก่ที่วิพัฒนาขึ้นของคนในชุมชนจึงปรากฏให้เห็นในรูปของ
การแบ่งปันพันธุ์พืชกัน การแบ่งปันผลผลิตจากสวน เช่น ผัก ผลไม้แก่
กัน เพราะในขณะที่คนในชุมชนปลูกพืชไว้เพื่อขายเป็นหลักใน
ปัจจุบันนี้นั้น คนในชุมชนก็อาจทำสวนผัก ผลไม้ ไปด้วยใน
ขณะเดียวกัน สิ่งที่ต้องขายให้กับพ่อค้าและนายทุน ชาวบ้านก็จะขาย
สิ่งที่สามารถแบ่งปันให้กับคนในชุมชนได้ ชาวบ้านก็จะแบ่งปัน ทั้งนี้
การแบ่งปันนี้ยังรวมถึงการแบ่งปันแรงงานที่ยังอยู่ในวิถีที่จะแบ่งปัน
กันได้ ดังการบอกรเล่าของชาวบ้านที่ว่า

คนสมัยก่อนนี่งานว่างมาก ก็เสร็จช้าเสร็จปลาก็
จะอยู่กัน ก็เสร็จไว้เสร็จนาน ก็ไปหาอยู่หากินไปตาม
ธรรมชาติ เดี๋ยวนี้ต้องมารับจ้างแบกหาม ทำงานหลายๆ
ที่ เข้าก็เลยทำให้การให้ว่างกันเนี่ยลดลงไป แต่ก็ไม่
ถึงขนาดว่าหายไปเลย ก็ยังเหลืออย่างปลูกบ้านสร้าง

บ้านนี่ก็วนตั้งเสา ช่วยแบกเสาหามเสา...นอกจากว่า
ตั้งเสาเสร็จ เลี้ยงข้าวเดี้ยงไปลาเสร็จแล้วก็จะแล้วก็เป็น
หน้าที่ซ่าง ไปจ้างซ่างเหมา

ชุมชนกับการติดต่อกันขายกับนายทุนและรัฐ สิ่ง
ที่ชาวบ้านไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้มีเมื่อเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อ¹
การค้า ก็คือ การต้องมีความสัมพันธ์กับนายทุนและพ่อค้า ซึ่ง
บางครั้งอาจรวมถึงรัฐ ในฐานะผู้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสาน
ประโยชน์ให้กับทั้งสองฝ่าย คนในหมู่บ้านจึงเรียนรู้ที่จะปรับตัวที่ของ
ความสัมพันธ์ให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชน แม้ว่าหลาย ๆ ครั้ง
ชุมชนก็ต้องตกเป็นฝ่ายเสียเบรียบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้
การขายพืชไว้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นข้อดี
ข้าวโพด หรือมันสำปะหลัง มักจะขายให้กับโรงงานโดยตรง หรือผ่าน
พ่อค้าคนกลาง การเรียนรู้ระบบตลาดของพืชไว้จึงมีผลอย่างสำคัญ
ต่อการปรับระบบความสัมพันธ์ของชุมชน เมื่อต้องขายข้อดีให้กับ²
โรงงานน้ำตาล ซึ่งโรงงานจะเปิดหีบข้อดีในราวดีอนพุศจิกายนถึง
ธันวาคมหรือบางทีก็ยาวไปถึงเดือนเมษายน ขึ้นอยู่กับគอต้าในการ
ผลิตน้ำตาลของโรงงาน และขึ้นอยู่กับปริมาณข้อดี คนในชุมชนก็นำ³
ข้อมูลนี้มาปรับเวลาในการผลิตข้อดีให้ทันกับช่วงเวลาเปิดหีบข้อดี
ของโรงงาน เพราะการไม่ส่งข้อดีในគอต้าที่เปิดไว้ อาจหมายถึงการ
ไม่ได้รับគอต้าในปีถัดไป หรือหากชาวบ้านเลือกที่จะจำหน่ายข้าวโพด
กับ ธ.ก.ส. การเรียนรู้ถึงความยุ่งยากในการติดต่อกับ ธ.ก.ส. ก็จะทำ
ให้ชาวบ้านเตรียมตัวและรู้ขั้นตอนของการติดต่อเพื่อให้การจำหน่าย

เป็นไปอย่างราบรื่น การขายมันสำปะหลังให้กับพ่อค้าคนกลางก็ เช่นเดียวกัน การรู้ว่าล้านมันหรือเงินได้รับซื้อมันประเภทใด แยก พันธุ์ในการซื้อหรือไม่ ก็จะมีประโยชน์ต่อการตัดสินใจของชาวบ้านใน การขายผลผลิต ดังชาวบ้านได้สะท้อนวิธีคิดในการขายมันสำปะหลัง

ว่า

อย่างมันนี่พันธุ์เกษตรศาสตร์กับพันธุ์ระยะอง

5 ไปรวมกันไม่ได้ เสียราคา ถ้าพันธุ์เกษตรศาสตร์ ต้องไปเกษตรศาสตร์ ถ้าพันธุ์ระยะอง 5 ก็ต้องไป ระยะอง 5 เพราะว่าเปอร์เซนต์แบ่งไม่เท่ากัน อย่าง ของเกษตรศาสตร์เปอร์เซนต์แบ่งจะดีกว่า เมื่อไหร่ เกษตรศาสตร์ไปครึ่งรถ เคราะห์ระยะอง 5 ไปครึ่งรถ เข้า ไปวัดถูกระยะอง 5 เสียเกษตรศาสตร์ไปเลย เสีย ราคา เลยตัดสินใจต้องทำอย่างนั้น

ไม่ว่าชาวบ้านจะระมัดระวังในการที่จะมีความสัมพันธ์ทาง การค้ากับภายนอกอย่างไร ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ก็มักจะทำให้ชุมชนตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่าง ยิ่งเมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับราคาปัจจัยการผลิต และราคาผลผลิต ฝ่าย ทุนมักจะเป็นผู้กำหนดในขณะที่ฝ่ายชาวบ้านก็ยากที่จะทำอะไรได้ ราคาที่ขึ้นลงของผลผลิตในแต่ละปีทำให้ชาวบ้านเป็นฝ่ายที่ต้อง รับภาระความเสี่ยง “ปัญหาที่ปลูกมันก็คือราคาอย่างเดียว ถ้ารู้สูบala ยินดีช่วยอย่างเต็มที่ นี่่าจะไปไหว เพราะเกษตรกรนี่อยู่ด้วยความ จริงใจ” ในส่วนของอ้อยก็เช่นเดียวกัน จะมีราคาที่แตกต่างกันในแต่ ละปี เช่น อ้อยที่ระดับความหวาน 10 จุด บางปีอาจได้ราคา 600

บาทต่อตัน แต่บางปีราคาก็อาจตกต่ำถึง 400 บาทต่อตัน ในขณะที่ราคាដินทุนไม่ได้ลดลงตามไปด้วย คำตอบที่ชาวบ้านมีไว้เพื่ออธิบายกับตนเองก็คือ “มันขึ้นอยู่ที่ตลาดโลก มันเอาเราคนน้ำตาลมาคิดเป็นราคาก้ออย”

ระบบเศรษฐกิจพืชไร่ของลุ่มน้ำลำพระเพลิงที่ได้มีผลวัตมาจากการทำนาหากินเพื่อยังชีพเมื่อมีเหลือกินเหลือใช้จึงขาย มาเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลักในปัจจุบัน ด้วยเงื่อนไขที่ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนอยู่หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขจากระบบการจัดการน้ำของรัฐซึ่งเข้าไปสู่ชุมชนและเงื่อนไขของระบบตลาดจากภายนอก ชุมชนได้พยายามปรับตัวด้วยการสร้างระบบความรู้ และระบบความสัมพันธ์ขึ้นมา ซึ่งไม่ได้เป็นการสร้างขึ้นใหม่ล้วนๆ หรือรับมาจากภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ชุมชนได้ประสบความรู้ ประสบการณ์ทั้งเก่าและใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อให้การทำไร่หลากชนิดของชุมชนได้มีส่วนสำคัญที่จะขยายฐานชีวิตของชุมชนให้อยู่รอดได้ในระบบเศรษฐกิจการค้า และผลวัตถุนี้ก็คงต้องดำเนินต่อไป อีกนานตราบเท่าที่ชุมชนจะต้องดำรงอยู่ ชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงจึงไม่ได้มีเพียงอาณาเขตหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่ชุมชนลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีชีวิต และเป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่คนในชุมชนจะต้องร่วมกันสร้างและปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้

บทที่ 7

ไม้ผล ผัก และประรูป: น้ำบ่อทรายของลุ่มน้ำลำพระเพลิง

สภาพธรรมชาติของของลุ่มน้ำลำพระเพลิงนับจากทางตอนต้นน้ำ ถึงปลายน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่สับกันหลายแบบ ทั้งภูเขา ที่ดอน ที่ราบ และที่ราบน้ำท่วมถึง คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้ใช้การลงมิดลงถูก เพื่อให้สามารถใช้พื้นที่ที่มีอยู่หลากหลายให้เกิดประโยชน์มากที่สุด แม้ว่าวิถีชีวิต ของชาวลำพระเพลิงจะผูกพันอยู่กับการปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก และ การขยายฐานการดำรงชีวิตไปสู่การปลูกพืชไร่ในพื้นที่ซึ่งสามารถทำໄร์ได้ หรือบางคนอาจใช้ความพยายามไป เช่าพื้นที่ที่โกลอกราบในท้องที่อื่นเพื่อ ไปทำไร่ ซึ่งจะทำให้ได้เงินก้อน นอกจากการทำนา และทำไร่แล้ว สภาพ พื้นที่ของลุ่มน้ำลำพระเพลิง ยังเอื้อให้มีการปลูกไม้ผล ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ จับปลา รวมทั้งการแปรรูปอาหารและผลผลิตต่าง ๆ ได้ด้วย การทำมาหากินในลักษณะนี้มักทำกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ได้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ขนาดที่ ต้องลงทุนสูง แต่กลับเป็นเสมือนน้ำบ่อทรายของคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ให้ได้มีรายได้wan ละไม่มาก เพื่อซื้ออาหารและสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน และถือได้ว่าเป็นแหล่งรายได้สำคัญของลุ่มน้ำลำพระเพลิง

ในยุคแรกของการเลือกปลูกพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ บนลุ่มน้ำ ลำพระเพลิง ใช้หลักของการดูความเหมาะสมของพื้นที่ว่าจะสามารถปลูก พืชได้ได้ โดยมิได้มีการแยกประเภทชัดเจนว่า จะปลูกข้าว ทำไร่ ทำสวน หรือปลูกผัก แต่จะเป็นการใช้พื้นที่ที่มีอยู่เพาะปลูกสิ่งที่จำเป็นในการดำรง ชีวิตตามเต็มพื้นที่ เกิดลักษณะพิเศษของการปลูกพืชแบบผสมผสานระหว่าง พืชไร่ พืชสวน และพืชผักต่าง ๆ ซึ่งในเวลาต่อมา การปลูกพืชไร่ซึ่งเป็น พันธุ์พืชสมัยใหม่ อย่างอ้อยหรือข้าวโพด จึงได้ถูกนำแยกไปปลูกในพื้นที่ เฉพาะ อย่างไรก็ตามคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงจำนวนมากก็ยังคงสืบทอด การปลูกพืชแบบผสมผสานไว้ในพื้นที่เดียวกันมาโดยตลอด ชาวบ้าน คนหนึ่งกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

ใช่นะครับ ต้องอาศัยน้ำฝน จะมีชีวิตอยู่แบบต้อง ทำไร่มากกว่าทำสวน เพราะจะทำสวนต้องอาศัยน้ำ

มาก ต้องอาศัยใช้น้ำได้ดีน้ำด้วย จริง ๆ แล้ววิถีชีวิตของคนต่ำบลูมนี่ แต่แรกคนโบราณอยู่มาตั้งแต่ก่อนรู้สึกที่ล้าน้ำหรือลำคลองน้ำนี่มีลำคลองน้ำไหลผ่านก็จะปลูกพืชตั้งแต่พืชสวนครัว พืชคุณดินก็จะปลูกไว้ใช้ soy ข้าว ตะไคร้ พากอ๊ะโรต่าง ๆ ที่เพาะปลูกง่าย ๆ ต่อไปก็จะปลูกพากอ้อยพากข้าวอํะโรพากนี้คือพากที่มีอายุ 1 ปี 2 ปี เป็นพืชอันดับที่ 2 พืชต่อไปก็ปลูกปลูกมะพร้าว มะม่วง มะปราง ปลูกไปเรื่อยๆ จนเต็มโดยไม่คำนึงว่ามันจะเป็นอย่างไรคือปลูกร่องจะกินอะไรมาก็ได้กินตัวนั้น ตอนหน้านี้ก็มีมะม่วงก็จะมีมะม่วงอกร่อง มะม่วงแก้ว อย่างได้พันธุ์ก็ไปเอาบ้านนี้อย่างบ้านนี้มีลักษณะปลูกเข้าปลูกปนกันหมวดเลย ไม่ได้แยกว่าอันนี้คือสวนละมุด สวนมะม่วง เป็นมะม่วงพื้นบ้าน คือไม่ได้จัด เนื้อตนปลูกป่าเลย ปลูกตามสบาย ไม่มีวิชาการ ในช่วงแรก ๆ นี่ไม่มีการซื้อขาย ผลผลิตที่พอใช้พออยู่พอกิน ก็เลี้ยงไก่บ้างอะไرب้าง ใจจะปล่อยหมูก็ปล่อย เพราะคนมันน้อยมันไม่ค่อยมีลักษณะอะไร พืชที่ปลูกนี้ไม่ได้ปลูกไปตามสัดส่วน อย่างพืชพาก ขิง ข้าว ตะไคร้ ที่นำมาประกอบอาหารก็ไม่ได้ขาย

สวนชาวบ้าน

ชุมชนบนลุ่มน้ำลำพะเพลิงในพื้นที่ต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ต้นน้ำตลาดมาจนถึงปลายลุ่มน้ำ จะมีการทำสวนกันอยู่

โดยทั่วไป โดยลักษณะการปลูกจะมีลักษณะบางอย่างคล้ายคลึงกัน คือเป็นการปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น แบบคลองกันไปหลาย ๆ ชนิด การทำสวนในลักษณะนี้จะทำในพื้นที่ไม่มากนัก โดยมีตั้งแต่พื้นที่ 1 ไร่ ถึง 10 ไร่ เป็นระบบสวนที่มีความเกื้อกูลกันเองระหว่างพืชในสวน เป็นลักษณะการทำสวนที่สืบทอดกันมาจากการบุรุษประมาณ 4 ขั้วคน นักวิชาการหรือคนภายนอก ได้ตั้งชื่อสวนในลักษณะนี้ว่า “สวนโบราณ” หรือบางที่เรียกว่า “สวนสามระดับ” แต่สำหรับคนในลุ่มน้ำลำพระเพลิง ยังคงเรียกสวนลักษณะนี้ว่า “สวน” คนเม่าคนแก่เล่าทบทวนความหลังให้ฟังว่า สวนที่ทำกันนี้เกิดจากการปลูกกล้วยก่อน ต่อมา ก็มีต้นไม้อื่นมาขึ้น เช่น บางต้นก็เป็นผลไม้ ก็ปล่อยให้ต้นไม้เหล่านี้เจริญเติบโตขึ้นตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมีที่ว่าง ก็หาต้นไม้มาปลูกเพิ่มขึ้น และพยายามสังเกตว่าต้นไม้ชนิดใดเหมาะสมจะปลูกร่วมกับต้นไม้ชนิดใด ในที่สุด ก็กลายมาเป็นการปลูกต้นไม้ที่มีระดับความสูงต่าง ๆ กัน คือ มีการปลูกไม้ผลยืนต้น ได้แก่ มะม่วง หมาก และมะพร้าว ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีลำต้นสูง จากนั้น ก็จะมีการปลูกพืช เช่น เป็นไม้ผลยืนต้นขนาดกลางที่ไม่ต้องการเดินมากนัก และต้นจะเตี้ยกว่าระดับแรก เช่น มะไฟ มะปราง ละมุด ลำไย น้อยหน่า กล้วย มะยม ยอด มะกรูด ส่วนพืชระดับล่างสุด ส่วนใหญ่จะเป็นพืชล้มลุก ผักสวนครัว เช่น ขิง ข่า ว่านiable กระชาย สาคู ใหระพา แมงลัก ขี้นฉ่าย เป็นต้น แต่แรกที่มีการปลูกสวนนั้น ชาวบ้านเน้นการปลูกเพื่อบริโภค และเป็นการปลูกในพื้นที่ว่างรอบ ๆ บ้าน พื้นที่ประมาณ 1-2 ไร่

แต่ต่อมาในรุ่นลูกรุ่นหลาน ได้มีการขยายพื้นที่ทำสวนออกไป และมีการนำผลผลิตออกขายยังตลาดเมื่อมีการคมนาคมดีขึ้น กล้ายเป็นรายได้หลักของครอบครัวอีกทางหนึ่ง เนื่องจากผลผลิตสามารถหมุนเวียนเก็บกินเก็บขายได้ตลอดปี และได้มีการสืบทอดรักษาสวนลักษณะนี้ไว้ โดยมีการปลูกพืชใหม่ทดแทนต้นเก่าที่ตายไป จะไม่มีการโค่นต้นเก่าทิ้ง แต่จะปล่อยให้ตายเองโดยชาวบ้านจะริดกิงก้านที่จะหักโค่นไปทับต้นอื่น ๆ ลง แล้วปล่อยให้ต้นยืนตายไปเอง เพราะการโค่นจะทำให้สวนเสียหาย และอาจจะต้องสูญเสียต้นไม้อื่น ๆ ที่มีอายุนานไปด้วย

การทำสวนแบบนี้ คนปลูกจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของต้นไม้แต่ละชนิด เช่น มะปรางสามารถปลูกได้ร่วมกับพืชใด แต่จะปลูกบน哪ไม่ได้ ซึ่งความรู้เหล่านี้ก็มาจากการลองผิดลองถูก ทดลองทำ จนได้เป็นความรู้สืบทอดกันต่อ ๆ มา การดูแลสวนแบบนี้ไม่ต้องใช้เวลามากนัก ในช่วงที่ต้นไม้ยังเล็ก อาจมีการตักน้ำจากลำหัวยมารดบ้าง แต่เมื่อต้นไม้ตั้งตัวได้จะไม่ต้องดูแลเลย เพราะพื้นดินมีความชุ่มชื้น เพราะระดับน้ำอยู่ลึกเพียงสองเมตร หากต้นไม้สามารถไปถึงน้ำได้ดินได้

ในพื้นที่ทางตอนต้นลุ่มน้ำลำพระเพลิง ในเขตตำบลตะขบซึ่งไม่ใช่คดีเหมือนผู้ที่อยู่ทางตอนกลางน้ำ เพราะดินมีความชุ่มชื้นน้อยกว่า เนื่องจากน้ำใต้ดินอยู่ระดับลึก การปลูกไม้ผลจะปลูกคละปะปนกันไป เช่นเดียวกัน แต่จะมีความพยายามในการชุดสระ บอน้ำ หรือทำร่องน้ำให้น้ำจากลำน้ำไหลเข้ามาในพื้นที่ นอกจากนี้การนำพืชมาปลูกก็จะมีได้น้อยชนิดกว่าการทำ

สวนในตอนกลางหรือตอนปลายลุ่มน้ำ พืชที่ปลูกกันมาก คือมะพร้าว มะปราง หมาก มะไฟ โดยจะพยายามขุดหลุมให้ลึกและกว้างและนำหิน้ำมาคลุมดินไว้ เพื่อรักษาความชื้นซึ่น เมื่อมีการสร้างเขื่อน ผู้ที่อยู่ในเขตชลประทานที่พยายามทำร่องน้ำเพื่อให้น้ำเข้ามายังพื้นที่สามารถปลูกกระมุด มะม่วง หรือผลไม้อื่นๆ ได้ ซึ่งการทำสวนในทางตอนเหนือ ของลุ่มน้ำ ก็จะมีลักษณะแบบสวนทั่วไปของลำพระเพลิงคือปลูกปะปนกันไป

ภาพของสวนดังกล่าวข้างต้นจะเห็นอยู่ทั่วไป มากบ้างน้อยบ้างตามพื้นที่ต่างๆ ในลุ่มน้ำลำพระเพลิง เป็นภาพของสวนซึ่งมีเมล็ดหลากหลายชนิดปลูกผสมผสานกัน ไม่แบ่งเป็นชนิดๆ อย่างชัดเจน และไม่มีการปลูกเป็นแท่ง แต่จะปลูกคละกันไป ตามที่ว่าที่ต้นไม้แต่ละชนิดจะขึ้นได้ เช่น ชาวบ้านพูดคุยให้ฟังว่า “บางที่ขึ้นต้นมะพร้าว ไม่ต้องปืนขึ้นเลย คือขึ้นต้นมะปรางก่อนแล้วลัดไปขึ้นต้นมะพร้าว ต้นไม้มันซิดกัน บางทีก็เอื้อมไปต้นอื่นได้ อย่างต้นหาก ติดกันนิดเดียว ก็โอบไปกอดต้นโน้น” ในปัจจุบันผลผลิตจากสวนในลักษณะนี้ สามารถขายกันในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้านได้ เช่น บ้านซึ่งทำอาหารสำเร็จสูตรหรือขนมที่ต้องใช้มะพร้าว จะซื้อมะพร้าวจากสวนในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียงได้ แต่สวนใหญ่แล้วผลผลิตจากสวนจะนำไปขายที่ตลาดในอำเภอปึกทองชัย หรือตลาดในตัวจังหวัดนครราชสีมา การทำสวนแบบนี้ ทำเพียงสองสามไร่ ก็สามารถเก็บผลผลิตวน เวียนไปขายที่ตลาดได้ตลอดปี เปรียบเสมือน “น้ำบ่อทราย” ที่ทำให้คนมีรายได้สำหรับรายจ่ายประจำ

การปลูกผัก

ผักเป็นพืชที่ปลูกกันโดยทั่วไปบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง นับตั้งแต่ตอนต้นน้ำเรื่อยลงมาจนถึงปลายน้ำ การปลูกผักทำกันมาตั้งแต่ในอดีต โดยคนจะปลูกไว้เพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่ แต่บางส่วนก็จะสามารถเก็บขายได้ด้วย ในทางตอนเหนือของลุ่มน้ำในเขตตำบลตะขบ หากบางปีน้ำท่วมข้าวเสียหาย ไม่ได้ข้าว พอน้ำลด ก็จะปลูกพืชจำพวก ถั่ว ข้าวโพดเหลือง ข้าวโพดสาลี ซึ่งการปลูกผักในบริเวณตำบลตะขบ มักจะปลูกปะปนกับไม้ผล ผักที่ปลูก เช่น ผักหวาน ถั่วฝักยาว ผักชี พริกชี้ฟู หวานตุ้ง พัก บัว มะม่วง ข้าวโพดผักอ่อน และข้าวโพดหวาน

ในตอนกลางและตอนปลายลุ่มน้ำก็จะมีการปลูกผักกันมาก เช่นเดียวกัน เพื่อไว้กิน เช่น ผักกาด ตันหอม ผักชี โดยไม่ได้ทำอย่างจริงจัง เป็นการนำเมล็ดมาห่อแล้วกันไว้ตามสวน ให้ร่มไม่ผลขนาดใหญ่ หรือถ้าเป็นผักที่ต้องการแสงแดด ก็จะปลูกไว้ในพื้นที่ว่างใกล้ๆ บ้าน เพื่อให้สามารถดูแลได้ง่าย แต่เดิมการปลูกผักจะปลูกไว้บริโภคเป็นหลัก ต่อมามีการเดินทางไปข้าว เก็บปักธงชัยสะดวกขึ้น คนก็เริ่มมีการปลูกผักเพื่อนำไปขายที่ตลาด ในตลาดในตัวอำเภอปักธงชัยจะมีพ่อค้าแม่ค้านำผักไปวางขายมากมายหลายชนิด คนจำนวนมากปลูกผักขายจนกลายเป็นรายได้ประจำ

การปลูกผักในลุ่มน้ำลำพระเพลิงมักปลูกหลากหลายชนิด ปะปนกัน เพื่อเป็นการประกันความเสี่ยงในเรื่องราคา เพราะ

ราคាឡักแต่ละชนิดขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่แน่นอน การปลูกผักน้อยชนิด หรือชนิดเดียวจะเสี่ยงต่อการขึ้นลงของราคา แต่ถ้ามีผักหลาย ๆ ชนิด แม้จะมีการขึ้นลงของราคา คนปลูกผักก็ยังขายผักได้ใน ราคากลุ่มบ้างแพงบ้างคละกันไป อย่างเช่นชาวบ้านคนหนึ่งกล่าว ถึงการปลูกผักของตนเองว่า

ตามท้องตลาดต้องการผักหลาย ๆ อย่าง สมมุติว่าเราปลูกถัวอย่างเดียว ราคากลุ่มน้ำ เขาขายผักอื่นได้ราคาก็ได้ไปกับเขา อย่างผักดอกกระหลา 80 บาท เห็นเขาราคาขายกระหลา ใจ เราต้องทำของเราเอาไว้เยอะ ถ้าจะให้ปลูกถัวอย่างเดียวเลยเป็นไปไม่ได้หรอก ไม่มีใครเข้าทำอย่างเดียว มีผักซี คะน้า กวางตุ้ง ปลูกด้วยกันได้หมด

การปลูกผักหลาย ๆ ชนิดปะปนกัน ผู้ปลูกจะต้องเข้าใจธรรมชาติของผักแต่ละชนิด เช่นเดียวกับการปลูกผลไม้ เช่นผักกาด ผักคะน้า กวางตุ้ง ปลูกแซมกันได้ ไม่ต้องแยก โดยผัก กวางตุ้งปลูกอยู่ข้างล่าง ส่วนถัว พักทอง แตงไก่ ปลูกไว้ด้วยกัน การปลูกคละกันนี้ชาวบ้านจะรู้สึกว่าได้ผลดีมาก เช่น การปลูกถัวปนกับแตงไก่ จะได้ผลดีทั้งสองอย่าง คือ ถัวยังไม่ทัน ยาวยังไก่ออกผลแล้ว

ถึงแม้คนส่วนใหญ่ของลำพระเพลิงจะปลูกข้าวไว้เพื่อ บริโภค โดยไม่คิดจะเลิกปลูกข้าว แต่คนก็ยังรู้สึกได้ว่า การปลูกผักให้ผลตอบแทนต่อไปสูงกว่าข้าว โดยเปรียบเทียบว่าการปลูก

ผักถ้าทำสลับกันให้ดี อย่าให้ผึ่น din ว่าง เช่น หากจะปลูกถัว
ถ้าเลี้ยงดูดี ๆ ใส่ปุ๋ย ก็อยู่ได้ 3 เดือน ก็ไปปลิกใหม่ ทำสลับแปลง
ไปเรื่อย ๆ ผักแปลงแรกยังไม่ทันวาย ก็ไปแปลงอื่นต่อไปเรื่อย ๆ
ยอดแปลงนี้ไว้ พอกเก็บแปลงนี้ แปลงนี้วาย ก็ไปเก็บแปลงต่อไป
ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ ตลอดปี หมุนเวียนกันไป ในแต่ละวัน
สามารถเก็บผักแต่ละชนิดไม่พร้อมกัน เช่นวันนี้เก็บพักทอง
ผลไม้ ผักไปขาย พอดีอนต่อไปเก็บถัว สลับกันไป ไว้หนึ่งอาทิตย์
ทำรายได้ถึง 1 หมื่นบาท แต่การทำ 1 ไร่ หากได้ข้าว 7
กระสอบ เมื่อเอาไปขาย จะได้เงินเพียง 3,000- 4,000 บาท

การปลูกผักจึงเป็นเสมือนน้ำบ่อทรายของคนบนลุ่มน้ำ
ลำพระเพลิง ซึ่งนอกจากจะทำให้ไม่ต้องเสียเงินซื้อผักเพื่อการ
บริโภคแล้วยังสามารถเก็บผักขายได้ตลอดปี ซึ่งผลได้จากการ
ปลูกผักจะขึ้นอยู่กับที่ตั้งของชุมชนด้วยว่าอยู่ใกล้หรือไกลตลาด
ที่จะนำผักไปขายได้ หากอยู่ใกล้ตลาดก็สามารถปลูกผักได้
หลากหลายชนิดและเก็บผักไปขายที่ตลาดได้ทุกวันหรือสลับวัน
ขาย แต่ถ้าอยู่ในที่ห่างไกล คนจะเลือกปลูกผักที่มีผู้มาซื้อ
หรือสามารถเก็บไปขายได้ครั้งละมาก ๆ แต่เมื่อเวลาเป็นพื้นที่
ส่วนใหญ่ของลำพระเพลิง การปลูกผักดูจะเป็นวิถีชีวิตที่ทุกคน
คุ้นเคย และเมcid จะเลิกปลูก

การแปรรูปผลผลิต

ลักษณะพิเศษของเศรษฐกิจลุ่มน้ำลำพระเพลิงก็คือ การ
แปรรูปผลผลิตเป็นอาหาร ซึ่งมีอยู่หลากหลายชนิด อาหารสำเร็จรูป

ของลำพระเพลิงเกือบทั้งหมด จะผลิตโดยใช้ผลผลิตที่หาได้ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นมะพร้าว ข้าว ตะไคร้ ใบบิหระฯ พืชผักต่าง ๆ ซึ่งนอกจากราชการทำให้เกิดการหมุนเวียนซื้อขายผลผลิตภายในชุมชนเองแล้ว ผลผลิตเหล่านี้ยังถูกนำไปขายในตลาดในปักษ์ชัย และในตัวจังหวัดนครราชสีมาด้วย การแปรรูปผลผลิตของลุ่มน้ำลำพระเพลิงนอกจากจะทำเป็นอาหารสำเร็จรูปแล้ว ในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลตลาดคนไม่สามารถทำอาหารสำเร็จรูปไปขายที่ตลาดได้ทุกวัน ก็จะมีการแปรรูปผลผลิตในลักษณะที่สามารถทำเก็บไว้ได้ที่ละมาก ๆ จึงค่อนข้างออกขาย เช่น การทำปลาร้า ปลากروب เป็นต้น

อาหารแปรรูป นับว่ามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของครัวเรือนในลุ่มน้ำลำพระเพลิงค่อนข้างมาก ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากลำพระเพลิงมีที่ตั้งที่เหมาะสม อยู่ใกล้ตัวอำเภอปักษ์ชัย ทำให้ชาวบ้านสามารถนำผลผลิตแปรรูปไปขายยังตลาดได้ง่าย นอกจากนี้ลำพระเพลิงยังมีการเพาะปลูกพืชหลายชนิดทั้งไม้ผลและพืชผักต่างๆ พืชผลเหล่านี้สามารถนำมาแปรรูปเป็นอาหารได้หลายอย่าง ทำให้ต้นทุนในการผลิตอาหารสำเร็จรูปของลำพระเพลิงต่ำ สามารถนำมายาขายแข่งขันในท้องตลาดได้ การแปรรูปอาหารที่สำคัญ จนเป็นที่รู้จักกันในอำเภอปักษ์ชัย ได้แก่ ขนมจีน น้ำยา น้ำพริก ถั่วงอก ปลากروب ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งรายได้ของชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นน้ำบ่อทราย คือ ผู้ทำมีรายได้ประจำ การลงทุนน้อย โอกาสขาดทุนมีน้อยมาก

การทำขนมจีน: อาหารแปรรูปจากข้าว

คนในชุมชนหมู่บ้านลำพะเพลิงมีการทำขนมจีนมาเป็นเวลากว่า ๕๐ ปี ซึ่งจะเป็นการทำในวาระพิเศษต่าง ๆ เมื่อมีงานบุญ หรืองานพิธี เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานรื่นเริงต่าง ๆ การทำขนมจีนเป็นงานที่ยุ่งยาก พอกลางวัน ต้องมีการตระเตรียมงานกันหลายวัน จึงทำให้ไม่นิยมทำเพื่อบริโภคประจำวัน เมื่อตลาดมีความต้องการขนมจีน หลาย ๆ หมู่บ้านบนลุ่มน้ำลำพะเพลิง เริ่มมีการทำขนมจีนออกจำหน่าย โดยบางหมู่บ้านจะทำเฉพาะขนมจีน บางหมู่บ้านจะมีการทำอาหารที่กินกับขนมจีน เช่น น้ำพริก น้ำยา ขวยด้วย หมู่บ้านหลายแห่งทำขนมจีนขายจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป เช่น ขนมจีนบ้านสวนมาก ขนมจีนบ้านทุ่งจาน เป็นต้น

ขนมจีนซึ่งเป็นที่ขึ้นชื่อของลุ่มน้ำลำพะเพลิงจะเป็นขนมจีนแป้งหมัก ซึ่งจะไม่นิยมซื้อแป้งสำเร็จจากโรงงานมาทำแต่จะเตรียมทำแป้งขนมจีนเอง โดยใช้ข้าวเจ้า ซึ่งจำเป็นต้องใช้ข้าวหนัก ข้าวที่ได้จากการทำนาปังจะไม่สามารถใช้ทำขนมจีนให้ออกมาเป็นขนมจีนที่มีคุณภาพได้ ต้องใช้ข้าวนานาปีซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ มีความแข็งทำให้ขนมจีนที่ออกมากวานิ่ง รับประทาน

ในการผลิตขนมจีนนี้ จำเป็นต้องอาศัยแรงงานชายในครัวเรือน เช่น การไม่แป้ง การจับขนมจีน ซึ่งปัจจุบันได้มีการอาศัยเครื่องจักรในการดำเนินการผลิตมากขึ้น ส่วนขั้นตอนการดำเนินการยังใช้วิธีการพื้นบ้านเดิม ก่อรากคือในการทำขนมจีนมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ແຊ້ຂ້າວ ໂດຍໃຊ້ວິທີກາຮມັກ ມັກໃນທີ່ນີ້ມາຍຄື່ງ ກາຣໃຫ້ນໍາພຽງ
ພຽງຂ້າວໂດຍໄມ່ໃຫ້ນໍ້າຂັ້ງ ແລະອບອູ່ໃນຖຸນຳດັບ ເປັນເວລາ 2 ຄືນ 3
ວັນ ຈນ້າຂ້າວເປົ່ອຍຸ່ຍ ແລ້ວຈຶ່ງນໍາໄປໂມ່ ໂດຍໃຊ້ເຄື່ອງໂມ່ແປ່ງ ເມື່ອໂມ່
ແລ້ວຈາກນັ້ນນໍາແປ່ງທີ່ໄດ້ຈາກກາຣໂມ່ມາກຣອງເສ່ະພົງຕ່າງໆ ອອກ
ຈາກນັ້ນຈຶ່ງນໍາແປ່ງໄປພັກໄວ້ໃນຕຸ່ມ ເພື່ອໃຫ້ແປ່ງແຍກຕົວອອກຈາກນໍ້າ
ໂດຍໃຊ້ເວລາພັກແປ່ງໃນຕຸ່ມປະມານ 2 ຄືນ ຈາກນັ້ນຕັກນໍ້າອອກ ແລ້ວ
ນໍາແປ່ງໃສ່ຖຸນ ທັບດ້ວຍທີ່ນັກເພື່ອໃຫ້ແປ່ງແຮ່ງ ໃຊ້ເວລາໃນກາຣທັບ
ແປ່ງນີ້ປະມານ 2 ວັນ ເພື່ອໃຫ້ແປ່ງອອກມາສາຍ ຮັດຈາກນັ້ນ ນໍາແປ່ງມາໃສ່ນໍ້າຕົມຈຸດເດືອດ ປະມານ 20-30 ນາທີ ຈຶ່ງນໍາໄປນວດ
ປັບຈຸບັນໃຊ້ເຄື່ອງນວດແປ່ງໄຟຟ້າ ຜົ່ງເດີມຈະໃຊ້ກະເຊື່ອງໃນກາຣນວດ
ແປ່ງ ໃນຮ່ວ່າງກາຣນວດແປ່ງນີ້ຈະຕ້ອງພຽມນໍ້າຕລອດເພື່ອໃຫ້ແປ່ງ
ເຫັນວ່າ ກຣນີທີ່ແປ່ງໄມ່ເຫັນວັກຄາຈົດສົມແປ່ງມັນລົງໄປເພື່ອໃຫ້ແປ່ງ
ເຫັນວ່າ ດີ ຮັດຈາກທີ່ແປ່ງເຫັນວ່າໄດ້ທີ່ແລ້ວ (ໃຊ້ເວລານວດແປ່ງປະມານຄົງຫ້ວ່າໂມ່) ຈຶ່ງນໍາໄປໃສ່ເຄື່ອງໂຮຍ ເພື່ອໂຮຍແປ່ງລົງ
ໃນກະທະທີ່ຕົມນໍ້າໄວ້ ຮັດຈາກໂຮຍແປ່ງລົງກະທະແລ້ວ ກະປະມານ
ໃຫ້ແປ່ງສຸກຄົກເຄາຕະຮະແກຮງສຽງຂນມຈື່ນອອກໄປລ້າງດ້ວຍນໍ້າສະອາດ
ແລ້ວຈັບເປັນຈັບ ຕາມຂານດີທີ່ຕ້ອງກາຣ

ຂນມຈື່ນທີ່ຈັດເຕີຍມແປ່ງເອງແລະເປັນວິທີກາຣແບບໝາວບ້ານ
ຈະມີລັກຂະນະ ເສັ້ນເລັກ ສີນວຽມໝາຕີໄມ່ຂ້າວ ຮສໝາຕີໄມ່ເປົ້າຢ່າວ ໄມ່ໄສ
ສາຣເຄມີ ສາມາຮັດເກີບໄດ້ນານ 2-3 ວັນ ຜົ່ງຈະຕ່າງຈາກຂນມຈື່ນທີ່ທຳ
ຈາກແປ່ງສໍາເຮົ້າຈະມີສີຂ້າວ ແຕ່ຈະມີຮສໝາຕີອອກເປົ້າຢ່າວ ກາຣຂາຍ
ຂນມຈື່ນ ຈະມີທັກທີ່ຄົນມາຮັບຜູ້ຂຶ້ນບ້ານເພື່ອນໍາໄປຂາຍຕ່ອ ຮົ້ອນໍາໄປ
ປະລິກາດເອງ ຮົ້ອນໍາໄປທຳອາຫາຣເລື່ອງ ຂນມຈື່ນຂອງແຕ່ລະບ້ານຈະມີ

ลักษณะเฉพาะในเรื่องขนาดของเส้นขนมจีน สีสันของขนมจีน ความเหนียว และความอร่อย คนทำขนมจีนแต่ละบ้านจะมีความภาคภูมิใจในขนมจีนของตนเอง แต่ก็ไม่มีการบรรจุหรือติดตราเครื่องหมายสินค้า ส่วนใหญ่จะเป็นที่รักันโดยดูจากภาชนะที่ใส่ขนมจีนว่าเป็นตะกร้าไม้ไผ่หรือตะกร้าพลาสติกซึ่งจะมีรูปทรง หรือสีสันเฉพาะเป็นที่รักันโดยทั่วไปว่าเป็นขนมจีนจากที่ใด

ส่วนการทำอาหารที่กินกับขนมจีนที่นิยมกันมากคือน้ำพริกและน้ำยา ซึ่งบางหมู่บ้านจะทำน้ำยาตามแบบที่เคยทำกันมาตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อแม่ เรียกว่า น้ำยาหม้อดิน ซึ่งคนทำน้ำยา หากไม่มีมะพร้าวของตนเองก็จะหาซื้อมะพร้าวจากละแวกใกล้เคียง ในสวนหลังบ้านหรือในพื้นที่บริเวณใกล้บ้าน จะปลูกพืชผักที่ต้องใช้ในการทำเครื่องปูรุ่ง เช่น พริก กระชาย กระเทียม หอม ฯลฯ ตะไคร้ ส่วนปลานิยมใช้ปลาซึ่งมักจะต้องหาซื้อจากตลาด เพราะเป็นปลาที่หาไม่ได้จากหัวยลามเพลิง ผู้ที่ทำอาหารสำเร็จรูปมักจะนำไปขายเอง ซึ่งอาจใส่ราดเข็นไปขายในละแวกใกล้เคียง หรือนำไปขายที่ตลาดปักธงชัย

ข้าวหลาม: ผลผลิตแปรรูปจากข้าวเหนียว

ข้าวหลามเป็นการนำข้าวเหนียวมาแปรรูปเป็นอาหารที่มีลักษณะพิเศษ คือบรรจุอยู่ในระบบอกไม้ไผ่ นำติดตัวไปบริโภคในที่ต่าง ๆ ได้สะดวก ในบางหมู่บ้านถือกันว่า เมื่อมีการเกี่ยวข้าวใหม่ จะต้องทำข้าวหลามไป “รับ” ข้าว ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำสืบทอดกันมา ในสมัยก่อน ไม่ที่ใช้ทำข้าวหลาม คนจะข้ามไม่ได้

นอกจากมีการนำข้าวหลามไปรับข้าวใหม่แล้ว ก็ยังนิยมเผาข้าวหลามเพื่อเป็นของฝากหรือแจกญาติพี่น้อง โดยของที่นำมาใช้ทำข้าวหลามเป็นของที่มีอยู่เอง ไม่ต้องซื้อหา ไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ ซึ่งปลูกไว้เองตามหัวไร่ปลายนา ข้าวเหนียวและมะพร้าวที่ปลูกเอง ข้าวหลามนับเป็นอาหารประруปที่ทำกันมาแต่ตั้งเดิมโดยใช้ของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และที่ผลิตได้มาปุ่ง ความรู้และทักษะในการทำข้าวหลามจึงได้รับการสร้างสมกันมานานแล้ว เมื่อเวลาผ่านไป เริ่มมีผู้ทำข้าวหลามไปขายตามที่ต่าง ๆ ในช่วงที่พอมีเวลาว่างจากการประจําอย่างการทำนาหรือการปลูกพืชไว้ซึ่งในหมู่บ้านบางแห่งของลำพระเพลิงมีผู้ทำข้าวหลามขายจนเป็นที่รำลีอ เช่น ข้าวหลามนกออก

การทำข้าวหลาม จะต้องใช้ข้าวเหนียวซึ่งแต่เดิมจะปลูกกันเองในหมู่บ้าน แต่เมื่อเริ่มทำออกขาย ได้มีการซื้อข้าวเหนียวจากที่อื่น ๆ เช่น ลำปาง อุบลราชธานี ซึ่งเป็นข้าวเหนียวที่เมื่อนำมาเผาเป็นข้าวหลามแล้วจะอ่อนนุ่ม ข้าวเหนียวที่ปลูกเองในพื้นที่ลำพระเพลิงจะแข็ง นำมาทำข้าวหลามแล้วไม่อร่อย นอกจากข้าวเหนียวแล้ว ส่วนผสมของข้าวหลามจะต้องมีกะทิซึ่งได้จากมะพร้าวที่ปลูกกันบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง และถ้าดำเนินจะนำมาใส่ผสมกับข้าวเหนียว

นอกจากส่วนผสมของข้าวหลามแล้ว กระบวนการไม่ใช่แค่ใส่ข้าวเหนียวเพื่อนำไปเผา ก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน แต่เดิมไม่ไผ่เป็นสิ่งที่มีอยู่ในห้องถิน เพราะมีการปลูกไว้ไว้ตามหัวไร่ปลายนา สามารถตัดนำมาทำเป็นกรอบข้าวหลามได้โดยไม่

ต้องซื้อหา ต่อมามีเมื่อมีการทำข้าวหลามขาย ก็เริ่มมีการซื้อไม่ไฝ่จากภายในหมู่บ้าน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง นำมาทำเป็นกระบวนการข้าวหลาม แต่ในยุคปัจจุบันนี้ ไม่ไฝ่ในท้องถิ่นเริ่มหมดไป ต้องมีการส่งไม่ไฝ่จากที่อื่น ซึ่งต้องไปหาตัดกันในป่าดงที่ยังคงพอมีไม่ไฝ่ ราคามิ่งไฝ่ที่ต้องส่งซื้อจากที่ไกล ๆ อย่างถึง 3 ลำ ต่อ 100 บาท ในขณะที่เมื่อซื้อไม่ไฝ่ที่มีอยู่ตามหัวไร่ปลายนาภายในหมู่บ้าน อย่างแต่ก่อน จะราคาเพียงลำละ 10 บาทเท่านั้น ต้นทุนการทำข้าวหลามจึงเพิ่มสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน

การเลือกไม่ไฝ่ ต้องเลือกเอาลำที่ขนาดพอเหมาะสมกับขนาดที่ต้องการ บางคนเลือกไม่ไฝ่ลำไม่ใหญ่นัก เพราะทำข้าวหลามกระบวนการ ขายในราคากลาง ๆ ขายในราคากลาง 3-5 บาท บางคนเลือกไม่ไฝ่ลำใหญ่เพื่อทำข้าวหลามกระบวนการใหญ่ขายในราคากลางละ 25 บาท ไม่ไฝ่ที่จะนำมาเผาข้าวหลามได้ดีต้องเป็นไม่ไฝ่องซึ่งจะมีเยื่อไม้สวาย เมื่อเผาเสร็จและผ่าออกจะมีเยื่อไม่ไฝ์ห่อหุ้มข้าวเหนียว ดูน่ากินและถูกใจผู้ซื้อ การซื้อไม่ไฝ่ต้องทยอยสั่งซื้อ เพราะหากนำมาเก็บไว้นานไม่ไฝ่จะเสียใช้ทำข้าวหลามไม่ได้ คนทำข้าวหลามบอกว่า ถ้าเป็นไม่ไฝ่อง ก็จะเป็นช่วงหน้าหนาวไม่ไฝ่จะเก็บได้นานกว่าปกติ คือถ้าแซ่น้ำไว้ จะเก็บไว้ได้เป็นเดือน โดยทั่วไปไม่ไฝ่ 1 กระบวนการจะนำมาตัดทำกระบวนการข้าวหลามได้ 30 กระบวนการ ส่วนเชื้อเพลิงที่นำมาใช้เผาข้าวหลามยังพอยาได้ในเขตลุ่มน้ำลำพะเพลิงในราคามิ่งแพงนัก โดยส่วนใหญ่จะใช้ซังข้าวโพดหรือเปลือกมะพร้าวหรือบางทีก็ใช้

กับมะพร้าว ก้านมะพร้าว ก็ได้ ที่ลำพระเพลิงไม่นิยมใช้ฟืน
 เพราะจะหายากกว่าหังข้าวโพดและเปลือกมะพร้าว

ขันตอนการทำข้าวหลาม จะต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียม
 ข้าวเหนียว นำข้าวเหนียวมาแช่น้ำไว้ ส่วนจะแช่ข้าวเหนียวนาน
 แค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับว่าเป็นข้าวเก่าหรือข้าวใหม่ ถ้าเป็นข้าวใหม่
 อาจแช่ข้าวประมาณ 2-3 ชั่วโมง หากแช่นานเกินไปข้าวหลามจะ
 และ ถ้าเป็นข้าวเก่า จะต้องแช่ข้าวข้ามคืน คนที่ชำนาญ ตอน
 ข้าวข้าวจะรู้ว่าข้าวใหม่หรือข้าวเก่า เพราะ ถ้าข้าวใหม่เวลา
 ข้าวข้าวจะนิ่มเมื่อ ถ้าเป็นข้าวเก่าจะรู้สึกว่าแข็ง นอกจากนี้การทำ
 ข้าวหลามในปัจจุบัน ยังมีการนำข้าวเหนียวมากๆมาผสมกับข้าว
 เหนียวขาวด้วย เนื่องจากข้าวเหนียวดำมีความแข็งมากกว่า
 ข้าวเหนียวขาว จึงต้องต้มข้าวเหนียวดำจนน้ำเดือดก่อน จึงนำ
 มาแช่รวมกับข้าวเหนียวขาว โดยใช้ข้าวเหนียวขาว 3 ส่วน
 ข้าวเหนียวดำ 1 ส่วน ถ้าใช้ข้าวเหนียวดำมากเกินไป ข้าวหลาม
 จะแข็ง

นอกจากการทำข้าวเหนียวแล้ว จะต้องเตรียมล้างถัวดำ
 หลายๆ ครั้ง จนสะอาดดี จึงนำไปต้มเพื่อจะนำมาใส่ผสมกับ
 ข้าวเหนียว การปูรุงข้าวหลาม จะต้องเตรียมขุดมะพร้าว คันกะทิ
 โดยจะต้องกรองน้ำกะทิจนไม่มีเศษตะไคร้เจือปน การปูรุงข้าว
 หลาม จะต้องเตรียมต้มถัวดำเพื่อนำไปใส่ข้าวเหนียว มะพร้าวก็
 เตรียมขุดมาคันกะทิ ใส่น้ำตาล เกลือ ต้มน้ำร้อนและมาตั้งไฟ
 พอมันเย็นก็มาเทใส่ข้าวเหนียวที่เตรียมไว้ ใส่ถัวดำที่เตรียมไว้

และนำกรอกใส่ระบบ กดปิดปุกกระบอกด้วยเปลือกมะพร้าว
หรือบางคนก็ใช้ใบตองปิด

การเผาข้าวหลามเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความชำนาญ
ที่เผาข้าวหลามจะมีเหล็กยารส่องอัน ไว้สำหรับเรียงข้าวหลาม
พิงไว้ตามแนวตั้ง โดยจะวางข้าวหลามเรียงสองแถว ตรงกลางใส่
เชือเพลิง เช่น ซังข้าวโพด เปลือกมะพร้าว คนเผาข้าวหลามต้อง
ค่อยดูแลไฟไม่ให้แรงเกินไป และให้ไฟสม่ำเสมอ ต้องใจเย็น ถ้า
ไฟแรงเกินไป กะทิจะล้นจากกระบอกข้าวหลาม และข้าวจะแข็ง
การเผาต้องใช้เวลาเผาเป็นชั่วโมงขึ้นไป แต่จะไม่เกินสองชั่วโมง
พอกะทิหยุดเดือด มีควันออกมากจากกระบอกข้าวหลาม แสดงว่า
ข้าวหลามสุก ต้องทิ้งไว้สักครู่หนึ่งให้ข้าวหลามเย็นลง จึงปอก
กระบอกข้าวหลามเอานิวนอกออก นำไปขายได้

การขายข้าวหลามในอดีต จะนิยมไปขายตามงานวัด
ต้อมามีคนที่พยายามหารายได้จากการขายข้าวหลามมากขึ้น ก็
มีการนำข้าวหลามไปขายตามที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะตลาดใน
อำเภอปักธงชัย และที่โคราช บางคนก็ไปเสาะหาที่ขายตาม
บ้านร้าน บางคนก็ไม่ใช้วิธีนั่งขาย เพราะขายได้น้อย แต่จะไป
เดินเร่ขายตามบ้าน หรือตามร้านค้า ซึ่งการขายข้าวหลามในแต่
ละวัน ขายได้ไม่แน่นอน หากตกเย็นมีข้าวหลามเหลือ ก็ต้องขาย
ถูก ๆ เพราะข้าวหลามไม่สามารถเก็บค้างคืนได้ การทำข้าว
หลามขายจึงยังคงเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ได้ผลตอบแทน
น้อย เมื่อเทียบกับความเหนื่อยยาก แต่คนที่เคยทำมา ก็พยายาม
หาทางออกเท่าที่จะทำได้ เช่น ในช่วงที่มีงานประจำปี งานวัด

งานกสิน งานเข้าพระราช ก็จะขายตามงาน ถ้าเป็นวันเสาร์ อาทิตย์ก็จะไปขายตามบิรุณที่มีนักท่องเที่ยวในตัวเมืองโคราช ถ้าเป็นวันธรรมดาก็เดินขายตามบ้าน ผลตอบแทนจากการขาย ข้าวหลามแม้จะน้อย แต่ผู้ขายก็มองว่า ทำให้มีรายได้เป็นประจำ ทุกวัน มากบ้างน้อยบ้าง คนทำข้าวหลามขายกล่าวว่า “คนทำ ข้าวหลาม ตอนเข้าต้องลูกขี้นตั้งแต่ตีสาม เตรียมของ ตอนตีสี่ เริ่มเผาไปจนเกือบหนึ่งโมงเช้า ถึงสัก ตอนแปดโมงเช้าออกจากบ้าน ถึงที่ขายตอนห้าโมงเช้า กว่ากลับก็ตอนค่ำ”

การทำถังอก : ผลผลิตแปรรูปจากถั่วเขียว

ถังอกเป็นผลผลิตที่ขึ้นชื่อเป็นที่รู้จักกันดี ในอำเภอปักธงชัย ซึ่งสามารถผลิตถังอกที่มีลักษณะพิเศษคืออ้วน สัน ขาว กรอบ หวาน มัน โดยมีวิธีการผลิตที่ต่างจากการเพาะถังอกโดยทั่วไป คือจะเพาะถังอกในไอน้ำเป็นวิธีการเพาะที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัย ปู่ยา ตายาย ให้ใช้เพาะถังอกเป็นไอน้ำเดลิก มีปากแçıบคล้าย ๆ กับไไส้น้ำปลาของทางภาคกลาง คนเพาะถังอกของบ้านวังหมึกกล่าวว่า หากใช้ภาชนะอย่างอื่นที่ไม่ใช่ไน ที่เป็นสิ่งตกทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ก็จะไม่ได้ถังอกอย่างที่เห็นอยู่

การทำถังอก จะต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมถั่วเขียวสำหรับการเพาะ โดยนำถั่วเขียวมาลวกด้วยน้ำร้อน จากนั้นแช่น้ำทิ้งไว้ให้น้ำพอท่วม ทิ้งไว้ 1 คืน แล้วจึงนำไปในที่เตรียมไว้แล้ว โดยหลังจากใส่ไนแล้วต้องมีการดูแลโดยการเปลี่ยนน้ำทุกเช้า และ

วนัดน้ำ 3 วันละ 3 เวลา โดยการวนัดน้ำนี้ใช้วิธีการหงายไห้ขึ้น ไส่น้ำจากนั้นก็ค่ำไห้ไว้ ถัวงอกสามารถนำออกขายได้ตั้งแต่วาระเพาะระยะ 2 คืน เป็นต้นไป โดยขนาดถัวงอกที่เป็นที่นิยมคือถัวงอกระยะ 3 คืน และจะมีการเพาะที่นานที่สุดไม่เกิน 4 คืน วิธีการเพาะถัวงอกมีความสำคัญตั้งแต่การเตรียมไหสำหรับการเพาะ ที่ต้องทำความสะอาดไห โดยเอาไหมา เช่นน้ำ ล้าง ขัดแกะลบ ขัดฟาง แล้วจึงค่ำ ตากแดด ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับการเพาะ ซึ่งมีผลต่อการเน่าเสียระหว่างการเพาะถัวงอกในไห

หมู่บ้านซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในการทำถัวงอกคือบ้านวังมหาบ้านหนองโสน ซึ่งมีผู้เพาะถัวงอกขายกันหลายบ้าน การเพาะแต่ละครั้งทำกันเป็นร้อยกิโลกรัม ซึ่งจะนำไปขายที่ตลาดในปักษ์ชัย ราคาถัวงอกขายปลีก กิโลกรัมละ 20-25 บาท ส่วนราคาขายส่ง กิโลกรัมละ 11-12 บาท ส่วนใหญ่การขายจะมีเจ้าประจำรับไปขายต่อ ผู้ผลิตมากไม่ขายเอง เพราะไม่มีเวลาไปขาย ในส่วนของผู้ผลิตจะต้องพยายามจำกัดปริมาณผลผลิตให้ดี เพราะผลผลิตไม่สามารถเก็บไว้ได้นานผลิตแล้วต้องขายทันที มิฉะนั้นผลผลิตจะลดคุณภาพลงตามเวลาที่ค้างอยู่ สำหรับผู้ที่ทำถัวงอกแล้ว นับว่าเป็นการแปรรูปผลผลิตที่ให้ความมั่นคงในเรื่องรายได้ พoSมค Kaw

ปลากรอบ : การแปรรูปปลาที่จับได้จากอ่างเก็บน้ำลำสำคัญ

ริมอ่างเก็บน้ำลำสำคัญ มีครัวเรือนตั้งอยู่เรียงรายไปตามขอบอ่างเก็บน้ำ ครัวเรือนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยมีที่ดินอยู่

ในบริเวณที่เป็นอ่างเก็บน้ำ ซึ่งบริเวณนี้แต่เดิมมีลักษณะเป็นหุบเขา และเนินเขาสับกัน คนได้เข้ามาจับจองที่ดินทำกิน มีการปลูกข้าวไว้ ทำการ แล้วทำไว้ เมื่อโครงการทำอ่างเก็บน้ำ ล้ำสำลวย ได้มีการเรนคืนที่ดินของชาวบ้านจำนวนมาก โดยมีการชดใช้ค่าที่ดินให้จำนวนไม่มากนัก โดยมิได้จ่ายให้ในทันที ส่วนใหญ่จะได้รับเมื่อเวลาล่วงเหลือมา 5-6 ปี ทำให้คนที่ต้องการนำเงินส่วนนี้ไปซื้อที่ดินอื่นมาทดแทนที่ดินที่เสียไป ไม่สามารถทำได้ เพราะเมื่อได้รับเงินชดเชย ราคาน้ำที่ดินขึ้นไปมากแล้ว ทำให้หลายครัวเรือนกล้ายเป็นครัวเรือนที่ไม่มีที่ดิน และมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมอ่างเก็บน้ำล้ำสำลวย และดำรงชีวิตอยู่ด้วยการจับปลาในอ่างเก็บน้ำ เลี้ยงเป็ด ปลูกผักในที่ดินเล็ก ๆ ริมอ่าง

ผู้ที่จับปลาในอ่างเก็บน้ำ มักจะนำปลาที่จับได้มาแปรรูป เป็นปลา真空 หรือปลากรอบ เพราะบริเวณริมอ่างเก็บน้ำล้ำสำลวยอยู่ห่างไกลจากตลาด การนำของไปขายที่ตลาดทำได้ยากกว่า ผู้ที่อยู่ในส่วนตรงกลางลำน้ำ ซึ่งจะอยู่ใกล้กับตลาดในอำเภอปักธงชัย บางครั้งผู้จับปลาได้อาจไม่เป็นคนแปรรูปเอง แต่จะขายปลาให้กับบ้านซึ่งเป็นผู้รับซื้อปลามาแปรรูปเป็นปลากรอบ หรือปลา真空

ปลาที่จับได้ในอ่างเก็บน้ำล้ำสำลวย ได้แก่ ปลาฉลาด ปลาแซง ปลาขาว ปลาตะเพียน ปลาตอง ปลานิล ปลานุ่ม ปลาหวานน้อย ปลาไส้ตัน การทำปลากรอบจะต้องนำปลามาควักไส้ออก ถ้าเป็นปลาตัวใหญ่ต้องขาดเกลี้ด ส่วนปลาตัวเล็ก ไม่ต้องขาดเกลี้ดออก นำมาเสียบไม้และ

ย่างไฟโดยวางบนตะแกรง การย่างจะใช้ฟืนซึ่งจะต้องหาซื้อมา เพราะไม่มีไม้ซึ่งสามารถเก็บหาได้ตามธรรมชาติแล้ว การย่างปลาจะวางตะแกรงสูงกว่าขอนไม้ฟืนประมาณ 50-60 เซนติเมตร ระดับความสูงของการวางตะแกรงปลาจะมีผลต่อความแห้งของปลาว่าจะแห้งได้ที่หรือไม่ ถ้าย่างต่ำปลาจะไหม้ ถ้าย่างสูงปลาจะไม่แห้ง จากนั้นจะใช้สังกะสีปิด และย่างทิ้งไว้ 1 วัน กับ 1 คืน หรือ 24 ชั่วโมง ผู้ย่างต้องมั่นสังเกต และคอยพลิกปลาอยู่เสมอ ส่วนฟืนจะต้องมีไฟคุอยู่ตลอดเวลา ปลากรอบที่ย่างในลักษณะนี้จะเก็บได้ 2 เดือน โดยไม่ขึ้นรา หรือเหม็นหืนปลากรอบที่ย่างแล้วจะราคา กิโลกรัมละ 20 บาท ถ้าเป็นปลาฉลາด กิโลกรัมละ 30 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่คนทำพอยู่ได้ ทั้งนี้ตราบเท่าที่ในอ่างเก็บน้ำลำساลายังมีปลา และเจ้าน้ำที่ของรัฐยังอนุญาตให้คนไปจับปลาในอ่างเก็บน้ำได้ คนจำนวนมากริมอ่างเก็บน้ำ ก็ยังคงดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยการจับปลาและการนำไปขายเป็นรายได้

การแปรรูปผลผลิตที่ต้องนำออกขายทันที เก็บไว้นานไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการทำขันมีจีน การทำข้าวหลาม และการทำถั่วงอก เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำกันมากในชุมชนที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากตลาดจนเกินไปนัก เช่น ตำบลตูม ตำบลนกออก หรือตำบลโภก ส่วนชุมชนที่อยู่ห่างไกลตลาดอย่างตะขบ ต้องอาศัยการแปรรูปผลผลิตที่เก็บไว้ได้ เช่น ปลากรอบ ลักษณะ การแปรรูปผลผลิตที่ทำกันบนลุมน้ำลำพระเพลิง ได้อาศัยความรู้ที่ได้สร้างและสืบทอดกันมา และอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และ

ผลผลิตที่มีอยู่ในชุมชน การขายผลผลิตแปรรูปทำให้ผู้ผลิตต้องเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชนเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากภาคเมืองยังมิได้รับรู้การเข้ามาของผลผลิตแปรรูปจากชุมชนอย่างเป็นทางการ ภาครัฐระบบเพื่อให้คนจากชุมชนได้รับประโยชน์จากชุมชนเมืองจึงมีอยู่ค่อนข้างจำกัด ผู้ที่นำข้อมาขายในตลาดหรือไปตามสถานที่ต่าง ๆ ในเมือง ต้องเผชิญกับการเก็บค่าเช่า หรือการขับไล่ของเจ้าของสถานที่ หรือการตรวจจับของเจ้าหน้าที่ ต้องเสียค่าปรับ เสียเวลา และเสียความรู้สึก คนที่เข้ามาขายผลผลิตแปรรูปในเมือง รู้สึกตนเองว่าเป็นคนวงนอกที่จำเป็นต้องเข้ามาขายของในเมืองแบบ คนต่างถิ่น ที่มิได้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของพื้นที่ในเมืองอย่างเสมอภาค ทำให้เกิดความรู้สึกที่ต่ำต้อย และไร้ศักดิ์ศรี แม้ว่าผู้ผลิตผลผลิตแปรรูป จะรู้สึกภาคภูมิใจในผลผลิตที่ตนเองทำได้ แต่ปฏิกิริยาจากคนในเมือง ทำให้คนรู้สึกว่าผลผลิตแปรรูป เป็นเพียงสินค้าที่ต่ำต้อย ที่ถูกนำมาราบเปลี่ยนเพื่อให้ได้เงินเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น

บทที่ 8

ผลวัตเดรษฐกิจลุ่มน้ำลำพระเพลิง

ลำพระเพลิงเป็นลุ่มน้ำที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ตลอดเวลา ที่ผ่านมา ชุมชนหมู่บ้านบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้ดำรงชีวิตโดยอาศัย สภาพธรรมชาติเป็นฐานในการทำมาหากินและการอยู่ร่วมกัน จนเกิด เป็นระบบความรู้อันหลากหลายสอดคล้องกับสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง นอกเหนือจากนี้คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงยังได้สร้างระบบความสัมพันธ์ที่ช่วย ให้การดำรงชีวิตบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ในช่วง ที่ประเทศไทยใช้นโยบายการนำประเทศไปสู่ความทันสมัย การพัฒนาใน รูปแบบต่าง ๆ ได้หลังให้แลเข้าไปในลุ่มน้ำลำพระเพลิง ซึ่งรวมถึง การ สร้างเขื่อนลำพระเพลิง อ่างเก็บน้ำ และคลองชลประทานเพื่อจัดระบบ ชลประทานให้กับพื้นที่บางส่วนของลุ่มน้ำลำพระเพลิง การสร้างถนน เดียบคลองชลประทานซึ่งเชื่อมโยงหมู่บ้านต่าง ๆ บนลุ่มน้ำลำพระเพลิง กับตัวอำเภอปักษ์และตัวจังหวัดนครราชสีมา การส่งเสริมพืชพันธุ์ ใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็น ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง และผลไม้นานาพันธุ์ ทำให้ วิถีการดำรงชีวิตบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ต้องปรับตัวผันเปลี่ยนไปตาม กระแสการพัฒนาที่หลังให้แลเข้ามาสู่ชุมชน แต่ด้วยการมีฐานรากของ ชีวิต ความรู้ และระบบความสัมพันธ์ที่มั่นคง ทำให้วิถีชีวิตบนลุ่มน้ำ ลำพระเพลิง มิได้ถูกดึงเข้าสู่วิถีการดำรงชีวิตแบบทุนนิยมในลักษณะ ของการปรับทิศทางไปสู่การผลิตพืชเชิงเดียว หรือปลูกพืชที่ให้ผลตอบ แทนต่อไว้สูง อันเป็นการผลิตเพื่อการค้าและกำไรสูงสุด ภาพของลุ่มน้ำ ลำพระเพลิงในปัจจุบัน ยังคงเป็นภาพที่คนส่วนใหญ่ยังคงให้ความ

สำคัญกับการสร้างความหลากหลายในการทำมาหากิน และยังไม่ละทิ้งวิถีการทำผลิตเพื่อบริโภค คนส่วนใหญ่ในชุมชนต่าง ๆ บนลุ่มน้ำลำพระเพลิงคงปลูกข้าวเพื่อบริโภค รวมไปถึงการปลูกพืชไว้ ผัก และผลไม้ ที่มีความหลากหลาย บางส่วนสามารถทำการเพาะปลูกเพื่อขาย บางส่วนเพื่อขาย ทำให้คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีฐานการดำรงชีวิตที่กว้าง มีแหล่งอาหารภายใต้ดิน มีการทำผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการทำขาย โดยมีได้เข้าสู่ระบบของการค้าสมัยใหม่อย่างเต็มรูปแบบ มีการสืบสานความรู้ที่มีมาแต่เดิม และรับเอาความรู้ใหม่เข้ามาอย่างระมัดระวัง ทำให้ชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ที่แสดงออกถึงความสามารถในการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจทั้งในส่วนของการผลิตและการบริโภค

การปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ที่ได้สร้างสมมaben ลุ่มน้ำลำพระเพลิง สะท้อนออกมายังสังคมในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การสืบทอดอุดมการณ์ของการดำรงชีวิตแบบพ่อแม่พอกิน การดำรงอยู่ของการปลูกข้าวเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการทำขาย การสืบสานและบูรณาการความรู้ในการทำไร่แบบหลากหลาย การดำรงรักษาการทำสวนแบบโบราณไว้อย่างมั่นคง และการขยายฐานการดำรงชีวิตด้วยการแปรรูปผลผลิตโดยอาศัยฐานความรู้ที่สะสมกันมาอย่างต่อเนื่อง ลักษณะที่สำคัญเหล่านี้ก่อรูปขึ้นมาจากการลักษณะสำคัญของลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้แก่

ฐานทรัพยากร้อนอุดมสมบูรณ์ ลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ในหลาย ๆ ด้าน นับตั้งแต่เริ่มยุคของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ปกคลุมอยู่

ตลอดแนวของลุ่มน้ำชีงยางประมาณ 150 กิโลเมตร ทั้งลำน้ำและป่าไม้นานาพันธุ์เหล่านี้ได้กลายเป็นแหล่งอาหาร วัสดุ และ ของใช้ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต นอกจากนี้คนยังได้ใช้พื้นที่ป่าปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ในการทำนา และเพาะปลูกพืชอื่น ๆ การจับจองที่ดินและการถากถางที่ดินเพื่อทำกินบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ตั้งอยู่บนฐานคิดของความพอ มีพอกิน แม้ว่าจะมีผู้มีอำนาจ หรือนักเดินทางคนได้พยายามจับจองพื้นที่ดินไว้มากกว่าผู้อื่น แต่ก็มีเป็นจำนวนน้อย ดังนั้นคนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง ส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ดินทำกินไม่มากนัก แต่ได้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติ เป็นแหล่งที่มาของอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตแบบพอ มีพอกิน โดยไม่ต้องสร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอัน เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคกับคนอื่น ๆ เช่น นายทุนหรือผู้มีอำนาจ ก่อให้เกิดความเป็นอิสระในการดำรงชีวิต คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงนับจากอดีต ได้พยายามเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่กับผืนดิน ป่าเขา ลำน้ำ อย่างกลมกลืน มีความรักและผูกพันกับท้องถิ่น แม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงจะหลังให้แลเข้ามาในลุ่มน้ำลำพระเพลิง แต่คนก็จะตอบสนองอย่างระมัดระวัง ไม่ผลักภาระไปตามกระแส เพราะความผูกพันอยู่กับการดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองและเป็นอิสระ

สภาพธรรมชาติที่เอื้อต่อการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด
 สภาพธรรมชาติของลุ่มน้ำลำพระเพลิงมีทั้งที่เป็นที่สูง ที่ดอน ที่ราบ และที่ราบลุ่ม 适合กันไป ทำให้คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงสามารถทำการเพาะปลูกได้หลากหลาย ทั้งการทำนา การปลูกพืชไร่หลากหลายชนิด การทำสวนผลไม้ ผสมผสานไปกับการปลูกพืชผักต่าง ๆ ทำให้คนมีทางเลือกที่หลากหลายในการทำมาหากิน และยังเป็นการลดความเสี่ยง

อันอาจเกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศด้วย คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิง แม้จะอยู่ส่วนใด เช่น อยู่ในพื้นที่ตอนกลางหรือปลายน้ำ หากไม่มีที่ดอนที่พอจะปลูกพืชอื่น ๆ ได้ ต้องทำนาอย่างเดียว ก็จะเดินทางไปหาพื้นที่ในส่วนอื่น ๆ ของลุ่มน้ำ เพื่อปลูกพืชอื่นๆ คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงนับจากอดีตจะปลูกข้าว เก็บหาอาหารตามธรรมชาติ และปลูกพืชผักและไม้ผลต่างๆ ไว้บริโภค แต่ขณะเดียวกันก็สามารถปลูกพืชไว้ โดยเฉพาะอ้อย มาเป็นเวลานาน โดยสามารถทำนาติดต่อกันมาต่อเนื่อง ทำให้มีรายได้สำหรับชุมชนต่าง ๆ ที่จำเป็น และแม้เมื่อเวลาผ่านไป มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น มีพืชพันธุ์ใหม่ ๆ เข้ามาสู่ชุมชน คนก็ได้อศัยความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่หลากหลาย ปรับเปลี่ยนการเพาะปลูก แต่ก็ยังคงการทำไว้ และทำสวนที่มีความหลากหลายไว้อย่างมั่นคง การปลูกพืชแบบหลากหลายชนิดกล้ายเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา และทำให้วิถีชีวิตบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงไม่เคลื่อนไปสู่การปลูกพืชเชิงเดียว ได้ง่ายเหมือนในชุมชนอื่น ๆ

ที่ตั้งที่สามารถเชื่อมโยงกับเมืองและตลาด ลุ่มน้ำลำพระเพลิงอยู่ไม่ห่างไกลจากตัวอำเภอปักธงชัย และตัวเมืองโคราช แม้ในช่วงที่ยังไม่มีการสร้างถนนเชื่อมต่อกับตัวอำเภอและจังหวัด คนก็ยังสามารถเดินไปยังตลาดที่ตัวอำเภอได้ แม้ว่าระยะทางจะไกลสำหรับการเดิน แต่ก็นับว่า คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงสามารถเข้าถึงตลาดในยามจำเป็นได้ เช่น เมื่อต้องการขายข้าวเพื่อนำเงินมาซื้อเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่าง หรืออาจนำผลผลิตที่เก็บหาได้มาขายได้ เมื่อมีการสร้างถนนเชื่อมต่อหมู่บ้านกับตัวอำเภอและตัวจังหวัด ยิ่งช่วยให้คนสามารถนำพืชผลและผลผลิตที่แปรรูปแล้วไปขายที่ตลาด ทำให้มีรายได้

มากขึ้น นอกจาจนี้ เมื่อตัวcombe และตัวจังหวัดมีงานต่าง ๆ มาตั้ง คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงบางส่วนยังได้เข้ามาทำงานในโรงงานเป็นการ หารายได้เพิ่มเติมด้วย

การสร้างระบบการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรม วิถีชีวิตของ ชานาในเขตลุ่มน้ำลำพระเพลิงผูกพันกับลุ่มน้ำเป็นอย่างมาก ลุ่มน้ำ ลำพระเพลิงเป็นแม่น้ำสายเลือดสำคัญของชุมชนต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บน ลุ่มน้ำ เพราะน้ำเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการทำนา ทำให้ชานาบน ลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้สร้างระบบการจัดการและแบ่งปันน้ำที่ทำให้คน สามารถมีช้าเพียงพอต่อการดำรงชีวิต ระบบนี้ได้เชื่อมโยงให้คนใน ลุ่มน้ำลำพระเพลิงได้เข้ามาปรึกษาหารือ ทำงาน และแก้ไขปัญหา ร่วมกัน กระบวนการจัดการสร้างทำนาและแบ่งปันน้ำได้สร้างสายใยที่ ทำให้คนที่ใช้น้ำและใช้ทำนาหรือฝ่ายร่วมกัน ต้องอาศัยพึ่งพา กัน เห็น อกเห็นใจกัน ไม่มุ่งเอาแต่ประโยชน์ของตนเอง โดยทุกคนจะตระหนักใน สิทธิของตนเอง ขณะเดียวกันก็ควรพิสูจน์ของผู้อื่นด้วย เช่นกัน สิ่งเหล่านี้ถูกมองเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของคนบนลุ่มน้ำ ลำพระเพลิงที่มี ความเสมอภาคและมีความเกรงใจซึ่งกันและกัน เห็นได้ ชัดจากการที่ ชุมชนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงไม่ค่อยมีผู้นำที่มีอำนาจสูง หรืออำนาจเบ็ดเสร็จที่คนทั่วไปต้องยอมอยู่ใต้อำนาจ หรือไม่มีผู้นำที่ โดดเด่นจนทุกคนยอมตามและหวังพึ่งพิง คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงไม่มี ลักษณะของการหัวพึ่งผู้นำในการดำรงชีวิต แต่จะยอมรับผู้นำตาม หน้าที่ที่ชุมชนได้มอบหมายให้

ฐานคิดในการดำรงชีวิตที่มีเป้าหมายเพื่อความเพียงพอในการ ดำรงชีวิต ทำให้คนบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงสามารถดำรงชีวิตอยู่

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยมิได้ไปตามกระแสของความต้องการผลิตเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด กระแสของการผลิตเพื่อการค้าที่เหลบ่าเข้าไปในสังคมหมู่บ้านส่วนใหญ่ของประเทศ และแม้ว่าสภาพธรรมชาติของลุ่มน้ำลำพระเพลิงจะเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่ด้วยการมีฐานอันมั่นคงในการดำรงชีวิตที่ผูกพันอยู่กับลุ่มน้ำ ทำให้คนไม่ละทิ้งฐานชีวิตเดิม โดยได้พยายามนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ รวมทั้งยังได้นำการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาช่วยขยายฐานการดำรงชีวิตให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมสมัยใหม่โดยการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกินก็ยังคงเป็นฐานคิดที่สำคัญของชีวิตบนลุ่มน้ำลำพระเพลิงแม้ว่าปัจจุบันนี้

ກາດຜນວກ ປ

รายละเอียดชุมชนที่ตั้งอยู่บนลุ่มน้ำลำพะเพลิงและโครงการชลประทาน

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน		
ปักธงชัย	เมืองปัก (17 หมู่บ้าน)	1) บ้านเมืองปัก ¹ 4) บ้านนาแคร 7) บ้านหนองไฝ 10) บ้านโนนคูม 13) บ้านไชยโย ² 16) บ้านดูใน	2) บ้านธงชัย 5) บ้านโรงนา 8) บ้านธงดู่ ³ 11) บ้านตลาดเก่า 14) บ้านธัยมงคล 17) บ้านคำรังสุข	3) บ้านวังแมี 6) บ้านดู่ ⁴ 9) บ้านขอนขัววงศ์ ⁵ 12) บ้านบ่อปลา ⁶ 15) บ้านหนองโสน
ตะขบ	ตะขบ (19 หมู่บ้าน)	1) บ้านตะขบ 4) บ้านบุชะอม 7) บ้าน หนองไฝ 10) บ้านโคกสำราญ 13) บ้านตะเคียนคู่ ⁷ 16) บ้านคลองน้ำชับ ⁸ 19) บ้านชุมชนพัฒนา	2) บ้านยางกระถุง 5) บ้านคลองน้ำขาว 8) บ้านคลองสาลิกา ⁹ 11) บ้านคลองน้ำชับ ¹⁰ 14) บ้านโคกตะกด 17) บ้านหนองรังกา	3) บ้านกุดคล้า ¹¹ 6) บ้านน้อย ¹² 9) บ้านบุหัวช้าง ¹³ 12) บ้านโคกเหิบ ¹⁴ 15) บ้านเข้าพญา平原 ¹⁵ 18) บ้านหนองไกรงาม ¹⁶
นกอโก	นกอโก (10 หมู่บ้าน)	1) บ้านบุโกรก 4) บ้านสรวน้อย ¹⁷ 7) บ้าน ทุ่งจาน ¹⁸ 10) บ้านนกอโก	2) บ้านพระเพลิง 5) บ้านสรวน้อย ¹⁹ 8) บ้านท่าน้ำชับ ²⁰	3) บ้านโคกสรวน้อย ²¹ 6) บ้านนกอโก ²² 9) บ้านปรางค์ ²³
ดอน	ดอน (12 หมู่บ้าน)	1) บ้านดอน 4) บ้านพร้าว 7) บ้านส่องเตี้้ 10) บ้านหนองผักไว	2) บ้านใหม่โพธิ์งาม ²⁴ 5) บ้านหนองกรวด ²⁵ 8) บ้านหนองกระสอบ ²⁶ 11) บ้านโกรกหว้า	3) บ้านจังหวีด ²⁷ 6) บ้านสองหนีอ ²⁸ 9) บ้านไม่เสี่ยว ²⁹ 12) บ้านตะกด ³⁰
ตูม	ตูม (15 หมู่บ้าน)	1) บ้านโนนตาดแครเดด 4) บ้านสะแกงาม 7) บ้าน ใหม่ป่าตะแบก 10) บ้านกุดวิวาท 13) บ้านหนองจอก	2) บ้านโนนวังหิน ³¹ 5) บ้านทุ่งเส้าธง ³² 8) บ้านพรอมราช ³³ 11) บ้านสวนหมาก ³⁴ 14) บ้านสวนห้อม ³⁵	3) บ้านหนองปลิง ³⁶ 6) บ้านบุพะเมือง ³⁷ 9) บ้านตูม ³⁸ 12) บ้านบุโพธิ์ ³⁹ 15) บ้านดอนจัน ⁴⁰

รายละเอียดชุมชนที่ตั้งอยู่บนลุ่มน้ำลำพระเพลิงและโครงการชลประทาน (ต่อ)

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน		
ปักธงชัย	เจ้า (12 หมู่บ้าน)	1) บ้านดอนขาว 4) บ้านคลองทุเรียน 7) บ้าน สำลาย 10) บ้านกุดกระดิ่	2) บ้านน้อย 5) บ้านห้วย 8) บ้านหนองไฝ 11) บ้านหนองปล้อง	3) บ้านเจ้า 6) บ้านเพลิงหลัง 9) บ้านหนองปรือ 12) บ้านหนองบัว
	สุขเกชม (11 หมู่บ้าน)	1) บ้านโคกสะอาด 4) บ้านพุปลาไหล 7) บ้าน ป่าจด 10) บ้านสะพานตะเคียน	2) บ้านปลายดาบ 5) บ้านหนองโคน 8) บ้านหนองขอน 11) บ้านโรงงานน้ำตาล	3) บ้านหนองชุมแสง 6) บ้านบุพรมราช 9) บ้านบุเจ็ก
	ลามนางแก้ว (8 หมู่บ้าน)	1) บ้านลามนางแก้ว 4) บ้านโนนสำโรง 7) บ้าน ชับน้อย	2) บ้านพัดทะಡε ^ล 5) บ้านหินตะไ่่ 8) บ้านวังตะเคียน	3) บ้านลำประโคน 6) บ้านชับยาง
	บ่อปลาทอง (8 หมู่บ้าน)	1) บ้านดอนใหญ่ 4) บ้านท่าเยี้ยม 7) บ้าน กระเซาะราก	2) บ้านหนองแฟบ 5) บ้านพระบึง 8) บ้านมะกอกงาม	3) บ้านบ่อปลา 6) บ้านกลาง
	เกชมทรัพย์ (9 หมู่บ้าน)	1) บ้านหนองศาลา 4) บ้านหลุมเข้าว� 7) บ้าน โคงนางเหริญ	2) บ้านใหม่เกชม 5) บ้านก่านางเหริญ 8) บ้านดอนมะไฟคง	3) บ้านท่าเยี้ยม 6) บ้านฟ่อนางเหริญ 9) บ้านตะค้อ
	โคลกไถ ^ไ (11 หมู่บ้าน)	1) บ้านห้วย 4) บ้านบุสมอ 7) บ้าน หนองล้างซ้าง 10) บ้านหนองใหญ่	2) บ้านศรีษะควาย 5) บ้านสำลายเหนือ 8) บ้านหนองกระทุม 11) บ้านโคงกระเบื้อง	3) บ้านสำลายใต้ 6) บ้านโคลกไถ ^ไ 9) บ้านหัวนา
วังน้ำเชี่ยว	วังมหา ^ไ (12 หมู่บ้าน)	1) บ้านวังมหา ^ไ 4) บ้านยูบอีปูน 7) บ้าน บุเนิน 10) บ้านบุเจ้าคุณ	2) บ้านท่าวังไทร 5) บ้านคลองสะท้อน 8) บ้านท่าน้ำชับ 11) บ้านยูบพัฒนา	3) บ้านคลองใบพัด 6) บ้านโนนสาวแฉ 9) บ้านโคงสันติสุข 12) บ้านสันกำแพง

รายละเอียดชุมชนที่ตั้งอยู่บนลุ่มน้ำลำพระเพลิงและโครงการชลประทาน (ต่อ)

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน		
โชคชัย	กระโถก (13 หมู่บ้าน)	1) บ้านศรีพุทธา ¹ 4) บ้านโคกกระสังข์ 7) บ้าน โพธิ์ทอง 10) บ้านใหม่ 13) บ้านคลองท่าแร่	2) บ้านหนองคล้า 5) บ้านพะวัว 8) บ้านชะอม 11) บ้านปรางค์พะวัว	3) บ้านดอนใหญ่ 6) บ้านโพธิ์เงิน 9) บ้านโนบสต์ 12) บ้านหมี
	ด่านเกวียน (10 หมู่บ้าน)	1) บ้านด่านเกวียน 4) บ้านโนนเมือง 7) บ้าน ด่านชัย 10) บ้านหนองสระบัว	2) บ้านด่านเกวียน 5) บ้านดูม 8) บ้านใหม่นหนองขาม	3) บ้านป่าบาง 6) บ้านหนองบอน 9) บ้านหนองไฝ
	โชคชัย (13 หมู่บ้าน)	1) บ้านโชคชัย 4) บ้านพิชิตคเซนทร์ 7) บ้าน บึงน้อย 10) บ้านบึงทับปรางค์ 13) บ้านหนองไฝ	2) บ้านสระประทุม 5) บ้านบุ 8) บ้านบึง 11) บ้านหนองสำโรง	3) บ้านป่ามหากา ² 6) บ้านกระโถก 9) บ้านบึงทับปรางค์ 12) บ้านโพธิ์ทอง
	ท่าอ่อง (9 หมู่บ้าน)	1) บ้านไร ³ 4) บ้านท่าอ่อง 7) บ้าน หนองเสาเดียว	2) บ้านกุดโนบสต์ 5) บ้านดอนพราหมณ์ 8) บ้านหนองโน้น	3) บ้านท่าอ่อง 6) บ้านท่าอ่อง 9) บ้านหนองไฝพัฒนา
	ท่าลาดขาว (11 หมู่บ้าน)	1) บ้านท่าลาดขาว 4) บ้านโคกกระสังข์ 7) บ้าน บึงพระ 10) บ้านสระพระ	2) บ้านท่าลาดขาว 5) บ้านบึงพระ 8) บ้านบึงไทย 11) บ้านหนองแบลน	3) บ้านท่าลาดขาว 6) บ้านบึงพระ 9) บ้านบึงไทย

ກາດພນັກ ຂ

ສຄົດການປະລຸກຂ້າວ ຖຊກາລພລິຕປີ 2543/44
ອຳເກອປັກຮອງຫຍ່ ຈັງຫວັດນດຣາຈສິນາ

ຜລຜລິຕ	ພັນຄູ່ພື້ນ	ພື້ນທີ່ປະລຸກ (ໄຮ່)	ພື້ນທີ່ເກີບເກີ່ວ (ໄຮ່)	ຜລຜລິຕແລ້ວໍຢ (ກກ./ໄຮ່)
ຂ້າວນາປີ				
ດອກມະລີ 105	11,000	11,000	450	
ຫ້າຍນາທ	31,900	31,900	780	
ຄລອງໜລວງ	2,000	2,000	680	
ພັນຄູ່ພື້ນເມືອງ *	177,167	176,622	470	
ຮວມ	222,067	221,522	542	
ຂ້າວນາປ່ວັນ				
ຫ້າຍນາທ 1	29,870	29,870	810	
ສູພວຣນບູ້ວີ 90	2,000	2,000	800	
ປ່າທຸນຮານີ 1	3,000	3,000	820	
ຮວມ	34,870	34,870	810	

ໜໍາຍເຫດ : * ຂ້າວນາປີ-ພັນຄູ່ພື້ນເມືອງ ເຊັ່ນ ເຈິກກະໂດດ ແກ້ວຍິນທັກ ແລ້ວອິນໄຫວ່ ປ້ອງແຂ້ວ ປ່າກໝ້ອງ ໃນ

สถิติการปลูกพืชไร่ ฤดูกาลผลิตปี 2543/44
อำเภอปักธงชัย จังหวัดนนทราชสีมา

ผลผลิต / พันธุ์พืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)
มันสำปะหลัง**	83,560	83,860	3,370
ข้าวโรงงาน**	74,150	74,250	11,998
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (ผ่น)	26,350	26,350	709
ถั่วเขียวผิwmัน (แล้ง)	50	50	85
ถั่วเขียวผิwmัน (ผ่น)	105	105	79
ถั่วลิสง (แล้ง)	85	85	320
ถั่วลิสง (ผ่น)	345	345	229
รวม	184,645	185,045	----

หมายเหตุ : ** พืชไร่ที่มีพื้นที่เก็บเกี่ยวมากกว่าพื้นที่ปลูกนั้น เนื่องจากเป็นพืชที่มีอายุข้ามปี

**ສົກລົງການປະຈຸບັດ ຖື 2543/44
ອໍາເກອປັກຮັງຫຍ່າ ຈັງຫວັດນຽມຮາສີນາ**

ຜລຜລິຕ / ພັນຍື່ປີ້	ພື້ນທີປະຈຸບັດ (ໄຣ໌)	ພື້ນທີເກົ່ານເກີ່ວ (ໄຣ໌)	ຜລຜລິຕແລ້ວ (ກກ./ໄຣ໌)
ຄະນຳ	61	61	2,009
ແຕງກວາ	17	17	2,042
ບວບ	1	1	925
ຜັກກາດເຂົ້າວປລື	5	5	1,966
ມະເຂົ້າເທສຜລໃໝ່	9	9	2,608
ມະເຂົ້າເທສສົ່ງຕລາດສດ	1	1	1,200
ໜອມແດງ	115	115	2,061
ໜອມແປ່ງ	480	480	2,034
ກະເທິຍມ	24	24	858
ຜັກກວາງຕຸ້ງ	55	55	1,859
ຜັກຖຸຍ່າຍ	7	7	1,824
ຂ້າວໂພດຫວານ	72	72	2,571
ຂ້າວໂພດຜັກສດ	10	10	800
ລ້ວັຜັກຍາວ	8	8	2,048
ມັນເທສ	20	20	2,400
ຜັກເຂົ້າວ	18	13	3,007
ກະໜຳດອກ	208	208	2,110
ກະໜຳປລື	20	20	2,062
ຜັກສລັດ	23	23	2,053
ຜັກໜີ	528	516	1,731
ມະເຂົ້າຍາວ	18	18	2,495
ພຣິກ້ອັ້ນຫຼູສວນ	95	95	2,046
ພຣິກ້ອັ້ນຫຼູໃໝ່	20	20	2,222
ຮວມ	1,815	1,798	----

สถิติการปลูกผลไม้ยืนต้น ปี 2543
อำเภอปักธงชัย จังหวัดนราธาราชสีมา

ผลผลิต / พันธุ์พืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)
กระท้อนห่อ	69	50	500
กล้วยหอมเขียว	100	100	2,800
กล้วยน้ำว้า	700	700	2,000
น้อยหน่าฝ่าย	39	39	750
น้อยหน่านัง	155	125	780
ส้มโอทองดี	180	90	750
ส้มโอขาวพวง	51	30	640
ส้มโอขาวเปลี่ยน	14	10	630
ส้มโอขาวน้ำผึ้ง	13	3	630
หน่อไม้เผงเขียว	250	60	860
ขันนุนหนัง	1,083	1,073	5,400
มะขามสีทอง	134	134	780
มะขามศรีชุมภู	258	258	800
มะขามหมื่นจง	42	42	800
มะขามขันตี	73	73	760
มะขามเบรี้ยว	740	735	400
มะนาว	290	290	1,000
มะปราง	594	584	1,100
มะม่วงแดง	140	140	450
มะม่วงเขียวเสวย	1,860	1,710	350
มะม่วงน้ำดอกไม้	1,460	1,410	600
มะม่วงหนังกลางวัน	105	105	500
มะม่วงทองคำ	155	155	450
มะม่วงอกร่อง	2,952	2,942	35
มะม่วงพิมเสนเบรี้ยว	130	130	600
มะม่วงแก้ว	4,025	4,005	500
มะม่วงพันธุ์อิน	68	68	450

ສົກລິການປຸດພອນໄມ້ອັນຕັນ ປີ 2543 (ຕ່ອ)
ວຳເກອປັກຮັງຫຍໍ ຈັງຫວັດນັດຣາຊສິນາ

ຜລຜລື / ພັນຍຸພື້ນ	ພື້ນທີ່ປຸດ (ໄຮ່)	ພື້ນທີ່ເກີບເກີຍ (ໄຮ່)	ຜລຜລືເຄື່ອຍ (ກກ./ໄຮ່)
ມະລະກອນແຂກດຳ	420	420	2,500
ມະລະກອນແຂກນວລ	210	210	2,600
ມະລະກອນໂກໂກ	300	300	2,500
ລະມຸດມະກອກ	392	342	1,200
ລະມຸດກະສາຍ	512	512	1,000
ລະມຸດໄໝໜ່ານ	497	497	1,100
ນຸ່ນ	2,247	2,247	310
ມະພັກວອ່ອນ	200	200	1,000
ມະພັກວແກ່	2,800	2,700	1,750
ຝຣັ້ງ	27	27	2,500
ໜມາກ	125	-	-
ຮວມ	23,410	22,516	---